

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Filozofická fakulta

Historický ústav

Slavonice v letech 1918 – 1938

Brno 2010

Boris Hanák

Vedoucí práce: PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.

Prohlašuji tímto, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jsem k ní pouze prameny a literaturu, které jsem uvedl v příloženém seznamu.

Boris Hanák

OBSAH:

1. ÚVOD	4
1.1. TÉMA	4
1.2. DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU	7
1.3. PRAMENNÁ ZÁKLADNA	8
2. HISTORICKÝ VÝVOJ VE SLAVONICÍCH DO ROKU 1918	10
3. VZNIK ČSR A PROVINCE DEUTSCHSÜDMÄHREN	15
4. DVACÁTÁ LÉTA	22
4.1. KONSOLIDACE STÁTNÍ MOCI VE SLAVONICÍCH	22
4.2. HOSPODÁŘSTVÍ VE SLAVONICÍCH	29
4.3. SČÍTÁNÍ LIDU 1921	31
4.4. ŽIDÉ VE SLAVONICÍCH	37
4.5. SPOLKOVÁ ČINNOST VE SLAVONICÍCH	42
4.5. VOLBY VE SLAVONICÍCH	47
4.5.1 KOMUNÁLNÍ VOLBY	47
4.5.2 VOLBY DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ	50
5. TŘICÁTÁ LÉTA	59
5.1. SČÍTÁNÍ LIDU 1930	59
5.2. SPOLEK NĚMECKÝ DŮM	60
5.3. OBECNÍ VOLBY 1931	64
5.4. HOSPODÁŘSKÁ KRIZE	65
5.5. VZNIK SUDETENDEUTSCHE PARTEI	71
4.5.1 DNP	72
4.5.2 DNSAP	72

4.5.2 SUDETONĚMECKÁ STRANA.....	73
5.6. VOLBY DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ 1935.....	75
5.7. RADIKALIZACE SLAVONICKÝCH NĚMCŮ 1936 - 1937	80
5.8. SLAVONIČTÍ ŽIDÉ.....	87
5.9. OBRANA POHRANIČÍ	89
5.10. ROK 1938.....	92
5.10.1 SOUPEŘENÍ SDP A SDAP	94
5.10.2 OBECNÍ VOLBY.....	97
5.11. MNICHOV.....	98
6. ZÁVĚR.....	103
7. PŘÍLOHY.....	108
8. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	135
8.1. PRAMENY.....	135
8.2. LITERATURA.....	136
8.3. INTERNETOVÉ STRÁNKY.....	139

Úvod

Téma

Dějinné zvraty první poloviny 20. století patří bezesporu mezi nejdramatičtější zlomy v dějinách českých zemí. Tyto změny byly natolik zásadní a rozsáhlé, že zasáhly do osudu obyvatelstva i v těch nejzapadlejších regionech. České země po první světové válce získaly po dlouhých staletích nezávislost, představitelé státu stáli před nelehkým úkolem udržet v celistvosti mnohonárodnostní celek, kde vedle Čechů a Slováků tvořili značnou část obyvatelstva také Němci, Maďaři, Poláci, Rusíni či Židé. Dějiny československého státu jsou tak tvořeny dějinami velice rozmanitých regionů, kde soužití jednotlivých národností již sice má dlouhou tradici, nově se ale ocitají pod svrchovaností státu řízeném Čechy, resp. Čechoslováky.

Zákony a nařízení vydané Národním shromážděním, jako jsou jazykové zákony či zákon o pozemkové reformě, celostátní volby či v širším měřítku politická situace ve střední Evropě, jsou do značné míry také rozhodujícími aspekty vývoje jednotlivých regionů v československém státě. Události regionálního významu - obecní volby, vývoj místních hospodářských subjektů či lokální národnostní konflikty pak na druhou stranu zpětně ovlivňují dění v Národním shromáždění a určují jednání jednotlivých politických stran. Právě podrobné zpracování dějin jednotlivých regionů, měst či vesnic a jejich následná syntéza je podle mého názoru ideální cestou k vytvoření uceleného obrazu o dějinách tzv. první republiky. Ve své práci bych chtěl na případně národnostně smíšeného města Slavonic (německy Zlabings) v letech 1918 až 1938 spojitost s celorepublikovým vývojem přiblížit. Proto se vedle konkrétních událostí týkajících se města práce bude zabývat státní politikou či jednáním německých politických stran, které dění v jednotlivých regionech výrazně ovlivňovaly.

Důležitým nástrojem při přibližování dějin Slavonic mi bude metoda komparace. Porovnávat bych chtěl rozdíly ve sčítání lidu v letech 1910, 1921, 1930, hospodářskou situaci v jednotlivých obdobích a především výsledky voleb do Národního shromáždění. Neomezím se jen na srovnávání vývoje ve Slavonicích od vzniku Československé republiky až po Mnichov, chci jednotlivé údaje porovnat s údaji týkajícími se celého dačického politického okresu, ale také s údaji celorepublikovými. Tak se mi doufám podaří vytyčit, ve kterých oblastech se vývoj a charakteristiky města shodují s trendy obecnými a ve kterých jsou naopak Slavonice zcela mimořádné.

Oblast zkoumání jsem si vymezil hranicemi města Slavonic, které bylo součástí a zároveň také správním centrem slavonického soudního okresu vzniklého roku 1911. Jde o pohraniční území dačického politického okresu s převažujícím německým etnikem. Zřízení samotného soudního okresu Slavonice mělo jasně vymezit německé území uvnitř politického okresu Dačice a nepřekvapuje, že se území tohoto soudního okresu prakticky kryje se zabraným územím v roce 1938. Zajímavostí je, že Slavonice a celý dačický politický okres byl až do roku 1960, včetně námi sledovaného období 1918 až 1938, součástí jihozápadní Moravy. Na základě správní reorganizace v roce 1960 bylo Dačicko připojeno k Jihočeskému kraji bez ohledu na předchozí historický vývoj a důsledkem bylo narušení dřívějších přirozených hospodářských a kulturních styků s celou Moravou.

Léta 1918 a 1938 jsem si jako hraniční body pro svou práci vybral pro jejich důležitost v dějinách Evropy, českých zemí i slavonického soudního okresu. Konec roku 1918 se stal zápasem o rozdělení habsburského dědictví mezi nástupnické státy. Němci si představovali rozdělení českých zemí podle etnických hledisek a připojení území s německým osídlením k Německému Rakousku. Naopak Češi chtěli historické české země zachovat jako součást Československa a německo-české vztahy řešit jako vnitrostátní problém. 28. října tak vzniká Československá republika, jejíž součástí se mají stát i rozsáhlé regiony, které jsou úplně či z většiny obsazeny německy mluvícím obyvatelstvem. Němci obývající české země se nehodlali smířit se ztrátou svého do jisté míry privilegovaného postavení v bývalém Předlitavsku a s přeměnou v národnostní menšinu v novém státě. Hned počátkem listopadu se zastupitelé pohraničních obcí veřejně přihlásili k Německému Rakousku, což vedlo až k vojenskému obsazení těchto území a násilnému připojení k novému československému státu. V samotných Slavonicích se obsazování neobešlo bez ozbrojeného střetu s místními Němci. Výsledkem Pařížské mírové konference bylo mimo jiné rozhodnutí o zachování integrity českých zemí proti představám stanovení hranice podle etnických principů. Pro Slavonice se tak definitivně změnila zemská hranice v hranici státní, což přineslo městu hospodářské komplikace, především ztrátu bezprostředního spojení s Vídní.

Následující politika státu je charakteristická mírným zvýhodňováním českého etnika v pohraničí, zakládáním českých škol a celkové snahy o počeštění národnostně smíšených oblastí. Zvláště v prvních letech republiky jsou pak reakcí demonstrace německého obyvatelstva končící někdy až ozbrojenými střety s československým vojskem. K takto vyhoceným situacím ve Slavonicích nedocházelo, dvacátá léta můžeme označit za léta relativního klidu a mírného

hospodářského rozvoje. Pomůckou při nástinu přesvědčení slavonických Němců pak mohou být výsledky obecních a parlamentních voleb, kdy ve 20. letech výrazné úspěchy zaznamenaly německé aktivistické strany: agráři - Bund der Landwirte (BdL), sociální demokraté - Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei (DSAP), křesťanští sociálové - Deutsche Christlichsoziale Volkspartei (DCV) a strana živnostenská - Deutsche Gewerbspartei (DGP). Naopak nacionalistické a negativistické strany Deutsche Nationalpartei (DNP) a Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) získaly ve Slavonicích nepatrný počet hlasů.

Výraznou ranou však pro Slavonice znamenalo propuknutí hospodářské krize, projevující se v regionu již od roku 1930, která přinesla do města řadu změn po stránce sociálně-ekonomické i politické. Krachy slavonických firem přinesly obrovskou nezaměstnanost a tím i následnou radikalizaci německého etnika. Vzrůst nacionalismu a změna politického přesvědčení jsou výrazně ovlivněny také hospodářským a mocenským vzestupem nacistického Německa. Rok 1935 a konané volby do Národního shromáždění Československé republiky znamenají vítězství nově vzniklé Sudetendeutsche Partei (SdP), která je zjevně napojená na Hitlera a NSDAP. I ve Slavonicích vyhrává SdP volby se ziskem 36% všech hlasů a z města, kde byla drtivá většina voličů ve dvacátých letech orientována aktivisticky a státotvorně, se pozvolna stává bašta Henleinova hnutí. Činnost německých spolků se v druhé polovině 30. let také zpolitizovala a stala se součástí a zároveň i propagátorem SdP, město se stalo místem konání manifestačních shromáždění na podporu sudetoněmecké strany. Rok 1938 je již obdobím politické krize v Československu i v Evropě vůbec. V březnu je k nacistickému Německu připojeno Rakousko a slavonický soudní okres se tak dostává do bezprostřední blízkosti k území ovládaném Třetí říší. Vyhrocuje se tlak evropských velmocí na Československo i výtržnosti německého obyvatelstva v pohraničí, načež reaguje vláda částečnou mobilizací v květnu a všeobecnou mobilizací 22. září. Ani na jihozápadní Moravě kolem Slavonic k bojům s Wehrmachtem nedošlo, politická krize totiž byla z pohledu západních velmocí „vyřešena“ podpisem Mnichovské dohody v noci z 29. na 30. září. Podle ní mělo být pohraničí Československa včetně slavonického soudního okresu přenecháno Třetí říši. Československá vláda pod tíhou okolností mnichovský diktát o den později přijala.

Mnichovskou konferencí, po které je obsazena téměř 1/3 území Československa německými jednotkami, tak končí dějiny první republiky. Slavonický soudní okres je připojen k landrátu Waidhofen an der Thaya, který je součástí říšské župy Dolní Dunaj. Na necelých sedm let se tak Slavonice dostávají pod správu nacistického Německa.

Osou mé práce jsou především vztahy mezi národnostmi ve vytyčené oblasti. Bude zde zacházeno s označením Čech a Němec již jako objektivními kategoriemi, které byly do jisté míry uměle utvořeny v rámci vzestupu nacionalismu v 19. století. Právě na případu Slavonicka je vidět, že tyto kategorie nejsou ještě na počátku 20. století absolutní a jejich hranice jsou často velmi pohyblivé. Můžeme si to demonstrovat na rozdílech při sčítání lidu z let 1910 a 1921, kdy došlo místy k obrovskému nárůstu českého etnika. Příliv úředníků, četníků a dalších českých zaměstnanců nedosahoval takových rozměrů. Vzhledem k tomu, že část obyvatelstva Slavonic bylo bilingvní a při úvahách, ke které národnosti se mají hlásit, rozhodovala celá řada jiných faktorů – rodina, partnerský vztah, škola, pracovní zařazení, tlak okolí či jen náhoda. Důležitým aspektem byla také rozdílná formulace otázek při sčítání lidu v období monarchie a možná také reakce na změnu státního uspořádání, kdy se Češi dostali do čela státu a řada obyvatel se přizpůsobila nové situaci a volila podle výhodnosti. Jedinečnou skupinou obyvatelstva pak byli slavoničtí Židé, kteří tvořili velice významný hospodářský činitel a ve své práci se jim budu také podrobně věnovat.

Dosavadní zpracování tématu

Období první republiky je velmi oblíbeným tématem řady publikací, Slavonice na pomezí Rakouska, Čech a Moravy na souhrnnou práci o dějinách tohoto města ve dvacátých či třicátých letech stále čekají. Výjimku tvoří práce Jana Tiraye *Slavonický okres*, která ale obecně pojednává o celém slavonickém soudním okrese a byla vydána již roku 1926, z tohoto pohledu je tedy nedostačující. Ostatní práce týkající se Slavonic se zabývají již specifickými tématy. Za nejdůležitější považuji činnost Michala Stehlíka, který zpracovává dějiny Slavonicka a Dačicka již několik let a jeho knihy a studie se mi staly užitečným zdrojem informací. Mezi jeho díla patří kniha *Židé na Dačicku a Slavonicku 1670 – 1948*, *Dějiny Dačic*, *Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí 1918 – 1955*, výrazně se podílel na sbornících *Slavonice – perla renesance*, *Židé a Morava* a *Kdo byl kdo na jihozápadní Moravě*. Mimo to výrazně přispěl k otevření nové expozice ve slavonickém muzeu o dějinách města ve 20. století a participoval také na sepsání 2. svazku v nové řadě *Vlastivědy moravské - Dačicko, Telčsko, Slavonicko*. Cílem tohoto kolektivního díla je zachytit historický vývoj regionu od pravěku až do současnosti a utváření kulturní krajiny, spolu s osudy obyvatel žijících v tomto regionu. Vzhledem k širokému záběru

celého svazku, jak tématickému tak i časovému, nelze zde očekávat podrobnější informace o dějinách první republiky ve městě. Rád bych zmínil statě Michaely Chládkové *Slavonické spolky před rokem 1945* a *Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích*, které jsou vydané ve vlastivědných sbornících a vzhledem ke znalosti a využití pramenů k spolkové činnosti ve Slavonicích je její práce jedinečná. Diplomová práce Lucie Tarasové *Politický okres Dačice 1938-1945* je dalším krokem ku celkovému zmapování dějin jihozápadní Moravy v první polovině dvacátého století.

Pokud se podíváme na německy psanou tvorbu, zde je třeba zmínit dílo Hanse Reuttera *Geschichte der Stadt Zlabings* a Rudolfa Hruschky *Kurze Beitrage zur Geschichte Südwestmährens*. První publikace je ale z roku 1925 a druhá z roku 1932 a věnují se především dějinám do konce 19. století.

Pramenná základna

Co se týče archivních pramenů k tomuto tématu, čerpal jsem především z materiálů Státního okresního archivu v Jindřichově Hradci. Nejdůležitějším je z hlediska mého tématu fond Archiv města Slavonice, shromažďující materiály k dějinám města z let 1423 až 1945. Ve své práci jsem použil kartony týkající se jazykových zákonů, korespondence mezi okresním úřadem v Dačicích a městskou radou ve Slavonicích, voleb do obecního zastupitelstva a také listiny zabývající se hospodářskými záležitostmi v oblasti. Druhým zpracovaným fondem z archivu, se kterým jsme pracovali, je fond Německý dům, což je přední slavonický spolek 30. let. V jindřichohradeckém archivu je také uložena Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, pamětní kniha města Slavonice. Jde o německy psanou obecní kroniku, kterou začal místní katolický kněz Theodor Deimel sepsávat na podzim roku 1923, retrospektivně se však vrací k vývoji již od roku 1901. Tato kronika se mi stala nejdůležitějším zdrojem informací a zároveň podstatným reprezentantem německého pohledu na vývoj Slavonic v meziválečném období. Zajímavé bylo pracovat s česky psanou kronikou města Dačice, kde se autor Bohumil Šuhaj vyjadřuje také k dění v okolních okresech, včetně událostí ve městě Slavonice. Konkrétně jsem čerpal z II. dílu kroniky z let 1933 až 1945. Při analýze vývoje ve městě ve 30. letech byla velmi podstatná také práce s místním tiskem. Ten je reprezentován týdeníkem *Zlabingser Wochenblatt*, který vycházel pro Slavonice a okolní obce od roku 1932.

Podstatné informace jsem také zjistil bádáním ve *Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovně*, kde jsou k dispozici k nahlédnutí stenoprotokoly z jednání Národního shromáždění nejen v období první republiky a to z obou komor – poslanecké sněmovny i senátu. Lze zde najít interpelace týkající se buď pouze samotných Slavonic či záznamů o městu v rámci jednání o jižním pohraničí Československé republiky. Pokud jde o použité vydané edice pramenů, zásadními pracemi jsou edice Jana Voženílka o pozemkové reformě a Jaroslava Šebka a Josefa Harny o státní politice vůči německé menšině v letech 1918-1920.

Nyní se pokusím shrnout literaturu, která byla při vytváření mé práce použita. Důležitým zdrojem informací mi byli již zmíněné práce Michala Stehlíka, Michaely Chládkové a Jana Tiráye, zabývající se dějinami Slavonic a okolí. Jihozápadní Moravou za první republiky se částečně zabývají sborníky prací *Kultury na hranici, Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel, Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag* a již zmíněný sborník *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Čerpal jsem také ze zpracovaných dějin obce *Staré Hobzí 1190/1990*, nacházející se nedaleko Slavonic, z pera manželů Smutných. Ku propojení s celorepublikovým vývojem mi sloužily především práce Zdeňka Šípka o poválečných sporech o pohraničí mezi ČSR a Rakouskem, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1939* od Jaroslava Césara a Bohumila Černého a tři díly knihy Zdeňka Kárníka o dějinách českých zemí v éře první republiky. Co se týče problematiky česko-německých vztahů, byly v mé práci použity informace z textu Hanse Haase *Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919*, Johanna Wolfganga Brügela *Češi a Němci 1918-1938, Německo a Češi* od Ferdinanda Seibta a *Konflikt místo společenství?* od Václava Kurala.

Zvláštním tématem je otázka Židů ve Slavonicích. Zde pro mě byla zásadní práce Michala Stehlíka *Židé na Dačicku a Slavonicku 1670 – 1948*. K pochopení situace slavonských Židů v rámci Československa a k porovnání s obecnými charakteristikami židovského obyvatelstva první republiky z hlediska politického, ale také sociálního a ekonomického, mi posloužila práce Kateřiny Čapkové *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Doplnujícím zdrojem informací byl sborník příspěvků přednesených na konferenci v Kroměříži roku 1999 *Židé a Morava*.

Má práce si neklade nárok na pokrytí a osvětlení všech sfér života obyvatel Slavonic v daném období, čemuž brání především torzovitost pramenů k danému tématu. Dostupné materiály se jen velmi okrajově týkají vztahů mezi lidmi, jejich každodenního života či drobných konfliktů. Na základě rozboru pamětní knihy a úředních dokumentů o městě bych rád alespoň přiblížil významné události tohoto období, sociální strukturu obyvatelstva, problémy související s celorepublikovým vývojem a postoje a nálady německého, českého i židovského obyvatelstva Slavonic. Mým cílem je přispět k osvětlení dějin dačického politického okresu, ale s pomocí literatury týkající se československých dějin snad také nepatrným dílem pomoci při utváření uceleného obrazu o dějinách první republiky.

Před podrobnějším popisem vývoje ve Slavonicích po vzniku Československé republiky bych nejdříve věnoval úvodní kapitolu krátkému shrnutí vývoje v námi sledovaném území do roku 1918.

Historický vývoj ve Slavonicích do roku 1918

Příchod Slovanů, kteří položili základy Slavonic i okolních vesnic, byl součástí druhé slovanské kolonizace jihozápadní Moravy spadající do období 11.-13. století. Z hlediska následujícího vývoje ale byl významnější příliv německy mluvícího obyvatelstva přicházejícího z Rakous. Němečtí osadníci utvořili většinu obyvatelstva osady, přičemž tento stav se výrazně nezměnil až do konce druhé světové války.¹ Krátce po kolonizaci se pak nově přichozím Němcům ve Slavonicích dostalo výsady, že nebudou podléhat právu hradeckému, tudíž nebudou pouhými nájemníky, nýbrž skutečnými dědičnými držiteli přidělené půdy.²

Osídlování naší oblasti šlo mnohdy ruku v ruce s rozpadem zeměpanské državy a jejím postupným přechodem do soukromých vrchností, které projevovaly snahu na získaném území zakládat nové vesnice a vytvořit tak ucelené panství. Nejvýznamnějším šlechtickým rodem

1 Smutný, B.: Slavonicko. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 709.

2 Tiray, J.: Slavonický okres. Brno 1926, s. 7.

pro Slavonicko, ale i celé jižní Čechy, byli páni z Hradce, kteří jsou prvním doloženým rodem vlastním trhovou ves Slavonice. Jako o městě se o Slavonicích poprvé píše v prameni k r. 1354, kdy Karel IV. potvrdil smlouvu o dělení statků Hradeckých.³ V období nadvlády pánů z Hradce na Slavonicku ve 14. a 15. století dochází k finální etapě geneze města a velkému hospodářskému rozkvětu. Velkou měrou k tomu přispělo odklonění tzv. „české cesty“ přes toto území, které město dostalo na výhodné postavení křižovatky obchodních cest. V této době se již Slavonice mohly pyšnit dokončeným Dolním a Horním náměstím, opevněním se třemi proraženými bránami⁴, lázněmi a jezerem, umělou nádrží s fortifikační funkcí. Byla už tu také zařízení ke konání týdenního trhu (masné a chlebné krámy) a výročního trhu na sukna, přičemž soukenictví bylo určujícím slavonickým řemeslem. Setkáváme se s první zmínkou o škole ve Slavonicích z roku 1392. Páni z Hradce také nechaly zbudovat dominantu města, kostel Nanebevzetí Panny Marie, jehož nynější podoba byla budována od poloviny 14. století.⁵

Od poloviny 15. století po počátek století 17. je kromě politických událostí též významný hospodářský přerod, kdy docházelo ke stále větší spotřebě peněz, rozvoji místního obchodu a výroby ve všech poddanských městech a městečkách vedoucí ke vzniku vzájemně si konkurujících cechů. Ve Slavonicích je to další rozvoj již zmíněného soukenictví, jehož výrobky se staly vhodným artiklem i pro dálkový obchod⁶, ale také vznik nového cechu řeznického. Roku 1464 rozšířil král Jiří z Poděbrad městská privilegia o mílové právo na vaření piva a další výroční trh. Pro toto období je důležitá stavební činnost, dána dobrými hospodářskými poměry. A tak právě v tomto období vzniká krásný renesanční střed města, vytvořený domácími řemeslníky a umělci i italskými a vlašskými staviteli, který se dochoval v téměř nezměněné podobě dodnes. Nástup Habsburků na český trůn znamenal také zavedení pravidelného spojení mezi Vídní a Prahou, k čemuž byla zřízena ve městě poštovní stanice k přepřahání koní.

Šlechtické rody, mající stále větší životní nároky, se začaly věnovat soukromému hospodaření, například rybníkářství nebo pivovarnictví, což značně přispělo k posílení vlivu tohoto stavu. Páni z Hradce a Krajířové z Krajku ovládající většinu jihozápadní Moravy se aktivně podíleli na vytváření domácí politiky, často obsazovali nejvýznamnější české i moravské zemské úřady. Vymření pánů z Hradce Jáchymem Oldřichem roku 1604 po meči je symbolickým

3 Bystřický, J.: Do husitských válek. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 170.

4 Dodnes dochovaná Horní (Jemnická), Dolní (Dačická) a dnes již odbouraná Rakouská (německy Waidhofen).

5 Bystřický, J.: Do husitských válek. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 179.

6 Perzi, N, Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 155.

zakončením „zlatého období“ města a pozvolné započatí kulturního a hospodářského úpadku.⁷ Důvodem zadlužení a hospodářské stagnace bylo stavovské povstání, ke kterému se přidala většina šlechty ovládající jihozápadní Moravu a následná třicetiletá válka. Poválečná rekatolizace má poté za následek odchod mnoha luteránů z města.⁸

I v následujícím pro české země relativně klidném období, bylo Slavonicko jedním z míst, kudy procházely cizí vojska, např. v době války o dědictví španělské či během táhnoucích se válek s Turky. V době první války o Slezsko při nástupu Marie Terezie na trůn byly Slavonice obsazeny pruskými a saskými vojsky. Ve všech těchto obdobích byly po měšťanech vojskem požadovány potraviny a krmení pro koně, což hospodářské situaci příliš neprospívalo. Když také došlo k výraznému ochabnutí nejvýznamnějšího průmyslového odvětví Slavonic - soukenictví, rozhodla se Marie Terezie roku 1750 odklonit poštovní trasu Vídeň – Praha na linku Znojmo – Jihlava.⁹ Tím se Slavonice dostaly do větší vzdálenosti od hlavních dopravních cest a město se dostalo do periferního postavení, což se prakticky nezměnilo do dnešních dnů.

Jak tomu bylo i v ostatních částech Evropy, 19. století je obdobím velkých změn vedoucích k pozvolnému zániku tradičního stavovského uspořádání společnosti s velkým vlivem církví a nástupu moderní sekularizované občanské společnosti. Pod vlivem francouzské revoluce dochází ke vzniku revolučního hnutí, které vede ke zrušení feudálních poměrů a k významným reformám politickým, soudním i ekonomickým. Dochází také k postupnému vzestupu moderního nacionalismu a uvědomování si své národní příslušnosti. Nacionalismus jako ideologie a hnutí bývá často interpretováno právě v souvislosti s socioekonomickými procesy sociální změny, industrializace a migrace. Průmyslová revoluce sebou přinesla velkou potřebu pracovních sil na továrních místech, a tak dochází nejprve v období osvícenství k uvolnění vazeb zemědělského obyvatelstva na půdu a následuje velký pohyb lidu z venkova do velkých měst. Racionalizace myšlení sebou taktéž přináší sekularizaci, tudíž oslabení vlivu náboženství na společnost, a tak jsou pouta a vazby prostých občanů citelně narušeny. Přináležitost k rodině, třídě, církvi a Bohu, půdě či k rodné vsi, stojící dosud na pevných základech, je vlivem zvýšené sociální mobility silně narušena. A v té chvíli přichází na řadu nacionalismus. Právě národ totiž přináší nové vazby a pocit k příslušnosti k velkému společenství, na které je třeba být patřičně hrdý. Společně sdílený jazyk a láska ke krajině navíc dodává národnímu pospolitosti pocit přirozenosti. A tak je žebříček

7 Čechura, J.: Velkostatek a rolnické hospodářství. Srovnání Waldviertlu a jižních Čech v období před třicetiletou válkou. In: *Kultury na hranici*. Vídeň 1995, s. 109.

8 Smutný, B.: Slavonicko. In: *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Brno 2005, s. 710.

9 Smutný, B.: Slavonicko. In: *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Brno 2005, s. 711.

identit zahrnující pojmy jako křesťan, rolník či Znojemák doplněn výrazem Čech či Němec, mnohdy dostávající se hned na první místo v tomto žebříčku. A protože je dalším znakem nacionalismu jeho agresivita, nesnese se samozřejmě ve své blízkosti s nacionalismem jiným. A jelikož nežijeme v kulturně, jazykově či etnicky homogenní Evropě, dospíváme tak pozvolna k rokům 1914 a 1939.

Zatímco nedaleká Telč a Dačice, kde německy mluvící obyvatelstvo tvořilo menšinu, zaslaly v revolučních letech 1848-9 petice do Brna s přihlášením se k českomoravské jednotě slovanského národa a s požadavky na zrovnoprávnění češtiny, ze Slavonic by jsme se podobné petice dočkali těžko. Odtud byl zaslán pouze požadavek na reformu městské správy.¹⁰ Již v onom roce byla totiž na sněmu ve Frankfurtu vyhlášena myšlenka velkoněmectví, jež byla v rozporu s touhou po zrovnoprávnění českého národa. Neshody mezi českými a německými politiky se po nějaké době rozšířily i do jednotlivých regionů a vztahů mezi prostými lidmi.

Revoluce přinesla konec starého právního systému, veřejnou správu převzala od vrchnostenských úřadů státní moc. Obce byly podle prozatímního obecního zřízení roku 1849 organizovány jako orgány územní samosprávy s volenými sbory, které měly působnost přirozenou, v rámci které nemohly být obce omezovány a přeneseny, kterou na obce delegoval stát. Morava byla rozdělena na dva kraje (krajské vlády Brno a Olomouc) a 25 okresních hejtmanství v čele s hejtmany. Pro jihozápadní Moravu bylo zvoleno sídlem hejtmanství město Dačice, pod které spadaly i Slavonice a okolí. Po reformě soudnictví se sídlem okresního soudu pro námi sledovanou oblast staly též Dačice. V roce 1908 byl obvod dačického soudního okresu rozdělen národnostně a pro obce s německým obyvatelstvem začal působit okresní soud ve Slavonicích, ke kterému byly připojeny také některé obce ze sousedního okresu Jemnice. K slavnostnímu otevření soudu došlo ale až k 1. květnu 1911.¹¹ Ve stejném roce byl ve městě zřízen také berní úřad a oddíl finanční stráž.

Pokud se podíváme na hospodářskou situaci ve městě v 19. století, rozhodující byla činnost vídeňských firem, které si od 70. let ve městě začaly budovat svoje filiálky na výrobu bavlněného a hedvábného zboží. Mezi nejvýznamnější patřila mechanická tkalcovna hedvábného zboží S. Tugendhat a Mayer, mající sklady ve Vídni i v Buda-pešti a zaměstnávající r. 1902 na 180 dělníků, a ruční tkalcovna J.Schmidt.¹² Stěžejní záležitostí v dějinách obce je zahájení prací na

10 Smutný, B.: Na cestě k občanské společnosti. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 271.

11 Tamtéž, s. 275.

12 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 157.

místní dráze, která vedla z Kostelce u Jihlavy přes Telč a Dačice. Stalo se tak dne 6. srpna 1901 a již příštího roku se aktivita posouvá také na propojení Slavonic a dolnorakouského centra Waidhofen an der Thaya. Slavnostní otevření této dráhy se uskutečnilo 8. září 1902 za přítomnosti Friedricha Müllera a celého obecního zastupitelstva. O rok později byla železnice prodloužena do Rakouska a město tím získalo přímé spojení s Vídní i s vnitrozemím, což rozšířilo odbytové možnosti slavonických textilek.¹³ Dalšími významnými slavonickými firmami je například podnik Franze Glasera, Josefa Pabische či další z vídeňských poboček – firma Simon Weissenstein. Slavonice se tak do první světové války staly nejvýznamnějším střediskem textilní výroby na jihozápadní Moravě.

Konec dlouhého 19. století je pro Slavonice, stejně jako pro celou střední Evropu, charakteristické dalším vzestupem nacionalismu a následným dokončením národotvorného procesu u Němců a Čechů. Hlavními nástroji při vytváření dvou paralelních národnostních světů se stal školský systém a s rozvojem občanské společnosti související zakládání spolků. Ve Slavonicích to byl zejména německý školský „obránný“ spolek Deutsches Schulverein založený roku 1888. 80. a 90. léta jsou charakteristická tzv. bojem o duše, tj. snahou o zakládání německých, resp. českých škol a získávání mladých školáků. Tento proces velmi silně ovlivnil vývoj většiny národnostně smíšených vesnic na Slavonicku, v samotném městě bylo německé etnikum natolik dominantní, že založení české školy či spolku bylo naprosto nemyslitelné. Počet německých spolků v tomto regionu neustále narůstal a centrem se jim stávaly právě Slavonice. Kromě již jmenovaného Schulvereinu to byl např. pěvecký spolek Eintracht, německý hasičský spolek či cyklistický spolek organizovaný Turnvereinem.¹⁴

Do života lidí ve Slavonicích, stejně jako v ostatních částech českých zemích, výrazně zasáhla první světová válka a s ní spojená hospodářská krize. Předně z oblasti odešly celé ročníky mužů na východní a posléze i italskou frontu. Ve slavonické kronice je podrobně popsáno postupné odvedení mužů podle roku narození, v roce 1918 již byli odváděni i chlapci narozeni během roku 1900. Zdejší muži rukovali přes Jihlavu do 81. pěšího pluku a 14. zeměbranceckého pluku. První padlé mezi nimi zaznamenáváme již na konci srpna 1914 po bojích s ruskou armádou v Haliči.¹⁵ Město se ovšem k válce stavělo poměrně aktivně a v roce 1915 byl slavnostně odhalen tzv. branný štít, do kterého se za poplatek určený na válečné účely zatloukaly hřebíky. Po

13 Státní okresní archiv (dále jen SokA) Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 2.

14 Smutný, B.: Na cestě k občanské společnosti. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 279.

slavnostním odhalení štítu obec zaslala oslavné telegramy německému i rakouskému císaři. Přídělový systém, zásobovací problémy a omezení společenského a politického života, to byly další důsledky války. Města platila státu tzv. válečné půjčky a nedostatek pracovních sil byl často nahrazován prací válečných zajatců. Zajímavostí je též ubytovávání politicky nespolehlivých italských obyvatel jižního Tyrolska do vnitrozemí monarchie, čemuž se nevyhnuly ani samotné Slavonice.¹⁶ Kromě Italů ve městě během války pobývali také židovští uprchlíci z Haliče, celkem jich Theodor Deimel uvádí 144.¹⁷ Podle Michala Stehlíka může být pobyt haličských Židů, kteří byli determinováni chudým a primitivním krajem, významným aspektem při hledání kořenů antisemitismu ve městě. Jejich hygienické návyky a chování byli pro zdejší obyvatele jistě šokem.¹⁸ Konečně závěr války, porážka Německa a vznik Československé republiky nepřinesl v oblasti žádné uklidnění, ale další národnosti a politické problémy, které vyústily až ve vojenské střety.

Vznik ČSR a provincie Deutschsüdmähren

Do začátku 20. století vstupovaly Slavonice jako město s německou většinou, což se samozřejmě odrazilo také na přijetí vzniku československé republiky v říjnu 1918. Nedaleké města jako Telč či Dačice přijala telegram z Prahy vesměs s nadšením a odehrála se zde slavnostní shromáždění. Ve Slavonicích bychom na podobný akt čekali marně. A tak jako první závažný problém se vzápětí objevila otázka určení hranic mezi československým státem a nově vzniklým Rakouskem a posléze zajištění pohraničí mladého státu, na jihozápadní Moravě tedy jižní oblast Slavonicka.

Po zrušení celních hranic v Rakouské monarchii roku 1775 ztratila hranice mezi českými a rakouskými zeměmi na významu. O té se počalo znovu výrazněji diskutovat v rámci národnostních bojů druhé poloviny 19. století, kdy Němci požadovali posunutí hranic na sever ke stavu zahrnujícímu Němce žijící na jižní Moravě a v jižních Čechách. Čeští národovci poukazovali na staletou územní jednotu českých zemí a neexistenci celistvého německého osídlení

15 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 9-15.

16 Smutná, K., Smutný, B. : Staré Hobzí 1190/1990. Staré Hobzí 1990, s. 89.

17 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 13.

po stranách hranice. Spor měl být vyřešen právě až na konci první světové války, ve které byla monarchie dohodovými mocnostmi poražena. Provolání národům 16. října 1918 císaře Karla I., ve kterém slíbil transformaci monarchie ve spolkový stát, již nemohlo být zástupci slovanských zemí přijato. Pod tlakem okolností 26. října informoval císař Karel I. telegramem císaře Viléma o tom, že je pevně rozhodnut požádat do čtyřiaadvaceti hodin o separátní mír a o příměří. V noci z 27. na 28. října 1918 přijal rakousko-uherský ministr zahraničních věcí Andrassy podmínky amerického prezidenta Wilsona, akceptoval jeho výzvy týkající se práva na sebeurčení národů v monarchii a požádal o okamžité příměří. Přijetí Wilsonových podmínek bylo interpretováno jako faktická kapitulace Rakouska-Uherska a tím také předznamenalo jeho zánik.¹⁹ Bezprostřední reakcí bylo vydání zákona „O zřízení samostatného československého státu“ Národním výborem a následujícího dne se vedoucí představitelé NV dohodli s místodržícím hrabětem von Coudenhovem na spoluřízení veřejné správy. O zvláštním postavení převážně Němci osídleného českého pohraničí odmítli s místodržícím jednat.²⁰

Poslanci říšské rady všech německo-rakouských volebních okresů sice přiznali právo Slovanů na vytvoření samostatných národních států, v plánu ale bylo všechna německá území Rakouska včetně okrajových částí českých zemí dostat pod svoji svrchovanost.²¹ Klub německých sociálně demokratických poslanců vydal již 3. října prohlášení, ve kterém požadoval připojení všech německých oblastí k německorakouskému státu. Na této rezoluci se postupně shodli zástupci všech německých politických stran a právo na sebeurčení se tak od té doby stalo ideovou základnou německorakouské politiky a základem soudržného postupu politických elit ze stran s propastně rozdílným světonázorem.²²

21. října 1918 se poslanci říšské rady všech německých volebních obvodů Předlitavska shromáždili v zasedacím sále dolnorakouského zemského sněmu ve Vídni jako Prozatimní národní shromáždění státu Deutsch-Österreich. Tento výkonný výbor měl za úkol připravovat vytvoření státu veřejnou politickou činností, intervencí u stávajících c. k. úřadů a kontakty

18 Stehlík, M.: Historie židovského etnika na Dačicku a Slavonicku v letech 1670-1948. Brno 2000, s. 82.

19 Klimek, A.: Velké dějiny Koruny české, XIII. 1918-1929. Praha/Litomyšl 2000, s. 16.

20 Tamtéž, s. 19.

20 Garscha, W.: Hranice a jejich posuny. Rakousko - československá hranice 1918 – 1945. In: Kultura na hranici. Vídeň 1995, s. 69.

22 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s. 118.

s jinými národními výbory. Dva dny po vzniku Československé republiky, tedy 30. října, došlo k vytvoření první německorakouské vlády.²³

Díky vyhlášení ČSR němečtí poslanci a zástupci pohraničních oblastí urychlili vytváření provincií, které se měly stát součástí německorakouského státu. Jejich ohraničení a formální utvoření bylo bezprostředně následováno ustavením zemských, resp. krajských sněmů. Již 29. října se němečtí poslanci rozhodli na základě práva na sebeurčení národů vydělit ze severního pohraničí Čech provincii Deutschböhmen a začlenit ji jako samostatnou autonomní jednotku v čele s Lodgmanem von Auen do příštího Německého Rakouska. Výzvy ke spolupráci na spoluvytváření společného československého státu Lodgman von Auen odmítnul.²⁴ Na krajském shromáždění ve Znojmě dne 3. listopadu 1918 byla ustavena německá správa Deutschsüdmähren, která byla prohlášena za součást Dolních Rakous.²⁵ V čele této provincie měl stát tříčlenný krajský výbor v čele s krajským hejtmanem. Ještě tentýž den odpoledne byl výsledek jednání sdělen v Německém domě důvěrníkům jihomoravských německých obcí. Poté, co důvěrníci vyjádřili svůj souhlas, bylo přečteno a schváleno prohlášení, kterým se jihomoravskému lidu oznamovalo připojení jižní Moravy k Německému Rakousku.²⁶ Toto území o rozloze 1 840 čtverečních kilometrů zahrnovalo 186 obcí a 9 měst s více než 170 000 obyvateli.

Akce se zúčastnilo celkem 192 německých obcí, resp. jejich zástupců, včetně delegace ze Slavonic. Již pár dní před setkáním ve Znojmě zástupci německých obcí dačického politického okresu na shromáždění ve Slavonicích dne 31. října 1918 vyslovili nesouhlas s připojením jimi řízených obcí k nově vzniklému československému státu.²⁷ Počátkem listopadu následovalo oficiální svolání republiky německorakouské, jejíž prozatímní shromáždění vydalo 22. listopadu zákon o rozloze, hranicích a vztazích státního území, podle něhož je součástí nového státu již dříve vymezená oblast Čech osídlena německým obyvatelstvem včetně Brna, Jihlavy

23 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s. 120.

24 Klimek, A.: Velké dějiny Koruny české, XIII. 1918-1929. Praha/Litomyšl 2000, s.31-32.

25 Šípek, Z: Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na Jižní Moravě v letech 1918-1923. Mikulov 1963, s. 8.

26 Viz textová příloha číslo 3.

27 Smutný, B.: Staré Hobzí 1190-1990. Staré Hobzí 1990, s. 91.

a Olomouce.²⁸ 14. listopadu naopak na prvním zasedání československého revolučního Národního shromáždění byly svazky s Rakouskem definitivně přetrhány, císař Karel sesazen a vyhlášen vznik republiky. Rozhodování o řešení otázky sporných území probíhali téměř celý rok, od počátku rozpadu habsburské říše do podepsání státní smlouvy v St. Germain 10. září 1919.²⁹

Na počátku listopadu proběhlo několik jednání v Praze a ve Vídni mezi českými a německými politiky. Německá strana spíše než řešení otázky správy na pohraničním územím českých zemí měla zájem o spolupráci hospodářskou, německé provincie i Vídeň trpěly nedostatkem potravin a uhlí, což na začátku zimy způsobovalo obrovské problémy tamnímu obyvatelstvu. Česká strana za dodávky materiálu požadovala přenechání správy dotyčných území, jednání tak byla odsouzena k ztroskotání.³⁰ Představitelé československého státu se tedy rozhodli k razantnímu kroku – k vojenskému obsazení německých území. Obsazení většiny oblastí se obešlo bez vojenských střetů, v některých oblastech se ale německé jednotky rozhodli proti československému vojsku bránit a mezi ně patřilo i město Slavonice.

Po vyhlášení vzniku Německého Rakouska se na jednotlivých pohraničních územích začaly formovat oddíly Volkswehru (lidové obrany), které byly určeny k ochraně majetku a osob, ale také měly obstarat obranu města proti vnějšímu nepříteli. Německé vojenské síly, složené z bývalých vojáků rakousko-uherské armády i nově naverbovaných nezkušených dobrovolníků, se začali soustřeďovat i v provincii Deutschsüdmähren. Větší jednotky byly soustředěny ve Znojmě, v Mikulově a také ve Slavonicích. Zde posádce odhodlané bránit město velel nadporučík Ferdinand Strommer.³¹ Rakouská armáda měla status poraženého vojska a její počty i vybavení byly silně omezeny, naopak československá armáda patřila mezi vojska Dohody a nebyla tak ničím limitována. Její převahu si uvědomovali i rakouští politikové, kteří se snažili získat pomoc u Německé říše. Když ale tato jednání o pomoc ztroskotala, většina členů Státní rady (výkonný orgán Prozatimního shromáždění) včetně ministra wojenství byla pro nasazení jednotek striktně se udržující pouze na úrovni demonstrativního gesta. Pro aktivní vojenskou

28 Garscha, W.: Hranice a jejich posuny. Rakousko - československá hranice 1918 – 1945. In: Kultury na hranici. Vídeň 1995, s. 70.

29 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s. 113.

30 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s. 140.

31 Sokal Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 17.

defenzivu bylo pouze pár rakouských radikálů (Lodgman von Auen, Teufel, Wolf).³² Pokud se tedy v některých oblastech rozhodli proti obsazujícímu vojsku na „vlastní pěst“ bránit, z důvodů nezkušenosti a nedostatečné vybavenosti německých jednotek trvaly střety velmi krátkou dobu.

Jak již bylo řečeno, Slavonice i okolní obce daly prostřednictvím svých zastupitelů jasně najevo, že v nadcházejících poválečných letech nehodlají být součástí ČSR. I tato oblast tak měla být obsazena násilím prostřednictvím armády. Jako první byla na Slavonicku obsazena obec Český Rudolec (Böhmisch Rudoletz) již 13. listopadu 1918, kde bylo uloženo kolem šedesáti vagónů brambor a další zásoby obilí, přičemž v období poválečného hospodářského nedostatku tyto zásoby představovaly obrovské množství potravin.³³ Dalším místem, které bylo potřeba urychleně obsadit, byly samozřejmě samotné Slavonice, jakožto centrum soudního okresu, ale také významná železniční hraniční stanice. Nově utvořený čsl. pěší pluk č. 81 z Jihlavy pod velením nadporučíka Novotného zahájil tedy postup na město a v ranních hodinách 18. listopadu byly Slavonice v českých rukou.³⁴ K objasnění průběhu obsazování města můžeme čerpat ze dvou pramenů a těmi jsou slavonická kronika a výpověď či spíše stížnost německého poslance Emmericha Rady v poslanecké sněmovně. Město podle obou těchto pramenů bylo ostřelováno českým vojskem, slavoničtí Němci ale žádný odpor nekladli. I když se ve městě střílelo, událost se naštěstí obešla bez vážnějších zranění. Dalšího dne byli obyvatelé města vyzváni bubnováním, aby odevzdali všechny střelné i bodné zbraně, jinak budou prováděny domovní prohlídky. Řada obyvatel výzvu poslechla a zbraně české posádce vydala. Tyto zbraně pak nebyly slavonickým občanům navraceny ještě v létě roku 1921.³⁵

V celém území Deutschsüdmähren máme doklady o střelbě pouze na třech místech, ve Znojmě, Mikulově, kde nakonec větším srážkám zabránili až na české straně přítomní francouzští vojáci, a právě ve Slavonicích, což svědčí o vyhrocené situaci na tomto území. „Protivláda“ kraje německá jižní Morava kapitulovala ve Znojmě 16. prosince 1918 a uprchla společně s vídeňským plukem lidové obrany do Retze před českým vojskem.³⁶ Bezpečnosti hranic byla věnována pozornost i nadále, ještě v únoru 1919 zde probíhaly policejní akce na

32 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s. 164.

33 Stehlík, M.: Vývoj v období let 1914 – 1960. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 290.

34 Sokal Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 16.

35 Národní shromáždění republiky Československé 1920-1925, tisk č. 2856 (citace 25. října 2009).

Dostupné z internetu: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2856_00.htm#_d

zjištění cizinců a nepřátelských živlů. Nedaleko Slavonic ve Starém Hobzí (Althart) vojenská posádka zůstala v zámku Alexandra Pallaviciniho až do března roku 1920.³⁷

Rozbitím německých provincií iredentistické hnutí zdaleka nekončí. Kromě krajně nacionalistických německých stran, které se ustavili po Saint-Germainské smlouvě, se v létě roku 1919 vytvořila iredentistická organizace Hilfsverein für Deutschböhmen und Sudetenland, mající své pobočky mimo československý stát. V Drážďanech se vytvořila redakce, která sbírala zprávy o utiskování Němců v Čechách a značně zabarveně je upravovala pro zahraniční noviny. V Hlucholazích v Pruském Slezsku tento spolek vydává časopisy „překypující nenávistí proti Republice československé“.³⁸ Ve spolku spolupůsobily zástupci jednotlivých oblastí Čech a Moravy osídlených Němci a jedním z nich, za slavonický soudní okres, je pan Zawadil ze Slavonic.³⁹ I zde tak jednoznačné odmítání nově vzniklého státu našlo své příznivce. K hromadným demonstracím a srážkám s československým vojskem, které se konaly v Kadani, v Chebu či v Prachaticích v průběhu roku 1919 ve Slavonicích nedocházelo.

Po obsazení německého pohraničí rakouští politici na místo praktické správy přistoupili k diplomatickému jednání. Státní rada Německého Rakouska se snažila prosadit referendum pořádané neutrálními úřady pod ochranou neutrálních jednotek, ve kterém by obyvatelstvo sudetských oblastí mělo vyjádřit názor, kterého státu hodlají být součástí. Československý ministr zahraničí Edvard Beneš reagoval bezprostřední intervencí v Římě, Washingtonu a v Paříži a skutečně dosáhl francouzského, britského a italského souhlasu s prozatímní československou územní správou v českých zemích, dokud nerozhodne mírová konference. Německorakouské požadavky arbitráže a referenda byly definitivně svrženy ze stolu. Experiment se sudetskou politikou tedy ztroskotал, nepodařilo se vytvořit rámcové podmínky pro začlenění nových zemí do nového státu, Německého Rakouska.⁴⁰ Poslední slovo měla mít rozhodnutí vzešlá z mírové konference.

Spory o hranice po celé Evropě si dala za úkol vyřešit Pařížská mírová konference zahájená

36 Garscha, W.: Hranice a jejich posuny. Rakousko - československá hranice 1918 – 1945. In: Kultura na hranici. Vídeň 1995, s. 70.

37 Smutná, K., Smutný, B.: Staré Hobzí 1190/1990. Staré Hobzí 1990, s. 92.

38 Harna, J., Šebek, J.: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920. Praha 2002, s. 157.

39 Tamtéž, s. 152.

40 Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000, s.175-6.

18. ledna 1919, jejímž výsledkem byla Versailleská mírová smlouva vydaná 28. června. Francie, jako ochránce československé republiky, prosadila požadavek zachování integrity českých zemí proti představám stanovení hranice podle etnických principů. Vrchní rada Dohody vytvořila v únoru komisi pro československé záležitosti, která velkoryse vyhověla požadavkům československým a 2. června byl návrh úpravy hranic předložen rakouské delegaci, kde vyvolal obrovské rozhořčení.⁴¹ Některé rakouské protinávhrhy sice vzala komise v úvahu, k výrazným korekturám už nedošlo. Pro Slavonice a vůbec jižní hranice byla z řady smluv a dohod uzavřených roku 1919 nejdůležitější mírová smlouva mezi dohodovými mocnostmi a Rakouskem ratifikovaná 10. září v Saint German-en-Laye u Paříže. Zde muselo Rakousko uznat nástupnické státy včetně Československa, stejně jako pro ně velmi nepříznivé vedení hranic s jednotlivými státy.⁴² Požadavek odstoupení Slavonicka Rakousku pak ještě rakouská delegace vnesla při jednáních o vedení hranic na počátku roku 1920, československá delegace ale požadavek rezolutně odmítla a o Slavonicku se již více nejednalo.⁴³ „Saint Germainským stvrzením“ tedy začíná téměř dvacetileté období, během kterého jsou Slavonice součástí prvního Československého státu.

Ačkoli se nedochovaly žádné údaje zaznamenávající názory obyvatel Slavonic na dění probíhající v závěru roku 1918, rád bych zde vytyčil několik hlavních indikátorů, které nám mohou mínění německého obyvatelstva přiblížit. Jedním je samotný fakt, že se ve Slavonicích od 8. listopadu formovaly dobrovolnické oddíly, které měly bránit město proti československým jednotkám a při obsazování města došlo dokonce k již zmíněné střelbě.⁴⁴ Jednání zastupitelů Slavonic v říjnu 1918, kdy se veřejně přihlásili k Německému Rakousku, je jasným projevem neochoty stát se součástí československého státu. Pohled na bezprostřední vývoj po obsazení a projevy „protičeských“ nálad⁴⁵ nám již poskytuje zcela jednoznačně obraz nespokojených německých obyvatel, kteří se násilím stali součástí nového státu řízeného Čechoslováky. Absence nějaké větší vojenské či politické akce na obranu německých oblastí je důsledkem špatné hospodářské situace, nedostatku energie a také bezmocnosti Rakouska.

Je třeba si také uvědomit, že došlo k znevažování principu práva národů na sebeurčení,

41 Garscha, W.: Hranice a jejich posuny. Rakousko - československá hranice 1918 – 1945. In: Kultury na hranici. Vídeň 1995, s.71.

42 Hroch, M: Historické události – Evropa. Praha 1980, s.211.

43 Šípek, Z: Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na Jižní Moravě v letech 1918-1923. Mikulov 1963, s.24.

44 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 15-16.

45 Odmítání českých nápisů ve městě, neochota užívání českého jazyka na úřadech atd. Viz níže.

ztělesněného ve čtrnácti bodech amerického prezidenta Wilsona. Obyvatelstvo Slavonicka a jemu podobných okresů, které bylo tvořeno z drtivé většiny německy mluvícími občany, se tak mohlo cítit ukřivděné, vydáno na milost a nemilost československé mocenské politiky. Rok 1938 a divoce se pohybující prapory s hákovými kříži v rukách slavonických a obecně všech českých Němců by měl tedy být vždy interpretován v kontinuitě se situací před 20 lety. „Návrat do říše“ byl jimi považován za odčinění křivd z let 1918/1919.

4. Dvacátá léta

Počátek dvacátých let je především obdobím upevnění státní správy ve městě a s tím souvisejícím počestněním celého slavonického soudního okresu. Německé obyvatelstvo zde mělo drtivou převahu. Jak konstatuje městský kronikář, při vzniku republiky jsou zde pouze dvě české rodiny, k tomu ještě smíšené.⁴⁶ Ve městě byly zakládány úřady a orgány československého státu, stěžejní význam mělo založení české základní školy. Významný dopad na národnostně smíšené okresy měl jazykový zákon, kterému bude v následující kapitole také věnována pozornost. Je to také období poválečné hospodářské krize, která se výrazně odrazila i na situaci průmyslu ve Slavonicích.

Konsolidace státní moci ve Slavonicích

Bezprostřední poválečný vývoj ve Slavonicích je především charakteristický snahou o všeobecnou stabilizaci situace a začlenění města pod československou správu. Jako koordinační orgán by ustaven Národní výbor, který se skládal z místních uvědomělých Čechů, kteří zde byli umístěni za monarchie většinou služebně. Jejich členy byli například učitel Šimon Hudec, traťmistr Čeněk Schaffer, továrník Josef Zloch, obchodník Ferdinand Oulehla a Libor Pospíšil.⁴⁷ Tento výbor měl na starosti koncentraci roztroušených Čechů v okolí a staral se i o

46 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s.17.

jejich sociální a kulturní potřeby. Vzhledem k dění na konci roku 1918 a odmítavému postoji místních Němců ke vzniku Československé republiky, je hlavní pozornost věnována udržení bezpečnosti v příhraničních oblastech. Jednak, jak již bylo výše řečeno, nedaleko Slavonic ve Starém Hobzí sídlila vojenská posádka až do března roku 1920. Dalším důležitým krokem bylo zavedení policejních, resp. četnických orgánů. Ve Slavonicích již četnická stanice byla, její personál byl nahrazen četníky českými. Ve slavonickém soudním okrese vedle četnické stanice ve městě založeny ještě další čtyři, úkolem posádek bylo dohlížet na udržování klidu a pořádku. Kromě četníků se v pohraničí soustředili také příslušníci finanční stráže. Tento systém ochrany hranic přejímá tradici trvající již od roku 1843, kdy jednotlivé úseky hranic byly rozděleny na inspektoráty a ty se dále dělily na oddělení finanční stráže. Toto oddělení bylo ve Slavonicích obnoveno jako československý orgán roku 1924, nedaleko města byla tato oddělení přidělena do obcí Maříž a Písečné.⁴⁸ Úkolem finanční stráže, která podléhala přímo ministerstvu financí, bylo střežení státní hranice, dohled na přechod osob a přestup zboží, především tedy zabráňování celním a důchodkovým trestním činům. V případě potřeby také spolupůsobí podle zvláštních předpisů při vojenské ochraně státních hranic. Povolání hraniční stráže patřilo po celé období první republiky k velmi neoblíbeným, šlo o zaměstnání velmi nebezpečné, strážníci bývali nedostatečně vybaveni a ozbrojeni a platy těmto podmínkám vůbec neodpovídaly.⁴⁹ Vedle těchto úřadů byl roku 1920 zřízen Spořitelni a záloženský spolek a roku 1921 též česká okresní péče o mládež.⁵⁰

Jak uvádí slavonická kronika, město se stalo útočištěm velkého množství válečných uprchlíků, zejména židovských. Na začátku roku 1919 byli tito dočasní obyvatelé posíláni transporty zpět, poslední vlak odjel ze Slavonic 6. února.⁵¹ Odjezd uprchlíků byl v situaci poválečného nedostatku ulehčením hospodářského chodu ve městě.

Dalším úkolem v oblasti pohraničí, který si vytyčila československá vláda, bylo zlepšení situace české menšiny v převážně německém pohraničí. Cílem tak bylo celkové počestění těchto oblastí zakládáním českých spolků, vysíláním českých úředníků, četníků, strážníků, vojáků, ale také učitelů. A právě školské otázce byla i ve Slavonicích věnována největší pozornost. Vedle posílení úlohy státu a omezení vlivu církve v oblasti školství byl rozhodující kvantitativní růst

47 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 130.

48 Smutný, B.: Slavonicko. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 712.

49 Finanční stráž 1918-1938. Dostupné z internetu: URL: http://financ.wz.cz/1918_1938.htm/. 22.10.2009

50 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 130.

51 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 17.

všech typů českých škol. Ve Slavonicích české děti neměli za rakouské monarchie možnost navštěvovat českou školu. Pokud se ale podíváme na počet obyvatel, kteří se veřejně přihlásili k české národnosti, resp. k problematice české obcovací řeči, bylo jich v letech 1900 a 1910 pouze 27, resp. 11.52 Po změně poměrů na jižní Moravě počet slavonických obyvatel hlásících se k české národnosti výrazně stoupl a počet českých dětí i v důsledku přistěhovalectví nadále rostl. Výhodiskem pro jejich zakládání se stal zákon schválený Národním shromážděním 3. dubna 1919. Tzv. menšinový zákon kladl důraz na zakládání českých škol ve smíšených oblastech, deklaroval podporu při financování vzniku a udržování škol a udělil zemské školní radě pravomoci rozšiřovat, případně rušit školská zařízení.⁵³

Před popisem založení českých škol je třeba zmínit instituce německých škol, které zůstaly po celou dobu první republiky v provozu. Byla zde škola obecná mající ve městě tradici již od 14. století. Další školy byly ve městě zakládány na přelomu 19. a 20. století. Mezi ně patřily školy měšťanské, chlapecká i dívčí, mateřská škola a dvoutrídni pokračovací škola průmyslová s přípravkou. Pro všechny školy byla roku 1897 postavena budova na dolním konci slavonického Dolního náměstí.⁵⁴ První česká škola byla otevřena 3. dubna 1919, kdy šlo o jednotřídní menšinovou školu spravovanou přímo ministerstvem školství a osvěty.⁵⁵ Prvním řídícím učitelem byl jmenován František Janda. Po příchodu českých úředníků, četníků a finanční stráže stoupl počet českých dětí, proto mohla být otevřena třída druhá. V roce 1921 byla při škole otevřena i mateřská škola, vydržovaná zprvu Ústředním výborem Národní Jednoty pro jihozápadní Moravu v Brně, od roku 1927 pak Ústřední maticí školskou v Praze.⁵⁶ Nejbližší českou měšťanskou školou, kam mohli děti ze Slavonic dojíždět, byla škola v Českém Rudolci založená roku 1922.⁵⁷

Jelikož stížnosti německých politiků na znevýhodňování německého obyvatelstva v období první republiky se velmi často týkaly politiky československého státu v oblasti školství, rád bych velmi stručně přiblížil situaci v celém slavonickém soudním okrese. Léta 1919-1920 se staly obdobím zakládání českých obecních škol téměř v každé vesnici. Neexistence vhodných budov stát řešil velkými dotacemi, jako tomu bylo například v Českém Rudolci či Lipolci, či rozhodnutím o dělbě budovy se školy německými, jak tomu bylo v Cizkrajově, Peči

52 Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, s. 236.

53 Národní shromáždění československé 1918-1920, 42.schůze, část 1/6.

Dostupné z internetu: [URL:http://www.snem.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/042schuz/s042001.htm/](http://www.snem.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/042schuz/s042001.htm/), 7.10.2009

54 Smutný, B.: Slavonicko. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s.716.

55 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 17.

56 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 130.

57 Havlík, B.: Vývoj školství. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s.519.

či Matějovci. Tato situace se stávala předmětem častých neshod a kritik místního tisku. Zvláštním případem byla obec Nové Sady, kde se vytvoření kapacit pro české žáky vyřešilo dost radikálním způsobem. I když bylo ve vsi české obyvatelstvo v menšině, česká škola byla umístěna do budovy německé obecné školy, přičemž tato německá instituce byla následně zrušena. Němečtí žáci pak museli do školy dojíždět do obce Písečné.⁵⁸ Kromě tohoto případu zůstaly všechny německé školy po celou dobu první republiky v provozu. I nadále tak v okrese zůstalo více německých škol než českých, stav zhruba odpovídá národnostním poměrům v oblasti. Zakládání nových škol a investice do budov je procesem vyrovnávání možností českého obyvatelstva, které v celém soudním okrese před rokem 1918 disponovalo pouze jednou školou s českým vyučovacím jazykem. Němečtí nacionálové mohli akci interpretovat jako násilné počesťování německého prostoru, přičemž Nové Sady jim mohly sloužit jako exemplární případ. Výpověď německého poslance Pittingera 16.června 1922 o situaci ve školství je ale přinejmenším přehnanou propagandistickou výzvou nežli reálným popisem situace: „*Od Slavonic až dolů k Břeclavi vytvořili jste na jazykové hranici hřbitov německých škol, před nimž se zachvíváme hrůzou a který v nás budí úzkost o naši německou budoucnost, kdybychom ztratili odvahu. Slavonice, Jihlava, Znojmo, venkov a město jsou svědky a ani vesnic chorvatských v mikulovském okrese jste nevynechali. Také tam jste řádili a školy jim brali. Taktikou zcela zvláštní ve vašem boji o školy a zcela zvláštní methodou je reklamace dětí*“.⁵⁹

Pozemková reforma

Dalším zákonem, který se dotkl slavonického soudního okresu, byl zákon o pozemkové reformě. Byl schválen Revolučním Národním shromážděním 16. dubna 1919. Šlo o rámcový zákon, který rozhodl o záboru pozemkového majetku nad 150ha zemědělské půdy nebo nad 250ha vůbec. K provádění reformy byl v červnu vytvořen Státní pozemkový úřad a v říjnu pak organizace Domovina, která sloužila žadatelům o přiděl půdy.⁶⁰ Na obě tyto instituce měla rozhodující vliv agrární strana, která si tak přidělováním půdy získávala další stoupence. Samotné zřízení pozemkového úřadu, jež nepodléhalo parlamentní kontrole a stalo se dějištěm celé řady korupčních a protekčních afér, bylo jedním z mnoha problémů provádění reformy.

58 Smutný, B.: Slavonicko. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 769.

59 NR RČS 1920-1925, PS, 147.schůze, část 1/9 (16.6.1922)

Dostupné z internetu: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/147schuz/s147007.htm> (4.11.2009)

60 Kol.autorů: Československé dějiny v datech. Praha 1986, s.389.

Německé politické strany pozemkovou reformu od začátku napadaly. Poukazovaly na to, že zákon byl schválen Revolučním národním shromážděním, které bylo tvořeno pouze Čechy a Slováky bez účasti Němců. V polovině dvacátých let se přidaly protesty německých poslanců, kteří poukazovali na to, že doposud nebyl schválen ani jeden jediný prodej dvora někomu německé národnosti.⁶¹ Navíc byla reforma doprovázena rozsáhlou propagandistickou akcí, jež měla tento zákon zdůvodnit. Sahalo se při ní až k porážce u Bílé Hory, k vyvlastnění šlechtických majetků po roce 1620. Pozemková reforma První republiky ale nerestituovala majetek šlechtický, nýbrž bez ohledu na stav a národnost zkracovala veškeré velké pozemkové vlastnictví. Každopádně byla díky konstrukci „odplaty pobělohorské nespravedlnosti“ reforma v očích veřejnosti zčásti přesunuta z pole sociálního do národnostního. Tato chybná formulace poskytla německým politikům z řad negativistických stran další argumenty proti československé vládě. Jak ale ve své podrobné analýze ukazuje německý historik Ferdinand Seiny, stížnosti německých politiků jsou přinejmenším přehnané a zkreslené, reforma může být jen těžko v rámci celého státu označena jako vyloženě protiněmecká.⁶²

Slavonice se staly centrem Státního pozemkového úřadu pro celý soudní okres, správcem úřadu byl doktor Křepela. Na Slavonicku na přerozdělování půdy s pozemkovým úřadem spolupracovala Národní jednota pro jihozápadní Moravu, český nacionální spolek, který se snažil o zvýhodňování českého etnika.⁶³ A tak se provádění pozemkové reformy setkávalo s obrovskými vlnami nevole německých usedlíků. Jedním z příkladů je například zabírání velkostatku Alexandru Pallavicinimu ve Starém Hobzí, kde se řešení třenic mezi místním orgánem Domoviny a Němci museli ujmout příslušníci četnické stanice.⁶⁴ I při přerozdělování dalších pozemků na Slavonicku bylo stěžejním kritériem především národní hledisko. Z nejvýznamnějších jmenujme Českorudolecký velkostatek, patřící od roku 1856 rodu Reinhardt-Picchioni a pozemky rodu Collaltů v obcích Písečné, Slavětín a Uherčice.⁶⁵ Roku 1925 pak vznikla na Slavonicku Správa státních lesů a statků, která vznikla zabráním lesního majetku okolních velkostatků. Správa zasahovala na území Čech, soudní okres Jindřichův

61 Klimek, A.: Velké dějiny Koruny české, XIII. 1918-1929. Praha/Litomyšl 2000, s. 286-289.

62 První dohady a obavy německých zástupců hovoří o 840 000ha zabavených pozemků na německém území, tj. ne méně než 30 procent celkové plochy německého osídlení. Majitele na německém území kromě lesů změnila pouze na 123 000 hektarů polí, tedy velmi přibližně asi pět procent německy osídleného území.
Seibt, F.: Německo a Češi. Praha 1996, str. 265.

63 Bařinka, J.: Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Brno 2000, s. 41.

64 Smutná, K., Smutný, B.: Staré Hobzí 1190/1990. Staré Hobzí 1990, s. 104-5.

65 Voženílek, J.: Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská. Praha 1930, s. 720-767.

Hradec 591ha, soudní okres Nová Bystřice 1574ha, dále na území Moravy, soudní okres Dačice 1008ha a soudní okres Slavonice 2054ha.⁶⁶ Do státní správy pak byly opět přijímáni zaměstnanci především z řad české národnosti.

I když se zabavování půdy netýkalo přímo slavonických obyvatel, pozemková reforma zasáhla výrazným způsobem do vlastnictví okolních pozemků. I ve Slavonicích byla prezentována jako protiněmecký akt, který nepřispěl k posílení loajality Němců k Československu. Pocity nelibosti u německých rolníků nepramenily pouze z nacionální agitace německých politických stran, měli ale také věcné jádro a tím byl způsob přerozdělování. Československá pozemková reforma byla bezesporu jedním z „nejdůležitějších hospodářských pilířů československé národní revoluce“.⁶⁷

Kromě školského zákona a zákona o pozemkové reformě, byly národnostně smíšené oblasti silně ovlivněny i dalšími nařízeními vydanými československou vládou. Jedním ze zásadních úkonů nové vlády bylo vyřešení otázky jazykové. Bylo nutné prosadit češtinu jako hlavní úřední jazyk. Toto úsilí bylo motivováno nejen praktickými hledisky, ale uznání češtiny mělo i roli státně reprezentační. Ve stejný den jako byla přijata Ústava Československé republiky, 29. února 1920, byl přijat i Jazykový zákon. Zaručoval každému občanu právo užívání jakéhokoliv jazyka ve stycích soukromých, ve věcech náboženských, v tisku a v jakýchkoliv publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu. Stejně tak vyučování ve školách bylo povoleno v jazyce národnostních menšin. Československý jazyk se stal jazykem státním, oficiálním, ve kterém jednají soudy, úřady, ústavy a orgány republiky. Jazyková práva národnostních menšin tedy nebylo možno uplatnit na celém území ČSR, ale pouze v soudních okresech, ve kterých podle posledního sčítání lidu bydlelo alespoň 20 procent státních občanů téhož jazyka. Kritiku si tento zákon získal především tím, že neexistuje československý jazyk. Tato formulace měla být vyjádřením jednoty Čechů a Slováků, v podstatě se ale úředními jazyky stala čeština i slovenština. Vzhledem k tomu, že bylo v ČSR méně Slováků než Němců, byl charakter tohoto zákona brán z německého pohledu jako diskriminující.

Ve Slavonicích, kde tvořilo německy mluvící obyvatelstvo drtivou většinu obyvatel, tak bylo vedle československého (českého) jazyka uznána také němčina jako úřední jazyk. Soud, úřady a orgány republiky tak ve Slavonicích byly povinny přijímat od obyvatel města podání i v

66 Stehlík, M.: Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí. Dačice 2007, s. 19.

67 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha

německém jazyce a vyřídit tato podání nejen v jazyce československém, ale také v jazyce německém. Zevní označení a vyhlášky měly být podle zákona ve městě vyhotoveny v jazyce českém i německém. Ve městě po dalších několik let zákon způsobil řadu problémů. Nešlo o neochotu či neschopnost nových českých úředníků používat němčinu, ale naopak velmi častá ignorace jazyka českého při jednání s úředníky německými.

Zákonnou normou ze 7. února 1919 převzala Československá republika státní úředníky a zřízení bývalé předlitavské státní správy pod podmínkou, že složí slib republiky.⁶⁸ I když tedy němečtí úředníci ve Slavonicích slib složili, není si třeba činit iluze o jejich všeobecné loajalitě vůči Československu. Veškeré vyhlášky, rodná a křestní kniha fary ve Slavonicích či rozpočet obce určený k veřejnému nahlédnutí zůstaly i nadále psané pouze v jazyce německém. Dokonce i při komunikaci s jinými obcemi v dačickém politickém okrese byla čeština opomíjena. A tak se na okresním úřadě v Dačicích množili stížnosti o nedodržování jazykového zákona, na což bylo reagováno různými písemnými varováními a upozorněními. K zavedení rázných sankcí či k učinění jiných opatření však během období první republiky nedošlo.⁶⁹

Vyvrcholením neshod při zavádění českého jazyka do města byl dlouho trvající spor o označení ulic a náměstí, který se táhl od roku 1922 do roku 1924. Jak již bylo naznačeno, v okrese žilo více jak 20% státních příslušníků československé národnosti, měl být tedy na tabulkách označujících ulice a náměstí a i na silničních tabulích dvojjazyčný nápis (česko-německý). Aby se tomuto nařízení slavoničtí Němci vyhnu, neoznačili náměstí a ulice vůbec. Na svou obhajobu uváděli, že místa nebyla označena ani dříve. Šetřením se však zjistil opak a Nejvyšší správní soud v prosinci 1924 rozhodl, že musí dojít k novému označení, přičemž na prvním místě musí být uveden český nápis. Na základě dalšího vyzvání musely vyvěsit i hostince dvojjazyčné firemní tabule a v lokálech mít česko-německé označení.⁷⁰

Situace se navíc vyostřila na začátku roku 1926, kdy vláda přijala prováděcí nařízení k jazykovému zákonu z roku 1920, znamenající fakticky jeho zpřísnění. Podstatné komplikace přinášela především pro užívání vnitřního úředního jazyka na nižších správních stupních, kde přispěla k převaze československého jazyka. Byla krokem, který vyhovoval spíše hlediskům českého bojovného nacionalismu než potřebám česko-německého dorozumění. V souladu

2000, s. 488.

68 Harna, J., Šebek, J.: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920. Praha 2002, , s.8.

69 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, inv.č.325, kart.47.

s jejich zněním měli současní státní zaměstnanci z řad národnostních menšin složit do půl roku zkoušku z českého či slovenského jazyka. Přijaté změny v jazykovém zákonodárství vzedmuly mezi všemi německými stranami vlnu nesouhlasu, v únoru následovaly demonstrace po celém pohraničí.⁷¹ Počet Němců ve veřejných službách se tedy za deset let snížil téměř na polovinu.⁷² Zákon tak přispěl k další výměně německých úředníků za české i ve Slavonicích, čímž prohloubil odpor slavonických Němců k československému státu.

Hospodářství ve Slavonicích

Ve Slavonicích v 70. letech 19. století došlo k velkému oživení textilní výroby navazující na několik staletí trvající tradici. Rozhodující roli zde hráli přicházející Židé, kteří se po zrovnoprávnění v roce 1867 stěhovali z menších okolních obcí do městských center. Vzniklo zde několik textilních firem na výrobu bavlněného, hedvábného a pleteného zboží.⁷³ Slavonice se tak před první světovou válkou staly se 12 textilními firmami zaměstnávajícími přímo ve městě či v okolních vesnicích více než 500 dělníků významným centrem textilního průmyslu na jihozápadní Moravě. Během první světové války vlivem nedostatku surovin musely některé firmy nejdříve omezit a posléze i zastavit výrobu. Konec války a vznik Československé republiky nepřinesl obrácení situace k lepšímu, nové státoprávní a hospodářské poměry se nepříznivě odrazily na textilní výrobě ve Slavonicích. Slavonice sice zůstaly centrem soudního okresu s berním a celním úřadem, četnickou stanicí, oddělením finanční stráže a významnou spořitelnou, po stránce hospodářské ale vznik republiky přinesl úpadek.⁷⁴ Hlavním nedostatkem se stala ztráta velkých odbytišť za hranicemi, které byly dříve stejně jako Slavonice součástí Rakouské monarchie. Zejména ztráta spojení s Vídní a s místní židovskou komunitou, mající ve Slavonicích řadu poboček svých firem, se stala důvodem ke stagnaci výroby. Jak praví zdejší kronika: „v

70 Sok A Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 31.

71 Šebek, J.: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu. Brno 2006, s. 108.

72 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 69.

73 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 156.

74 Tiray, J.: Slavonický okres. Brno 1926, s. 24.

*důsledku uzavření hranic obchodní a hospodářský styk s Dolním Rakouskem a Rakouskem utrpěl až skoro 80%. Dříve tak navštěvované týdenní a výroční trhy skoro úplně přestaly, pouze dobytčí trhy vykazují ještě trochu života. Bohužel musely být pro hospodářskou nouzi prodány jak nemovitosti, tak i domy...*⁷⁵

Důležitým pramenem je hlášení Okresní politické správy v Dačicích z 23. října 1922 Živnostenskému inspektorátu ve Znojmě, ve kterém jsou uvedeny podniky, které v okrese zastavily v důsledku hospodářských těžkostí svou činnost. A mezi nimi jsou tři významné slavonické firmy židovských podnikatelů. Jednou z nich je vůbec největší slavonický podnik na výrobu hedvábného zboží, který byl založen v roce 1873 Johannem Schmidtem a v roce 1902 jej převzali Tugendhat a Mayer. Její ústředí bylo ve Vídni a v roce 1910 zaměstnávala ve Slavonicích 240 zaměstnanců. Ještě počátkem dvacátých let měla tato firma 130 zaměstnanců, což je pro tento region velice vysoký počet. Ten svědčí o významu podniku, ale i o problémech, který úpadek firmy na začátku dvacátých let místním obyvatelům přinesl. Naštěstí podnik obnovil svou činnost, když byl převzat firmou Silvet s ústředím v Praze v roce 1924.⁷⁶ Své předválečné velikosti a produkce již nedosáhl. Druhým podnikem, který byl významně zasáhnout poválečnou situací, byla tkalcovna bavlny W. Pabisch, která propustila na podzim roku 1922 polovinu svých zaměstnanců. Činnost firmy pokračovala dál, v roce 1925 zaměstnávala 25 lidí a ředitelem se po svém otci stal Josef Pabisch.⁷⁷ Dále hlášení uvádí, že v nejbližší době zastaví podle všech ukazatelů práci i firma Sprinzl a Bauer, továrna na pletené zboží a punčochy založená již roku 1793.⁷⁸ Ta se také z poválečné krize vzpamatovala a v roce 1925 čítaly její stavy na 60 zaměstnanců. I další firmy byly znatelně zasaženy krizí, což lze vidět na údajích o počtech zaměstnanců. Tkalcovna bavlny Maxe Bauera zaměstnávala v roce 1918 50 lidí, v roce 1925 již jen 15. Činnost musel v roce 1925 ukončit také městský pivovar, založený roku 1902.

Z výše uvedeného jde vyčíst, že se město v bezprostředních poválečných letech potýkalo s vážnými dopady válečné hospodářské krize a odloučení od Dolního Rakous. Na druhou stranu se většina firem v následujících letech vzpamatovala a činnost neukončila, respektive obnovila. Objevují se zde i nové firmy, jako byla tkalcovna hedvábí a veřejný obchod ing. Otto Bauera a Augusta Baumanna, firma byla založena roku 1920. Rovněž továrna na ubrusy, šátky a módní zboží Wilhelma Mayera byla založena roku 1918 a o 6 let později již měla 40 zaměstnanců.

75 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 49-50.

76 Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, s. 236-237.

77 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 49.

Tradiční podniky parní pila Felixe Lechnera, Strommerova cihelna a další mlýny s pilami, jako je mlýn Plachův, Hirschův, Freiskornův a Šibeniční svoji činnost také během dvacátých let nezastavily. Z potravinářského průmyslu zůstává po válce v provozu i soukromý pivovar Emila Lichtwitze, místní výroba lihovin a likérů a výroba sody a limonád Franze Schwestky.⁷⁹ Vedle toho docházelo k postupné modernizaci města. Ve městě se objevily první automobily a v roce 1920 telefonní vedení pro 30 účastníků. Od roku 1927 pak z města začal jezdit autobus do Moravských Budějovic. Město se dočkalo i elektrifikace připojením na síť ZME Brno v roce 1929.⁸⁰ Vedle toho začaly ve městě vznikat družstva – mlékařské roku 1921, řezníků a uzenářů 1924, chovatelů taktéž roku 1924.

Nově vytvořená hranice s Dolním Rakouskem a především tím vzniklé přerušení spojení s Vídní přineslo městu spolu s poválečnou krizí hospodářské problémy. Jak je ale vidět v dalším vývoji, město si podrželo status správního, soudního i hospodářského centra a bylo tak na něm i nadále závislé obyvatelstvo nejen slavonické, ale i z okolních obcí. Pozvolný rozvoj ve městě byl přerušen nástupem hospodářské krize, která se začala v regionu projevovat počátkem třicátých let a přinesla sebou nejen problémy nezaměstnanosti, ale také politickou radikalizaci německého etnika.

Další událostí, která je důležitou součástí vývoje první republiky, je sčítání lidu v roce 1921.

První sčítání lidu v roce 1921

Poslední sčítání lidu konané na našem území před první světovou válkou se uskutečnilo v roce 1910. Nově vzniklá československá republika potřebovala pochopitelně znát co nejpodrobněji demografická data nově vytvořeného státu. Již v roce 1919 byl založen Státní úřad statistický jako nový orgán pověřený celostátními statistickými šetřeními, mezi které jako jedno z nejdůležitějších patřilo i sčítání lidu. Sčítání lidu se kvůli nedostatečné připravenosti a také neujasněnosti státních hranic nekonalo podle tradice v roce 1920, ale uskutečnilo se až 15. února 1921. Za politicky nejdůležitější se považovalo zjištění *národnosti obyvatelstva*, které mělo

78 Muzeum Dačice, Dokumenty I., Období kapitalismu, inv. Č. 13. 666.

79 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 49.

potvrdit oprávnění vzniku samostatné československé republiky. Na rozdíl od předválečného zjišťování národnosti na základě "obcovací řeči" v rakouské části bývalé monarchie, byla přijata definice národnosti, podle níž "*národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk*".⁸¹ Tím se měla odstranit pro české a slovenské etnikum znevýhodňující definice národnosti určované podle "obcovací řeči", která směřovala respondenty k zařazení se k německé národnosti. Jazykem, kterým se dotazovaný dorozumíval při komunikaci ve své bezprostřední komunitě, tedy již zmíněná obcovací řeč, byl pro mnoho jinak uvědomělých Čechů jazyk německý.⁸² A to nejen v oblastech pohraničních, většinově německých. Odkaz přiznání národnosti podle "kmenové příslušnosti" navíc umožnil, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo Cikáni, i když nemluvili hebrejsky, resp. cikánsky. O otázku a definici "národnosti" byly svedeny nejen boje s reprezentanty československých menšin, ale i uvnitř českého a slovenského tábora. Ačkoli oficiálně existovala "československá národnost", bylo možno zjistit počet obyvatel české a slovenské národnosti odděleně.⁸³

I po změně definice ale zůstávalo samo příslušenství k národnosti velmi problematické. Objektivnější indikátor národnosti, než uvedený mateřský jazyk, sice statistikové k dispozici neměli, stále ale toto kritérium zůstává nepřesné a nejasné. U mnoha občanů Československé republiky se mateřský jazyk lišil od jazyka, který upřednostňoval v dospělosti. Dalším problémem bylo, že část obyvatelstva bylo bilingvní a při úvahách, ke které národnosti se mají hlásit, rozhodovala celá řada jiných faktorů – rodina, partnerský vztah, škola, pracovní zařazení, tlak okolí či jen náhoda.⁸⁴ A právě tyto komplikace při využívání statistik ze sčítání lidu se týkají také Slavonic, kde nemalá část obyvatelstva disponovala znalostí němčiny i češtiny a objevují se zde i smíšená manželství.

Jak již bylo řečeno, zjišťování obcovacího jazyka bylo v období monarchie považováno za indikátor národnosti, rozdílný způsob dotazování v roce 1921 tedy přinesl i značně rozdílná čísla v počtech jednotlivých národností, konkrétně velký nárůst českého etnika a úbytek německého. V českých zemích tak mezi léty 1910 a 1921 přibýlo 435 000 Čechů, Němců naopak ubylo o

80 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s.83.

81 Základní informace – sčítání v 1.republuice. ČSÚ – Sčítání lidu, domů a bytů.

Dostupné z internetu: [URL:http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_1_republice/](http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_1_republice/). 13.11.2009

82 Šamonová, G.: Národnost ve sčítání lidu v českých zemích, Praha 2005.

Dostupné z internetu: URL:

http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=nase_spolecnost&r=1&offset=101&shw=100023/ 1.11.2009

83 Základní informace – sčítání v 1.republuice. ČSÚ – Sčítání lidu, domů a bytů.

Dostupné z internetu: URL: http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_1_republice/ 13.11.2009

426 000. Kromě rozdílného způsobu dotazování bych rád zmínil několik dalších faktorů, které mohly ovlivnit tak výrazné demografické rozdíly. Určitou roli sehrály pohyby a poválečný úbytek obyvatelstva po roce 1918, významným faktorem jistě byla určitá přizpůsobivost komfortně uvažujících občanů, pro které bylo v rámci monarchie výhodnější být Němcem, za Československé republiky pak Čechem. Dalším důvodem je pak 30 tisíc Židů, kteří se nově přihlásili ke své národnosti a to hlavně z řad obyvatelstva německé obcovací řeči.⁸⁵ Změna z jazykového na subjektivně-národnostní přístup ale neodstranil hlavní problém sčítání, a tím je nutnost výběru. Pokud dotazovaný cítil příslušnost ke svému regionu svému srdci bližší než je zařazení do kategorií Čech/Němec, nebo pokud byl respondent ze smíšené rodiny, měl smůlu. Statisticky zpracovávány byly právě jenom jasně vymezené národnostní kategorie.

A teď už k samotným statistikám týkajících se Slavonic. Městské centrum zůstalo nejpočetněji osídleným místem slavonického soudního okresu. Z celkového počtu 9 706 obyvatel okresu se ve Slavonicích soustředilo 2 324 obyvatel.

Tabulka č. 1 – Sčítání obyvatel ve Slavonicích

	Obyvatelstvo celkem	České, resp. Československé	Německé	Ostatní
Slavonice 1910	2 601	11	2 571	19
Slavonice 1921	2 324	294	1 832	198 ⁸⁶

Co se týče celkového počtu obyvatel města, došlo k výraznému úbytku o 277 obyvatel. Tento jev je způsoben především válečnými událostmi, svou roli zde mohl sehrát i odchod některých obyvatel za hranice či do vnitrozemí. Dále je vidět, že zde došlo k již zmíněnému nárůstu obyvatelstva hlásícího se k československé národnosti a k úbytku obyvatel národnosti německé. K židovské národnosti se přihlásilo obyvatel 7, i když počet Židů z pohledu

84 Čapková, K: Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938. Praha-Litomyšl 2005, s. 47

85 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000, s. 89.

86 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 13.

náboženského či etnického byl ve městě podstatně vyšší. Zbývajících 191 obyvatel se přihlásilo k cizí státní příslušnosti, vesměs rakouské. I po vzniku československé republiky se tedy poměrně velká část obyvatel oblasti cítila být Rakušany, i když jim tato příslušnost znemožňovala účast na politickém dění.⁸⁷ Volba rakouské státní příslušnosti pak byla rozhodujícím faktorem v poválečném vývoji, tato identita jim poskytla ochranu v době odsunu německých obyvatel, jako Rakušanům jim majetek zabaven nebyl a mohli též i nadále pobývat v československé republice.

K určování národnosti se váže zajímavá událost, o které se jednalo i v poslanecké sněmovně Národního shromáždění. Slavoničtí občané Albine Dolezal, Adolf a Viktorie Pribylova a Richard Wagner se přihlásili k německé národnosti. Okresní politická správa v Dačicích rozhodla, že pro přestupek proti §u 72. nařízení z 30. října 1920 budou jmenovaní odsouzeni k pokutám po 500kč nebo 7 dennímu vězení. Hejtmanství v Dačicích se tak rozhodlo proto, že zvolená národnost neodpovídá skutečnosti. Okresní správa politická nařídila dne 30. května 1921 obci slavonické, aby tyto pokuty vybrala. Poslanec Emmerich Radd pak apeluje na svobodu a dobrovolnost volby a žádá ministra vnitra, aby tresty zrušil.⁸⁸ Ministr vnitra Udržal pak odpovídá: „*nesmí býti údaj o národnosti libovolný, jak se páni interpelanti domnívají, nýbrž že musí stejně tak jako každý jiný údaj odpovídati skutečné pravdě*“. Pokud tedy sčítací komisař má pochybnosti o správnosti některých údajů, může předat věc k posouzení okresnímu politickému úřadu. Když poté úřad zjistí, že údaje jsou skutečně pravdě odporující, nelze zde spatřovat nezákonný postup okresní správy politické a nějaké porušení zákona. Vzhledem k majetkovým poměrům Albiny Dolezalové a Adolfa a Viktorie Pribylové byli jim sníženy pokuty na 100kč nebo 3 dny vězení. „*Co se pak týče Richarda Wernera, který jak sám v trestním řízení doznal, udal německou národnost jen proto, že je jako živnostník odkázán na Němce a že chodil do německé školy, nebylo o jeho žádosti o prominutí trestu dosud rozhodnuto*“.⁸⁹

I k takovýmto příhodám během sčítání lidu ve Slavonicích došlo. Lze z toho vyvodit několik závěrů. Případ Richarda Wernera nám jasně ukazuje, že ve většinově německém městě

87 Národní shromáždění československé 1918-1920, tisk 2374, část č.1.

Dostupné z Internetu: URL: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t2374_01.htm/. 6.9.2008

88 NR RČS 1920-1925, PS, Tisk 2855 (příloha číslo 6)

Dostupné z internetu: URL: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2855_00.htm/ 21.2.2010

89 NR RČS 1920-1925, PS, Tisk 3340 (příloha číslo 7)

Dostupné z internetu: URL: http://www.snemovna.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3340_01.htm

nemusí komfortní přístup k volbě národnosti po vzniku ČSR odpovídat tendenci k volbě národnosti české. Naopak, v zájmu udržení dobrých obchodních či jiných vztahů může být

„výhodnější“ zůstat Němcem. Druhou věcí, která mně na události velice zaráží, je tlak dačické politické správy. Sčítací komisař spolu s hejtmanstvím si v případě těchto čtyř osob klade nárok na spravedlivé či pravdivé zařazení slavonických obyvatel do národnostních škatulek. Vychází z předpokladu, že národnost je objektivně sledovatelná charakteristika daná vnějšími znaky. I když se tedy daní občané rozhodli k volbě národnosti německé, odporuje tato volba „pravdě“ a musí být za tento přístup potrestáni. Zde narážíme opět na problém nutnosti volby, daní občané se totiž nemohli přihlásit k národnosti česko-německé, i když mluvili česky i německy a cítili se na hranici těchto zařazení. Potrestání daných osob rozhodně nebylo aktem majícím přispět k uklidnění národnostních vztahů ve Slavonicích.

Jinou důležitou kulturní charakteristikou bylo zjišťování *náboženské vyznání* obyvatelstva. Výsledky sčítání potvrdily, že obyvatelé českých zemí se i nadále hlásí ke katolické církvi, vyjádřeno čísly tak učinilo celých 82%. K některým z evangelických církví se přihlásilo 4% obyvatel a k nově vzniklé Československé církvi se přihlásilo 5% obyvatel, pochopitelně pouze z řad osob československé národnosti. Novou možností se stala kategorie bez vyznání, k níž se přiřadilo 7% obyvatel.⁹⁰ Na Slavonicu má tradičně od dob protireformace jednoznačně nejsilnější postavení katolická církev, což je patrné i v centru tohoto okresu. Údaje o obyvatelstvu ze Slavonic do značné míry korelují s údaji celorepublikovými, přibližme si alespoň drobné rozdíly. Ke katolické církvi se přihlásilo celkem 2 249 obyvatel, což tvoří téměř 97% všech obyvatel města. K židovskému náboženství se pak přihlásilo 61, k některé z evangelických církví 11 a bez vyznání pouze 3 obyvatelé. Z čísel se tedy dá vyčíst, že si výsadní postavení drží katolická církev, je zde židovská menšina a evangelické církve jsou zde de facto bez vlivu. Důležitý je také nízký počet osob bez vyznání, což svědčí o nízké míře sekularizovanosti v poměru s celorepublikovými údaji. Tento fakt je ale charakteristický pro všechny venkovské oblasti. Pokud se navíc podíváme na údaje týkající se pouze československých státních příslušníků s německou národností, zjistíme, že zde je podíl katolíků 94%. Podstatně vyšší poměr obyvatel bez vyznání a osob hlásících se k některé z nekatolických církví je

90 Sčítání v roce 1921 - Národnost československých státních příslušníků podle žup a zemí.
Dostupné z internetu: http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1921 8.12.2009

sledovatelný u obyvatel české národnosti.⁹¹ Slavonice se silnou německou většinou tak nejsou v rámci německých oblastí nějakou výjimkou, ale z pohledu náboženského je můžeme považovat za reprezentativní pohraniční město.

Vzhledem k silnému postavení římsko-katolické církve ve Slavonicích je na místě zmínit se o ní trochu víc. Slavonice jsou sídlem jedné ze 4 far v okrese náležející k dačickému děkanství. Farním kostelem je původně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie, dále je ve městě špitální kostel sv. Jana Křtitele a na vyvýšenině severozápadně od města stojí kostel sv. Ducha a Božího těla. Kněží na Slavonicku v meziválečném období byly často důležitými postavami ve vývoji okresu nejen z hlediska náboženského, ale také jako významní představitelé politického a spolkového dění. Tato tradice pochází již od dob před první světovou válkou, kdy slavonický farář Franz Mühlberger, který plnil roli předního organizátora náboženského i kulturního života. Za všechny osobnosti bych chtěl z českého tábora jmenovat českorudoleckého faráře Josefa Válka, který v obci působil v letech 1912-1931. V roce 1924 se stal předsedou okrsku Národní jednoty ve Slavonicích a od roku 1929 dokonce působil i v okresním zastupitelstvu. Český kněz Šimon Hudec ze Slavonic pak v Českém Rudolci roku 1919 zorganizoval předčasné sčítání lidu, které se stalo základem pro kladné vyřízení žádosti o zřízení české školy v obci.⁹² Ve Slavonicích působil jako učitel náboženství na zdejší německé měšťanské škole, po obsazení Slavonic československým vojskem se stal předním členem místního Národního výboru, orgánu, který se staral o zorganizování místních Čechů v okolí a o jejich sociální a kulturní potřeby. Z těch německých je významnější postavou Theodor Deimel, vlastivědný badatel a autor učebnic pro výuku náboženství a čítanek. Ve městě pořádal přednášky o dějinách města a okresu a významně se zasloužil také o založení Městského muzea, které bylo oficiálně otevřeno v roce 1925. Po celé námi sledované období až do roku 1945 se staral o vedení zdejší městské kroniky, která je stěžejním pramenem k dějinám města.⁹³

Jelikož údaje ze sčítání lidu ukázaly přítomnost židovského obyvatelstva, následující kapitola bude patřit právě této významné slavonické menšině.

91 Kárník, Z.: České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první: vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000, s. 318.

92 Stehlík, M.: Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí. Dačice 2007, s. 11-15.

93 Kaláb, J.: Literatura. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 463.

Židé ve Slavonicích v období první republiky

Na začátku této kapitoly je na místě uvést obecné informace o situaci Židů v českých zemích, respektive v Evropě a stručně popsat historii židovského osídlení ve městě Slavonicích.

Podíváme-li na židovské obyvatelstvo Evropy počátkem 20.století, které se výrazně lišilo jak sociálním složením, tak mírou kulturní integrace do okolní společnosti, nabízí se odlišení dvou modelů židovských komunit, tak jak bylo popsáno v díle Kateřiny Čapkové. Jde o tzv. západní a východní typ židovství. Pro západní byla typická vysoká míra kulturní integrace až asimilace, obecná tendence potlačit jidiš a ortodoxii a přijmout naopak určitou formu liberálního či reformního židovství. Ze socioekonomického hlediska bývali západní Židé součástí střední vrstvy a koncentrovali se většinou ve městech, kde ale netvořili výrazné procento obyvatelstva. Z demografického hlediska je typická nízká porodnost a vysoký počet smíšených manželství. Tento typ západního židovství je charakteristický spolu s Židy z českých zemí pro velkou část židovské populace Francie, Německa, zemí dnešního Beneluxu, ve Velké Británii, Skandinávii, Itálii a Rakousku. Východní židovství, typické pro Polsko, Rusko či Podkarpatskou Rus, lze naopak charakterizovat nízkou mírou kulturní integrace, zachováním jidiš a tradičního náboženství. Východní Židé příslušeli většinou k nižším sociálním vrstvám a byla pro ně charakteristická vysoká porodnost a nízký počet smíšených manželství.⁹⁴

Jak již bylo řečeno, pro české země je typické tzv. západní židovství. Většina českých i moravských Židů patřila ke střední či vyšší střední sociální vrstvě. V roce 1921 bylo 61,8% Židů v Čechách soukromými podnikateli, na Moravě 62,4%. Je však třeba uvědomit, že pod soukromými podnikateli jsou zahrnuti i drobní obchodníci a hauzíři, kteří si jen těžko vydělávali na živobytí. Rozhodně však bylo pro židovskou komunitu v českých zemích

94 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918 - 1938. Praha 2005, s. 6-7.

charakteristické, že zde chyběla početnější vrstva židovských dělníků.⁹⁵ Co se týče Židů na Moravě, je pro ně, stejně jako pro obyvatele české a německé národnosti, charakteristická menší míra sekularizovanosti než u Židů v Čechách. Moravští Židé žili povětšinou v malých městech jako jsou Slavonice, kde tvořili větší komunitu. Udržovali tak mezi sebou mnohem užší kontakty než tomu bylo u Židů ve městech větších. Na celé Moravě existovalo jen sedm vesnických židovských obcí, což bylo ve velkém protikladu vůči Čechám (důvodem odlišné situace Židů na Moravě bylo především vyhnání Židů ze všech moravských královských měst v letech 1426-1514, které radikálně změnilo demografickou a sociální strukturu židovského obyvatelstva).⁹⁶

Počátek židovského osídlení ve Slavonicích a okolních obcích je nedílně spjat s vyhnáním Židů z Vídně a Dolního Rakouska v roce 1670 Leopoldem I., právě Slavonicko se totiž stalo jednou z cílových oblastí těchto uprchlíků. Za přijetím Židů moravskou vrchností nehledejme křesťanský soucit, ale vidinu hospodářské pomoci na statcích zničených třicetiletou válkou. A tak se zrodily židovské obce Dolní Bolíkov, Písečné, Staré Hobzí a Český Rudolec a při hranicích Slavonicka také např. Markvarec, Olšany či Šafov.⁹⁷ Na konci 18. století přináší židovskému etniku první změny vláda Josefa II., kdy je např. zrušeno potupné nařízení o povinnosti označení oděvů Židů, patentem z roku 1782 byl oficiálně tolerován judaismus a Židům byl umožněn obchod, řemesla i zemědělství bez omezení (kromě držby půdy a domovního majetku). Důležitějším obdobím v procesu zrovnoprávnění židovského etnika byla léta 1848-1867, které na svém konci Židům přinesl občanskou a hospodářskou svobodu. Již rakouská ústava z roku 1848 zrovnoprávňovala Židy s ostatním obyvatelstvem v monarchii. V roce 1849 byla Židům zaručena i rovnost právní. Na tyto důležité změny navazovalo v letech padesátých i uvolnění hospodářského podnikání židovského obyvatelstva. Rok 1852 přinesl povolení nabývání domovního majetku a nařízení z roku 1859 i právo vlastnit půdu. Definitivní tečkou těchto změn byla ústava z roku 1867, která již deklarovala všeobecnou občanskou rovnost. Reakcí na tyto změny byla migrační vlna Židů z uzavřených vesnických center, jejichž kompaktnost vznikla na úkor izolace a provinčnosti, do větších měst.⁹⁸ Vedle Dačic, Jemnic a Telče se tak rozrůstá i židovská komunita ve Slavonicích, která ještě v roce 1842 čítala pouze 6 židovských

95 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918 - 1938. Praha 2005, s. 17.

96 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918 1938. Praha 2005, s. 20-21.

97 Teufel, H.: Obchodníci, dvorní faktori a židovští hauzíři. Tisíc let židovských vztahů mezi Čechami, Moravou a Rakouskem. In: Kultura na hranici. Vídeň 1995, s. 119.

98 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 147.

familiantů.⁹⁹

Židé z Bolíkova, Starého Hobzí a z Písečného se brzy stali významnou součástí města, ze které se rekrutovala většina místních podnikatelů v textilním průmyslu. Přispívali tak významným podílem k industrializaci města. Největšími podniky byla tkalcovna a úpravna bavlněného zboží Franze Glasera a výroba pleteného zboží Lazarta Stukharta. Ve Slavonicích zakládali své pobočky i vídeňští Židé - S. Weissenstein, výrobce mohérových šátků, či M. M. Bauer, tkalcovna bavlny. Vídeňský kapitál tak přinášel do chudého kraje tolik potřebnou finanční jistotu pro podnikání. Slavonice patřily od poloviny 19. století vedle Jemnice k hlavním židovským střediskům regionu.¹⁰⁰ V roce 1880 je zde již 75 židovských obyvatel, v roce 1900 pak 77. Zesílení Židovské komunity si vyžádalo vybudování nové synagogy, kterou 25. 6. 1895 vysvětili rabíni Dr. Nathan Frankl z Písečného a Dr. A. Morgenstern z Jemnice.¹⁰¹ V době, kdy v okolních obcích synagogy zanikají, jsou bořeny a prodávány, ve Slavonicích je postavena nová budova. Byla vystavěna v Dlouhé ulici č.p. 61 z iniciativy zdejšího obchodníka Lazara Stukharta a v listině finančních darů nacházíme i jména Židů z Vídně - baroni Hirsch, Guttmann, Nathaniel Rotschild či bolíkovského rodáka Friedricha Pollaka.¹⁰² Budova synagogy nesloužila jen kultovním účelům, ale byla také střediskem mnoha dalších aktivit zdejší židovské obce.

Slavonice tedy v roce 1918 byly německým městem s židovskou a českou menšinou, kde většina podniků patřila právě Židům. Kromě textilních továren jim patřil i zdejší pivovar, cihelna, lihovar, mlýny, pily apod. Pro zdejší židovské podnikatele přinesl vznik Československé republiky několik změn. Vznik státních hranic znamenal odříznutí hospodářských kontaktů na rakouské obce, zejména na vídeňskou židovskou obec, což způsobilo úpadek některých židovských továren ve Slavonicích. Na druhou stranu republika se svým ovzduším svobody přinesla Židům možnost dalšího rozvoje obchodních i společenských aktivit. A tak končí období uzavřených židovských komunit. Charakteristickým rysem židovského osídlení je i nadále pozvolný odchod těchto obyvatel z chudého regionu do větších měst, okupace pohraničí

99 Hruschka, R.: Geschichte der Juden in Zlabings, s. 578.

100 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 147.

101 Stehlík, M.: Židovské etnikum v Písečném 1670 – 1948. 2001.

Dostupné z internetu: URL: <http://obec.pisecne.sweb.cz/obec/zide.html/> 20.1.2010

102 Hruschka, R.: Geschichte der Juden in Zlabings, s. 578.

německým vojskem tak ve městě zastihne již jen zbytky židovského etnika.¹⁰³

Stěžejním pramenem pro získání údajů o počtech Židů v Československé republice i ve Slavonicích je sčítání lidu z let 1921 a 1930. Postavení Židů v republice bylo jedinečné tím, že Československo jako jediný stát v Evropě umožňoval svým občanům uvést při sčítání lidu židovskou národnost. V žádném jiném státě nebyla v ústavních dokumentech povolena Židům možnost zvolit si národnost židovskou, aniž přitom museli dokazovat znalost jednoho z židovských jazyků (jidiš či hebrejštiny), ba dokonce aniž by museli být členy židovské náboženské obce. V prvorepublikovém Československu se tak k židovské národnosti mohl přihlásit prakticky kdokoli – záleželo pouze na jeho subjektivním přesvědčení.¹⁰⁴ Před definitivním uznáním židovské národnosti se uskutečnila debata o tomto tématu. Oponenti, kteří byli proti zařazení židovské národnosti do seznamu národnostních menšin, právem argumentovali mimo jiné tím, že židovské obyvatelstvo Československa nepojí znalost žádného specificky židovského jazyka. A paradoxně právě tento nedostatek židovského národa rozhodl v jeho prospěch. Jen tak mohlo uznání židovské národnosti odvést hlasy menšin jiných, hlavně německé a maďarské. Československý parlament tak nakonec odhlasoval uznání židovské národnosti i z důvodů čistě pragmatických.¹⁰⁵ Příznivý postoj k židovské menšině je dán i dalšími důvody. Závislost na spojencích a s tím spojená snaha o nejlepší prezentaci státu a národa jistě nekoreluje s antisemitskými nařízeními. Důležitý byl také příznivý postoj vedoucích představitelů státu, z kruhů politických i kulturních (Tomáš Garrigue Masaryk, František Krejčí, Emanuel Rádl, Arne Novák). Větší míra sekularizovanosti českého obyvatelstva a s tím spojený menší význam tradičního křesťanského antisemitismu jistě hraje také svou roli.

Jak již bylo uvedeno, ve sčítání lidu roku 1921 se poprvé židovští občané mohli svobodně hlásit ke své národnosti. Ve Slavonicích se k židovské národnosti přihlásilo pouze 7 obyvatel. Důležitějším ukazatelem o počtu Židů ve městě nám proto poskytují údaje o vyznání, k izraelskému náboženství se přihlásilo celkem 61 dotazovaných. Rozdíl v těchto číslech se dá interpretovat různě. Hlavním důvodem je nejspíše to, že většina židovských obyvatel mluvila jen německy, držela se klasického kritéria jazykového, a tak se přihlásila k národnosti německé. Vedle tradičního zakotvení v německé kultuře zde mohly hrát svou roli i důvody pragmatické. Němčina

103 Stehlík, M: Historie židovského etnika na Dačicku a Slavonicku v letech 1670-1948. Brno 2000, s. 33-35.

104 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918 1938. Praha 2005, s. 27.

105 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918 1938. Praha 2005, s. 40.

stále i za první republiky otvírala mnohem větší spektrum uplatnění v zaměstnání a to jak v Čechách, tak v Německu či Rakousku. Zajímavé je, že z hlediska celorepublikového se celkem 54% obyvatel hlásících se k izraelskému náboženství přihlásilo i k židovské národnosti,¹⁰⁶ což je údaj velice odlišný od toho ze Slavonic.

I přes pozvolný odchod Židů ze Slavonic, čítá zdejší náboženská obec při dalším sčítání lidu v roce 1930 51 členů. Židovští občané se významně podíleli na vývoji obce nejen po stránce hospodářské, byli činní i v místní správě. Například dr. Richard Blümel byl od vytvoření soudního okresu slavonického v roce 1911 místním prvním notářem.¹⁰⁷ K 7. únoru 1919 byli v zastupitelstvu přítomni Anton Glaser a Richard Mandl, v roce 1920 byl členem volební komise obchodník Alois Allina a opět Richard Mandl. Dále je pak zajímavou osobností Emil Lichtwitz, majitel pivovaru a jeden z nejvýznamnějších členů slavonické židovské obce. Byl členem německé sociální demokracie, městským zastupitelem až do své smrti v roce 1931 a v období 1923 až 1927 byl dokonce zástupcem starosty města. V letech 1927 a 1929 ho pak nacházíme i ve volebních komisích.¹⁰⁸

Zde bych navázal charakteristikou volebních tendencí židovského obyvatelstva, i přestože se volilo tajně, lze určité údaje z volebních výsledků vyčíst. Velmi zajímavé je působení Židovské strany, kterou volilo ve slavonickém soudním okrese 58 osob.¹⁰⁹ Byla menšinovou národní stranou liberálního typu, plně loajální československému státu. Jako důvod vzniku samostatné židovské strany viděl její dlouholetý funkcionář František Friedmann národní charakter politických stran Československa. Kromě komunistické strany existovaly národní strany vždy odděleně, nebylo tedy zvykem, aby za takto ustanovené národní strany kandidoval člověk národnosti jiné. Vzhledem k malému počtu židovských nacionálů v Československu byl úspěch strany v parlamentu podmíněn její jednotou, kterou komplikovaly rozdílné politické názory i přístup k sionismu či židovské ortodoxii. Židovská strana vznikla v lednu 1919 a zúčastnila se voleb na všech úrovních – komunální, zemské, župní i celostátní. Vzhledem k volebnímu systému první republiky, který účast v parlamentu podmiňoval získáním nejméně 20 000 hlasů v jednom regionu a nejméně 120 000 hlasů na celém území republiky, záviselo značně na volebních výsledcích na Podkarpatské Rusi. Zde ale za podpory agrární strany vznikla

106 Tamtéž, s. 49.

107 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 48.

108 SOka Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, kartony 61 – 64 (volby, volební seznamy).

109 Údaje týkající se pouze města Slavonic nejsou k prvním parlamentním volbám v roce 1920 k dispozici, vzhledem k významnému početnímu zastoupení slavonických Židů v okrese je ale zřejmě značný podíl těchto hlasů právě ze Slavonic.

konkurenční Židovská hospodářská strana, která způsobila rozdělení židovských hlasů a tím pádem i neúspěch obou stran ve volbách let 1920 a 1925.¹¹⁰ Do parlamentu se tak díky společné kandidátce s polskými stranami Židovská strana dostala až roku 1929, kdy ji přímo ve Slavonicích volilo 15 obyvatel.¹¹¹ Kromě Židovské strany slavoničtí inklinovali také k německé sociální demokracii, za niž mnozí z nich kandidovali v obecních volbách. Vedle Emila Lichtwitze to byli mužští zástupci rodin Glaserů a Bauerů.

Spolková činnost na Slavonicku

Velkou důležitost v životě obyvatel Slavonic si zachovala i nadále spolková činnost. Ve městě i nadále působí německé spolky založené v druhé polovině 19. století, nově se zde zakládají také spolky české. V případě zakládání škol a celkově v rámci snahy počestit národnostně smíšené pohraničí je velmi důležitá činnost spolku Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, který si až po vzniku republiky rozšířil sféru zájmu také na Slavonice a okolí.

Jak již bylo výše řečeno, 80. léta 19. století jsou obdobím vyostření národnostního boje mezi Čechy a Němci během kterého vzniká řada ochrannářských spolků, jejichž náplní je činnost vedoucí k národnímu uvědomění „svého“ etnika, zakládání škol, podpora sociálně slabých apod. V roce 1885 je založen spolek Národní jednoty, který si postupně vytváří své „filiálky“ na českém území. 26.4.1888 je pak v Telči založena Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, přičemž do jeho zájmové sféry patřilo i Slavonicko.¹¹² Díky charakteru tohoto soudního okresu, kde bylo české etnikum ve velmi výrazné menšině, nebyla ale v žádné z těchto obcí až do roku 1918 pobočka národní jednoty založena. Důvodem také může být přemístění sídla tohoto spolku z Telče do Brna,¹¹³ čímž se centrum jednoty ještě výrazněji Slavonicím vzdálilo. Při tomto přesunu byl slavnostně vyhlášen manifest, kde byly vytyčeny hlavní cíle spolku : *„Pořádat přednášky, výstavy, schůze a slavnosti národní. Zřizovati a podporovati školství všeho druhu, zakládati knihovny, podporovati studentstvo a chudé žactvo. Seznávati národní, duševní a hmotné poměry s použitím všeho, čím by lze bylo přispěti ku povznesení národního uvědomění,*

Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, s. 205.

110 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918-1938. Praha 2005, s. 241-246.

111 Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, s. 237.

112 Hrabal, L.: České národně obranné spolky na Moravě před rokem 1918. Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. Brno 1990, s. 16.

113 Bařinka, J.: Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. Brno 2000, s. 18.

osvěty a ku zvelebení rolnictví, řemesel, průmyslu a obchodu“.¹¹⁴ Mimo to spolek individuálně pomáhal českým občanům při hledání práce či při opatrování levného úvěru. Další aktivita byla vyvíjena v období voleb, kdy členové spolku vyvíjeli agitační činnost a přesvědčovali mnohdy neuvědomělé občany o nutnosti dostavit se do volebních místností.¹¹⁵ Vznik republiky přinesl Slavonicím nárůst české menšiny a tím také nové přijatelnější podmínky pro založení pobočky. Ve městě tak již v roce 1919 národní jednota vznikla, v rychlém sledu následovala zakládání jednot i v okolních obcích. Národní jednoty se velkou měrou podílely na zakládání škol, včetně té slavonické. Pokud se podíváme na rozpočet Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, nalezneme v první polovině dvacátých let úctyhodných 300-400 000 každoročně věnovaných na školství.¹¹⁶

Nacionální politika, jejímž prvořadým cílem bylo absolutní upřednostnění českého obyvatelstva v národnostně smíšených územích na úkor obyvatelstva německé národnosti, se stala hlavním aspektem programových cílů NJP. Upevňování národního povědomí českého obyvatelstva tedy mělo vést k organizačnímu sjednocení v jakési nadtřídní, nadstranické a ryze národní osvětové organizaci.¹¹⁷ Radikální politiku tohoto spolku si pak můžeme demonstrovat na příkladu roku 1923, kdy se v březnu uskutečnilo na 33 manifestačních schůzí v různých městech, mimo jiné také v Dačicích. Zde byly vytyčeny nové aktuální cíle spolku: „*aby bylo zabráněno propouštění českého dělnictva a přijímání cizinců, aby nebyly zřizovány německé školy pro děti z cizozemí, aby úředníci byli nahrazeni kvalifikovanými úředníky českými, aby zabaveny byly zbraně, jimiž je podělováno nečeské obyvatelstvo, aby pohraniční lesy byly postátněny a spravovány spolehlivými českými úředníky apod.*“¹¹⁸ Z těchto vytyčených cílů je jasné patrná snaha znevýhodnit německé obyvatelstvo a činnost spolku tak rozhodně nepřispívala ke zvýšení loajality německého obyvatelstva k československému státu. Působení Národní jednoty ve Slavonicích pod vedením Jana Boubka byl dalším trnem v oku místních Němců.

V roce 1925 byla na Velkém náměstí zřízena první česká hospoda, tzv. Beseda. Šlo o stěžejní „centrum“ slavonických Čechů, kam se soustředil společenský a kulturní život

114 Hrabal, L: České národně obranné spolky na Moravě před rokem 1918. Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Brno, s. 73.

115 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya 2001, s.140-141.

116 Hrabal, L: České národně obranné spolky na Moravě před rokem 1918. Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Brno 1990, s. 72.

117 Perzi, N., Stehlík, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag. Waidhofen an der Thaya, 2001, s. 142.

118 Bařinka, J: Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Brno 2000, s. 39.

a mnohdy se Beseda stávala i místem formování a transformací politických cílů a názorů.¹¹⁹ Dalším podstatným kulturním centrem místních Čechů se stala Česká veřejná knihovna JUDra Fischera ve Slavonicích, kterou spravoval Čeněk Schaffer.¹²⁰

Podstatně důležitějším je pro Slavonice působení spolků německých, které zůstávaly i po vzniku ČSR ve velkém počtu. Německé spolky byly oficiálně povoleny i československým státem a až na drobné výjimky nedocházelo mezi jejich členy a státní, resp. okresní správou

ve 20. letech k žádným konfliktům.¹²¹ Pro snadnější orientaci se slavonické spolky dají rozdělit do skupin – národnostní ochránářské spolky, katolicky orientované, sportovní, dobročinné, kulturní a společenské a spolky hudební. I kvůli jejich důležitosti bude výčet započat u spolků národně ochránářských.

Nejrozšířenějším spolkem s dlouhou tradicí byl německý spolek Bund der Deutschen Südmährens (Svaz Němců na jižní Moravě), který byl založen roku 1899 ve Znojmě.¹²² Bezprostředně následovalo rozšíření pole působnosti po celé jižní Moravě, ve Slavonicích byl spolek založen roku 1901. Bund der Deutschen Südmährens byl vytvořen pro sdružování německého obyvatelstva na určitém území, jeho hlavním úkolem byla ochrana německé národnosti a výchova k německému národnímu uvědomění. Měl také za úkol chránit německé usedlosti a půdu před případnými českými majiteli, postupem času tato organizace obohatila svou činnost také například o pomoc Němcům při hledání zaměstnání. Vznik republiky Svazu Němců na Slavonicku přináší již zmíněného podobně zaměřeného českého konkurenta Národní jednotu pro jihozápadní Moravu. Základní organizační jednotku tvořila svazová skupina, musela mít minimálně 10 členů a patřila do příslušného svazového okresu. Tomu pak byla nadřazena svazová župa. V roce 1922 došlo ke sloučení se spolky v Brně a Jihlavě a tento nově vzniklý župní svaz – Bund der Deutschen – Gau Südmähren – měl sídlo v Brně. Národně orientovaný spolek udržuje po celá dvacátá léta úzké vazby na německé iredentistické strany DNP a DNSAP.¹²³ Hlavními představiteli spolku ve městě byli Johan Wimmer, Josef Höbinger a

119 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 30.

120 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 93.

121 Výjimku tvoří např. nechť spolků platit tzv. dávku ze zábav, kterou bylo nutno odvézt při pořádání větších spolkových akcí.

SokA Jindřichův Hradec, Archiv města Slavonice, inv.č.330, kart. 66.

122 Tarasová, L: Politický okres Dačice v letech 1938-1945. Brno 2007, s. 73.

123 Šebek, J: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném

Heinrich Helleport.

Dalším národně ochránářským německým spolkem s výraznou činností ve Slavonicích a okolí byl Deutscher Schulverein, založený roku 1880 v Karlových Varech. Jeho činností, jak již název napovídá, bylo zakládání a podpora německých škol. Ve Slavonicích byl tento spolek založen roku 1888. Tento spolek měl lví podíl na založení několika škol na Slavonicku počátkem 20.století, při vzniku republiky tak již skoro každá vesnice v okrese měla svou vlastní školu. V roce 1919 se nástupcem Schulvereinu stává Deutscher Kulturverband, který svoji činnost zaměřil podobně jako Bund der Deutschen, na posílení a podporu německého etnika

v Československu a zejména na ochranu německého školství. A stejně jako Svaz Němců i u tohoto spolku můžeme sledovat spolupráci s nacionalistickými německými stranami. Počátkem 20. let jsou zakládány Kulturverbandy po celém Slavonicku, včetně Slavonic, kde byla pobočka Kulturverbandu založena roku 1921, činnost spolku můžeme zaznamenat v dalších sedmi obcích. Funkci předsedy tohoto spolku po dlouhá léta první republiky zastával Matyas Thill.¹²⁴

V oblasti tělovýchovy a sportu je nejvýznamnějším spolkem Deutscher Turnverein, který byl ve Slavonicích založen již roku 1908.¹²⁵ Přestože šlo o spolek tělovýchovný a nikoli národně uvědomovací, německý nacionalismus byl též součástí tohoto spolku. Slavonický Čech měl členství ve spolku zakázané a mohutné každoroční turnerské sjezdy jsou kromě společných sportovních akcí také manifestací německého národního zdraví a národní myšlenky. Ve městě se Turnerband zasloužil o výstavbu tenisového hřiště, pořádal společenské akce při příchodu Nového roku i slunovratu. Pro účely spolku sloužily především prostory hostince Franze Thomy, po roce 1932 pak Německý dům. Ve spolku byli činní významní představitelé města jako byl Theodor Deimel, Franz Bauer, Karl Sprinzl či rodina Österreicherova. Vedle toho působí ve městě dělnická tělovýchovná jednota a v roce 1922 vzniká místní organizace International Fussball Sportklub, kopaná se během první republiky stala i ve Slavonicích velice populární.¹²⁶

Ve 20. a 30.letech pak kromě těchto nejrozšířenějších svazů působila ve Slavonicích řada dalších menších spolků, z nichž některé měly jen krátkou působnost či jen nepatrné zastoupení, je na místě si uvést alespoň některé z nich. V silně katolicky orientovaném Slavonicku zaznamenáváme činnost několika církevně orientovaných spolků, ve Slavonicích Křesťansko-

Československu. Brno 2006, s.100.

124 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

125 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 6.

sociální spolek, Spolek katolické mládeže a Svaz katolických žen a dívek. V katolických spolcích a v pořádání náboženských akcí se ve městě po celé období první republiky angažoval především německý farář Theodor Deimel. Právě katolické slavnosti se stávaly nejmasovějšími akcemi za účasti obyvatel celého soudního okresu. Za všechny uvedme alespoň okresní katolický den v květnu roku 1923 či Slavnost Božího těla ve Slavonicích roku 1925.¹²⁷

Silná židovská menšina se sdružuje v Izraelitském spolku na podporu chudých a nemocných, který působí kromě má své sídla ve Slavonicích a v Písečném. Mezi rozšířené meziválečné spolky patřil již tradiční Spolek dobrovolných hasičů a pro zemědělsky orientované Slavonicko také charakteristický zemědělský spolek. Ten se stal prodlouženou rukou strany německých agrárníků, což je vidět již v osobě předsedy spolku Konráda Österreichera, který zasedal v městském zastupitelstvu právě za BdL. Spolek pořádal vzdělávací přednášky jako je zužitkování hospodářského zvířectva či otázka venkovských žen. Akce spolku byly pořádány v hostinci Franze Thomy. Mezi další spolky s dlouholetou tradicí patřil střelecký spolek, který byl založen v roce 1848, ale jeho kořeny sahají až do 16. století. Dále pohřební spolek z roku 1862 či učitelský z roku 1870. Intenzivní činnost lze sledovat i u činnosti divadelního spolku Frohsinn (veselá mysl), jehož předsedou byl významný slavonický rodák Franz Helleport. Pro účely spolku sloužily především prostory sálu pana Niederhofferera. Pro bezprostřední poválečná léta byla důležitá aktivita na podporu válečných veteránů, o tuto činnost se staral Spolek válečných veteránů, založený roku 1919 a Podpůrný spolek vysloužilých vojáků z roku 1921.¹²⁸

Mezi rozšířené spolky také patřily spolky hudební a pěvecké, jejichž vznik sahá až hluboko do doby předválečné. Nejvýznamnějším v tomto ohledu byl Eintracht (Svornost), který byl založen již roku 1873 a po celé období první republiky můžeme sledovat intenzivní činnost v pořádání pěveckých soutěží, vystoupení, bálů a jiných hudebních akcí.¹²⁹ Pro účely klubu sloužily především prostory hostince Franze Grossmanna, předsedou spolku byl po většinu období první republiky Josef Österreich. Na přelomu století se stal členem Deutscher Sangergauverein se sídlem ve Znojmě. Dalším byl Club der Musikfreunde (klub přátel hudby), založený v roce 1901. Nejmladším spolkem byl Kirchenmusikverein (Spolek pro chrámovou hudbu), založený

126 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 23.

127 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 25 - 32.

128 Smutný, B.: Slavonicko. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005, s. 714-715..

129 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 196 (Slavnosti).

roku 1902, který svou činnost ukončil již roku 1922. Že byla hudba pro slavonické Němce významnou součástí života, podtrhují i časté oslavy u příležitosti různých jubileí významných německých či rakouských osobností. Např. v roce 1925 to byla hudební akademie u příležitosti stého jubilea narození vídeňského krále valčíků Johanna Strausse, téhož roku uspořádal pěvecký soubor Svornost hudební večer na počest Ludwiga van Beethovena. V roce 1928 se konala oslava na upomínku stého úmrtí Franze Schuberta nebo v roce 1932 z téhož důvodu oslava na počest J. W. Goetha.¹³⁰

Volby ve Slavonicích

Po mezinárodním uznání československých hranic začaly z politických organizací celorakouských německých stran vznikat samostatné německé strany vyvíjející činnost v rámci Československé republiky. Vláda vítala tento vývoj jako jeden z faktických projevů uznání státu. Německá politická reprezentace však ve své většině chápala nové možnosti, včetně možnosti vstupu do parlamentu, jako rozšíření prostoru pro další rozvíjení zápasu za národní požadavky.¹³¹

Komunální volby

První volby nové republiky byly obecní volby roku 1919, které měly sehrát rozhodující roli v zavedení demokratických řádů do občanské samosprávy. Potvrdily levicové naladění českého i německého obyvatelstva, způsobené poválečnou situací. S levicovým obdobím také souvisí období útoků na katolickou církev, která byla považována za jeden ze symbolů habsburské monarchie. Poprvé se tak setkáváme s masovějším vystupováním z církve. Slavonicka se tato vlna příliš nedotkla a po celá dvacátá i třicátá léta zde má římskokatolická církev výsadní postavení, což dokazují statistiky ze sčítání lidu i volebních úspěchy německé i české katolické strany. Zásadní změnou byla úprava hlasovacího práva, poprvé se v českých zemích hlasovalo podle všeobecného rovného přímého a tajného hlasovacího práva mužů i žen od 21. roku věku.

130 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 60-103.

131 Harna, J., Šebek, J.: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920. Praha 2002, s. 11.

Tato změna byla zakotvena ústavou ČSR z roku 1920. Volební právo v obcích je upraveno Volebním řádem v obcích republiky Československé č. 75/1919 Sb., kde aktivní volební právo je podmíněno věkem občana minimálně 21 let a zároveň domovským právem k obci trvajícím alespoň 3 měsíce. Pasivní volební právo je podmíněno minimálním věkem 26 let, volební povinností občana a povinností přijmout volbu, zároveň musí v obci alespoň 1 rok bydlet.¹³²

Před samotnými obecními volbami se v německém politickém táboře vedly bouřlivé diskuse, jestli se prvních voleb v nově vzniklém státě vůbec zúčastnit. Je totiž důležité si uvědomit, že při konání obecních voleb ještě nebyla podepsána Versailleská smlouva (28. června), natož pak Saint-Germanská smlouva s Rakouskem, která byla podepsána až 10. září. Odpůrci účasti argumentovali tím, že takový krok by mohl být vykládán jako definitivní přihlášení se německých stran k československému státu, což mohlo neblaze působit v době, kdy na mírové konferenci ještě nepadlo konečné slovo o osudech Němců v ČSR. Zastánci aktivní účasti naopak připomínali, že německé obyvatelstvo má možnost ve volbách manifestovat svoji sílu a přimět tak dohodové mocnosti jednat ve prospěch německé věci. Účast ve volbách navíc byla odůvodňována rizikem, že v řadě smíšených pohraničních oblastí by byla zvolena ryze česká zastupitelstva.¹³³

Nakonec převládl spíše tábor hlásící se k aktivní účasti ve volbách, i když německé politické strany v ČSR byly oficiálně založeny až v následujících měsících. Proto byly obecní volby v českém pohraničí většinou otázkou odevzdávání hlasů zpravidla jednotným kandidátkám vytvořeným na národnostním principu či nezávislým jednotlivcům. V některých obcích na Slavonicku dokonce bylo vytvořeno zastupitelstvo dohodou, a nikoli obecními volbami, kdy byl rovněž kladen důraz především na spravedlivý poměr Čechů a Němců v zastupitelstvu odpovídající poměrům v obci.¹³⁴ Ve Slavonicích kandidovaly 3 strany – Spojené německé strany, jejíž součástí se ve městě staly zástupci Německé křesťansko sociální strany (Deutsche christlich-soziale partei), Německé strany živnostenské (Deutsche Gewerbepartei), rolnická strana (Bauernpartei - oficiálně Bund der Landwirte) a Strany středu (Mittelstandspartei), dále pak Československá strana a jako jediná německá strana v okrese zvolila samostatný postup Německá sociálně demokratická strana dělnická (Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei). Celkem

132 Lex DATA – Předpis 75/1919 Sb. Dostupné z internetu: http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b2c12566af007f1a09/c12571d20046a0b2c12566d9007b1937?OpenDocument/ 25.01.2010

133 Šebek, J: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu. Brno 2006, s. 303.

bylo odevzdáno 1225 hlasů. Spojené německé strany volby vyhráli ziskem 715 hlasů (58% všech odevzdaných), Německá sociální demokracie získala 405 hlasů (33%) a Československou stranu volilo 105 (9%) obyvatel města. Obecní zastupitelstvo bylo po celou dobu první republiky tvořeno 30 slavonickými občany, z nichž se volila obecní rada, starosta a jeho náměstkové. Slavonická obecní rada byla tvořena 10 lidmi, do dalších voleb byla složena následovně: starostou byl zvolen Anton Plach, prvním místostarostou Wilhelm Nemetz a druhým místostarostou Josef Pabisch, dalšími členy městské rady pak byli Johann Plach, Josef Österreicher, Josef Trittner, Marie Zahrada, Josef Traxler, Karl Helleport a za Čechy slavonický učitel Šimon Hudec.¹³⁵

V rámci celé ČSR se jednoznačným vítězem voleb stala Československá sociálně demokratická strana dělnická se ziskem 854 000 hlasů, druhou nejsilnější politickou silou byla Německá sociálně demokratická strana dělnická s 536 000 hlasy. Naproti tomu dosudburžoazní a nacionálně nejbojovnější strany ztratily: v českém táboře Kramářovi národní demokraté, v německém Lodgmannovi nacionálové.¹³⁶ Zisk 48% všech německých hlasů pro sociální demokracii byl největším vítězstvím německé strany ve volbách během první republiky až do roku 1935, kdy se již na scéně objeví strana Henleinova. Příznačné je, že strana kladla ve své agitaci na stejnou úroveň radikalismus sociální stejně jako nacionální. Proto také nacionalistické strany Deutsche nationalsozialistische Arbeitpartei (DNSAP) a Deutsche Nationalpartei (DNP) zůstaly výrazně pozadu. Obecní volby také rozhodly o novém složení vlády až do voleb parlamentních, do čela státu se dostala Rudozelená koalice tvořená vítěznými sociálními demokraty, stranou socialistickou a Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu – tzv. agrární strana. Hlavním cílem vládní koalice bylo odstranění válečných následků a dosažení hospodářské samostatnosti republiky. To ovšem znamenalo provést celou řadu radikálních zásahů do stávajících majetkových poměrů, jako například - celní odluka s Rakouskem, vytvoření nové československé měny a také dvě již zmíněná opatření - nostrifikační zákon a pozemkovou reformu.¹³⁷

V rámci čtyřletého systému připadly druhé obecní volby v meziválečném Československu na neděli 16. září 1923. Stejně jako v předchozím roce kandidovaly Spojené německé strany, Německá sociální demokracie a Česká strana. Přesné počty hlasů jednotlivých stran v kronice

134 Stehlík, M.: Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí. Dačice 2007, s. 11.

135 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 17.

¹³⁶ Kural, V.: Konflikt místo společenství? Praha 1993, s. 39.

137 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000, s. 71-73.

tentokrát nejsou uvedeny, pouze počet mandátů. Spojené německé strany získali 19 mandátů, sociální demokraté 8 a česká strana 3. V městské radě můžeme najít řadu jmen z komunálních voleb minulých. Starostou i nadále zůstává Anton Plach, prvním místopředsedou je zvolen Josef Pabisch a druhým místopředsedou Emil Lichtwitz. Členy rady města jsou dále Johann Plach, Josef Trittner, Heinrich Helleport, Eduard Stejskal, Adolf Fritz, Čeněk Schaffer a František Janda.¹³⁸

Poslední komunální volbami dvacátých let se konaly 16. října 1927. Celkem se k volbám dostavilo 1316 slavonických. Poprvé do voleb nastoupily celkem 4 strany, od společné kandidátky ustoupili zástupci Německé křesťansko sociální strany. Volby ale i tak vyhrála koalice Německé rolnické strany a Strana německých živnostníků, kteří získali celkem 480 hlasů a tím pádem i 11 mandátů. Součástí městského zastupitelstva se za tyto dvě strany stali: Heinrich Rupp, Heinrich Helleport, Johann Wimmer, Anton Plach, Ignaz Müller, Josef Kosarek, Konrad Borth, Johann Österreicher, Karl Macha, Konrád Österreicher a Johann Plach. Druhou nejsilnější stranou se stala Německá sociální demokracie, kterou volilo 432 obyvatel, což znamenalo zisk 10 mandátů. Součástí městského zastupitelstva se za sociální demokracii stal Emil Lichtwitz, Josef Österreicher, Karl Baar, Josef Hunger, Leopold Pollak, Franz Novak, Josef Gangl, Anton Rupp, Paul Brom a Rudolf Müllner. Na dalším místě se s 274 hlasy umístila Německá křesťansko sociální strana, na níž připadlo mandátů 6 – Josef Pabisch, Anton Pisinger, Franz Marz, Paul Wohlauf, Franz Rahmel a Karl Zahrada. Česká strana získala 3 mandáty, když jí volilo celkem 130 občanů. Českými zastupiteli Slavonic se stali František Beneš, Augustin Albert a Čeněk Schaffer.¹³⁹ Starostou byl při volbě 8. listopadu zvolen Anton Plach, prvním zástupcem se stal Emil Lichtwitz a druhým Josef Pabisch. Mezi sedmi dalšími radními najdeme i jednoho českého představitele, železničního zaměstnance Čenka Schaffera.¹⁴⁰

Volby do Národního shromáždění

29. února 1920 byla Revolučním národním shromážděním přijata Ústavní listina Československé republiky, nahrazující dočasnou ústavu ze 13. listopadu 1918, čímž bylo

138 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 30.

139 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 71.

140 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 64 (Volby do obecního zastupitelstva).

dovršeno uspořádání ústavních poměrů po vzniku Československa. V Ústavě ČSR bylo zakotveno všeobecné, přímé rovné a tajné volební právo, podle kterého se volilo do dvoukomorové Národního shromáždění. Dolní komora, Poslanecká sněmovna, měla 300 členů volených na 6 let. Horní komora, Senát, měla 150 členů volených na 8 let. Aktivní volební právo pro volby do Poslanecké sněmovny mají občané starší 21 let a do Senátu starší 26 let. Pasivní

volební právo (právo být volen) do Poslanecké sněmovny mají občané starší 30 let a do Senátu starší 45 let věku.¹⁴¹

První volby do Národního shromáždění proběhly 18. dubna 1920. V rámci celého Československa se ukázalo stále spíše levicové naladění obyvatelstva. Volby vyhrála Československá sociálně demokratická strana dělnická s více než 1,5 miliónem hlasů, na druhém místě se umístila Československá strana lidová (v koalici se Slovenskou stranou ľudovou) se 700 000 hlasů a třetí skončila Německá sociálnědemokratická strana dělnická se ziskem 690 000 hlasů. Neúspěchem skončily volby pro koalici nacionalistických stran DNP a DNSAP, kteří ve volbách získali pouze 23% německých hlasů. Požadavky těchto stran se totiž v mnohém shodovaly s požadavky Německé sociální demokracie formulované předsedou Josefem Seligerem.¹⁴² DSDAP totiž nebyla ochotna formulovat své národnostní požadavky bez spojení s marxistickou revoluční ideologií, což znemožňovalo společný postup všech sudetoněmeckých stran.¹⁴³ Poměrně slabé volební výsledky DNP a DNSAP tedy nesmí klamat v tom smyslu, že by národnostní boj měl pro německého voliče menší význam. Jsou spíše projevem rezignace na mezinárodní řešení státní příslušnosti německy osídlených oblastí, na které se tyto strany stále ještě (alespoň ideologicky) zaměřovaly. V nově zvoleném Národním shromáždění se německé strany sdružili pod jednotný německý parlamentní svaz, jehož součástí však odmítla být nejsilnější DSAP. Svaz se v roce 1922 v důsledku diferenciaci německého politického pole na příznivce politického aktivismu a zastávce politického negativismu rozpadl.

141 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000, s. 99 – 106.

142 Je zde ale významný rozdíl ve významu pojmu “sebeurčení”. V počátečních sudetoněmeckých formulacích se týkal územně státní příslušnosti, a v tomto smyslu jej negativistická politika užívala nadále, zatímco Seliger jej zde používá ve smyslu vnitrostátní autonomie. Dvojitý význam pojmu “sebeurčení” v sudetoněmecké politice zůstal pak i v budoucnosti, je třeba mu rozumět podle toho, kdo jej používá i podle situace.

143 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000, s. 90-93.

K volbám z let 1920 a 1925 chybí údaje týkající se pouze Slavonic, budou zde tedy uvedeny souhrnné údaje za celý slavonický soudní okres. V prvních parlamentních volbách přišlo na Slavonicku hlasovat 5 038 voličů, z toho 946 hlasovalo pro české strany, na 4 079 pro německé. Zbylých 58 voličů hlasovalo pro Sdružené strany židovské. Co se týče českých, resp. československých stran, nejvíce hlasů získala Československá sociální demokracie (322 hlasů – tj. 34% všech českých hlasů), druhé místo obsadila Československá strana lidová (231

hlasů – 24%) a svůj vliv si udržela také Agrární strana (200 hlasů – 21%). Některé hlasy pak byly odevzdány také Národní demokracii (98 – 10%), Národně socialistické straně (64 – 7%) a straně Živnostenské (20 – 2%).¹⁴⁴ Podíly jednotlivých stran v okrese jsou velmi podobné číslům týkajících se československých hlasů na území celého státu. Zemědělsky a katolicky orientované Slavonicko nepatrně více tíhne k Lidové a Agrární straně, o něco menší podíl hlasů má vítězná Sociální demokracie a Národní socialisté.

Na německé straně pak na Slavonicku kandidovala Německá sociální demokracie (Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei), která získala 891 hlasů (22% všech německých hlasů) a Německá křesťansko-sociální strana (Deutsche christlich-soziale Volkspartei), se kterou v okrese kandidovaly i všechny ostatní německé strany, získaly pak úctyhodných 3 188 hlasů – 78% německých hlasů.¹⁴⁵ Jelikož společně s DCV kandidovaly i ostatní strany, jsou údaje z těchto voleb velmi těžko porovnatelné s těmi celorepublikovými. Jisté ale je, že podíl německých hlasů pro Německou sociální demokracii je v celé ČSR výrazně vyšší než je tomu na Slavonicku, více než 40%.

Slavonický soudní okres byl po celou dobu první republiky součástí volebního kraje Jihlava. Tento volební kraj volí 9 poslanců, z nichž jsou v letech 1920 až 1935 3 nebo 4 voleni z německých politických stran. V prvních volbách v roce 1920 zde získává dvě křesla koalice DCSVP a prvními poslanci jsou Franz Pittinger z Vranova (Frain) za BdL a Dr. Emmerich Radda z Mikulova (Nikolsburg) za DNP.¹⁴⁶

Při dalších volbách konaných v roce 1925 se zřetelně projevil posun voličů k pravicovým

144 Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990, s. 205-206.

145 Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990, s. 205-206.

146 Kudláček, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005, str. 90-103.

stranám a to v českém i německém táboře. V rámci celé ČSR zvítězila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu včele s Antonínem Švehlou, na druhém místě skončila Komunistická strana Československa a na třetím místě Československá strana lidová. Z německých stran se vedle KSČ, která sdružovala voliče bez ohledu na jejich národnost, byla nejsilnější stranou Německý svaz zemědělců (Bund der Landwirte), dále pak Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR a Německá křesťansko sociální strana lidová. Tyto volby se tak dají považovat za vítězství německého aktivismu, tedy snahy o spolupráci s československými stranami a podílením se na vládnutí v zemi. Pro německé negativistické nacionalistické strany DNSAP a DNP skončily volby tohoto roku velkým neúspěchem.

Za volební kraj Jihlava, jehož je Slavonicko součástí, ve volbách 1925 jsou zvoleni Johann Wagner z Lechovic (Lechwitz) za BdL a Erwin Zajicek z Valtic (Feldsberg) za DCV, kteří svá poslanecká místa obhájili také v roce 1929.¹⁴⁷

A teď už k výsledkům voleb na Slavonicku. K hlasovacím urnám přišlo celkem 5 209 voličů. Německé strany volilo 3979 obyvatel okresu a 873 lidí volilo české strany. 57 voličů hlasovalo pro Židovskou stranu a 300 lidí volilo KSČ. Před tím, než podrobně rozepíši zisky jednotlivých národních stran, je zajímavý zisk komunistů. Celorepublikově se totiž KSČ umístila na druhém místě s více než 13% všech hlasů. Na Slavonicku ale tato strana nezískala ani 6%, levicově zaměření voliči zůstali věrní české a německé sociální demokracii.

Co se týče českých hlasů, v okrese byla nejúspěšnější stranou strana Agrární se ziskem 314 hlasů (36% všech českých hlasů). 191 (22%) voličů se rozhodlo pro Československou stranu lidovou a na třetím místě se mezi českými voliči umístila Sociální demokracie se 151 hlasy (17%). Oproti minulým volbám si výrazně polepšila strana Národních socialistů ziskem 122 hlasů (14%), stejně tak více než dvojnásobný počet hlasů získala Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská s 56 voliči (6%). Naopak Národní demokraté v okrese získali pouze 10 hlasů (1%). Při porovnání procentuálních výsledků československých stran v rámci celé ČSR s výsledky ze Slavonicka, nalezneme čísla téměř totožná. Výjimku tvoří právě posledně zmiňovaná Národní demokracie, která si získala téměř 8% všech československých hlasů.¹⁴⁸

147 Kudláček, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005, str. 116-121.

148 Počet všech československých hlasů byl získán součtem výsledků česko-slovenských stran, nepočítaje zde stejně jako u údajů okresních s KSČ. Mimo tuto statistiky se samozřejmě ocitly také všechny hlasy německých,

Oproti minulým volbám již v roce 1925 kandidovaly na Slavonicku německé strany samostatně, díky čemuž můžeme získat podrobnější údaje o politických tendencích místního obyvatelstva. Suverénně vítěznou stranou se stal Svaz německých zemědělců, který volilo 2 446 obyvatel okresu, což je více než 61% všech německých hlasů. Daleko za ní skončili němečtí sociální demokraté s 617 hlasy (16%) a křesťanští sociálové se 400 hlasy (10%). Z negativistických stran se zde nepatrně prosadila pouze Německá národní strana se ziskem 219 hlasů (5%).¹⁴⁹ A právě u německých hlasů v okrese můžeme sledovat výrazné odchylky od celorepublikových výsledků německých stran. Výrazná dominance BdL v okrese je dána zemědělským charakterem oblasti, její úspěch jde na úkor počtu hlasů ostatních stran. Především pak i přes celorepublikový neúspěch zaráží výsledky nacionalistických stran. V rámci ČSR získali DNP a DNSAP necelých 24% všech německých hlasů, na Slavonicku se ale DNSAP neprosadila vůbec a Německá národní strana získala pouze již zmíněných 5%. Velice nízká tendence volit negativistické strany přetrvávala i u dalších voleb v roce 1929.

Pro v pořadí již třetí volby do Národního shromáždění ČSR konané 27. října jsou k dispozici údaje týkající se jen města Slavonic, statistiky celého okresu tedy tentokrát ponechme stranou. V celé ČSR opět zvítězila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu s více než milionem hlasů. KSČ oproti minulým volbám výrazně ztratila, levicově orientovaní voliči preferovali Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, která skončila na druhém místě a Německou sociálně demokratickou stranu dělnickou, která se se ziskem 506 000 hlasů stala nejsilnější německou stranou. Výrazně posílila také Československá strana národně socialistická, stala se třetí nejsilnější stranou v zemi. Vedle KSČ o hlasy oproti minulým volbám přišli čeští lidovci a výrazně také němečtí agrárníci.

Ve Slavonicích přišlo volit 1 311 obyvatel, z nichž 1 137 volilo německé strany a 138 české strany. Komunisté ve městě získali pouze 15 hlasů, židovskou stranu volilo rovněž 15 obyvatel. Zajímavé je, že i když KSČ ztratila i celorepublikově, získala 10% všech hlasů. Ve Slavonicích, stejně jako v okolních obcích, ale tato strana měla po celé období první republiky jen velmi nepatrný vliv. Na druhou stranu i 15 hlasů pro Židovskou stranu přispělo k tomu, že se strana konečně dostala do Poslanecké sněmovny. Pro parlamentní volby roku 1929 se totiž sionisté v českých zemích rozhodli nespolehat na hlasy z Podkarpatské Rusi a uzavřeli koalici se třemi

maďarských, polských a židovských stran.

¹⁴⁹ Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990, s. 206.

polskými stranami. Koncentrace polských voličů na Těšínsku byla zárukou, že společná kandidátka dosáhne dostatku v jednom kraji. Židovští voliči zase dodali Polákům hlasy roztroušené po celé republice. Díky této koalici se tak do parlamentu dostali dva kandidáti Židovské strany – Julius Reisz za Slovensko a Ludvík Winter za české země, kterého po náhlém úmrtí v roce 1931 vystřídal Angelo Goldstein.¹⁵⁰

A teď už k hlasům českých stran ve volbách 1929. Nejsilnější československou stranou ve městě se stala Československá strana národně socialistická s 59 hlasy, druhou nejsilnější byla sociální demokracie se 42 hlasy. Menší počty hlasů získala Československá strana lidová (17 hlasů), Agrárníci (10 hlasů) a Živnostensko-obchodnická strana (10 hlasů).¹⁵¹ Jde o velmi malý vzorek voličů, přesto můžeme porovnat údaje s celorepublikovými výsledky. Oproti celkovým výsledkům se větší poměr voličů ve městě rozhodl pro národní socialisty, v menší míře než je celorepublikový průměr naopak české obyvatelstvo tíhne k lidové a agrární straně. Ve městě také ani jediný hlas nezískali poměrně významní Českoslovenští národní demokraté.

U německého obyvatelstva Slavonic stejně jako v rámci celé ČSR zvítězila Německá sociálně demokratická strana dělnická s 391 hlasy (34% všech německých hlasů). Druhé místo obsadili křesťanští sociálové s 381 voliči (33%) a až na třetím místě skončil Německý svaz zemědělců s 270 hlasy (24%). Z negativistických stran si jistý vliv podržela německá národní strana, kterou volilo 95 slavonických Němců (8%). Oproti statistikám z celého soudního okresu slavonického jsou podstatně slabší Němečtí agrárníci, což je způsobenou přítomností dělnického stavu ve městě, který tíhne spíše k sociální demokracii. Poměr získaných hlasů ale koreluje s celorepublikovým ziskem agrárníků. Naopak silnější než v celé ČSR je Německá křesťansko sociální strana lidová. Je to jako i v celém okrese na úkor negativistů, Německá národně socialistická strana dělnická nezískala ve městě ani hlas a i Německá národní strana se těší v ostatních německých oblastech větší popularitě.

V roce 1929 jsou za Jihlavský volební kraj opět zvoleni Johann Wagner z Lechovic (Lechwitz) za BdL a Erwin Zajicek z Valtic (Feldsberg) za DCV a za KSČ nově také Dr. Viktor Stern, redaktor v Praze.¹⁵²

150 Čapková, K.: Češi, němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách v letech 1918-1938. Praha 2005, s. 244.

151 Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990, s. 237.

152 Kudláček, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005, str. 122-129.

Ve dvacátých letech jsou rozhodujícími politickými silami ve Slavonicích strany německých agrárníků, sociálních demokratů a křesťanských sociálů. Platí to ve volbách obecních, kde jsou jedinou stranou samostatně vystupující sociální demokraté, ale i ve volbách do Národního shromáždění. Vítězství aktivistických stran je charakteristické i pro celorepublikové výsledky, ve městě jsou zisky nacionalistických stran poměrně ještě podstatně menší. DNSAP ve městě i v celém okrese nezískala hlasy vůbec, DNP jen ve velmi malé míře. Je zajímavé, že i když tyto strany vliv ve městě neměli, dochovala se nám rozsáhlá korespondence mezi městskou radou ve Slavonicích a Dr. Lodgmanem, předním německým nacionálem a předsedou německých samosprávných korporací,¹⁵³ do jejichž řad měli být Slavonice začleněny. V komunálních volbách ani jedna ze stran DNP a DNSAP ani nekandidovala. Rovněž KSČ u německých ani českých voličů ve městě nezískala vliv. A jelikož vítězné aktivistické strany do jisté míry reprezentují názorové tendence slavonických Němců, uveďme zde jejich stručnou charakteristiku.

Němečtí sociální demokraté, tedy Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (DSAP) byla založena na sjezdu v Teplicích na přelomu srpna a září 1919. Vedení strany v čele s Josefem Seligerem bylo původně radikální nacionalisticky i sociálně, ČSR byla hodnocena jako výtvor dohodového imperialismu.¹⁵⁴ V prvních obecních a parlamentních volbách se stala DSAP suverénně nejsilnější německou stranou. Stejně jako Česká sociální demokracie doplatila na rozkol ve straně, v následujících volbách své zisky strana již jen ztrácela. Komunistické křídlo opustilo stranu v lednu roku 1921, z něž vznikla tzv. německá sekce KSČ. V období Panské koalice 1926 – 1929 se dostaly všechny socialistické strany do opozice, což je přimělo k postupnému sblížování se. Ve dnech 28. a 29. října 1928 proběhl společný sjezd ČSSD všech národností žijících na území ČSR. Tento akt je považován jako symbolické potvrzení zařazení se mezi *aktivistické* strany. Po třetích volbách (1929), kdy strana obdržela zisk 7 % a 21 mandátů, obsadil Seligerův nástupce ve funkci předsedy strany Ludwig Czech křeslo ministra sociální péče. Strana pak po celá třicátá léta stála v opozici vůči rostoucímu německému nacionalismu. SDAP měla stabilně nejsilnější podporu na severozápadě Čech mezi voliči v Lounském a Karlovarském kraji. Obecně pak byla podpora SDAP vyšší v Čechách než na Moravě a ve Slezsku. Ve Slavonicích sociální demokracie zůstala jedinou

153 V originále Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper.

SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

154 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929).

stranou, která samostatně kandidovala již od prvních obecních voleb a ve městě si udržovala velký vliv po celá dvacátá i třicátá léta. Ve dvacátých letech byl místním předsedou strany Adolf Fritéz, do boje s henleinovci byl ve 30. letech „nasazen“ Karl Brem. Pro místní orgán strany je také velice důležitá podpora slavonických židovských továrníků a živnostníků, mezi dlouholeté členy rady města patřil Emil Lichtwitz či rodina Bauerů a Glaserů.¹⁵⁵

Již 2. listopadu roku 1919 byla založen také strana německých křesťanských sociálů, Deutsche christlichsoziale Volkspartei (DCVP). Podobně jako její česká a slovenská obdoba se strana koncipovala jako strana konfesní a katolická. Navazovala na ideologii i organizaci rakouských křesťanských sociálů a byla, bez ohledu na národní difference, ještě konzervativnější než strana česká. Jejím nejvýznamnějším představitelem a byl Robert Mayr-Harting, profesor německé univerzity v Praze. DCVP získávali nejvíce hlasů mezi voliči na Moravě a na jihu a východě Čech. Takto vymezené území se kryje s územní podporou československých lidovců. Ve Slavonicích byl místním předsedou strany Josef Pabisch, významný továrník a jeden z hlavních představitelů města. Byl členem rady města téměř po celé období první republiky od roku 1919 až do květnových voleb v roce 1938.¹⁵⁶

Obdobou českých agrárníků byla strana Bund der Landwirte (BdL), která byla definitivně založena až 21.-22. ledna roku 1920 v Praze. V programu BdL bylo zdůrazněno hájení německých nacionálních požadavků i stavovských požadavků německého venkova, zejména pak německé agrární buržoazie. Sbližování německé a české agrární buržoazie a jejich zájmů vedlo německé agrárníky postupem 20. let ke změně přístupu k Československému státu. Stávají se hlavním představitelem politiky aktivismu. Po úspěšných volbách v roce 1925, kdy se stávají nejsilnější německou politickou stranou, vstupuje jeden z hlavních představitelů strany, dr. Franz Spina, do Švehlovy vlády Panské koalice. BdL se pak trvale podílel na řízení státu účastí v koaličních vládách až do jara roku 1938. Nejvyšší volební podporu měli němečtí agrárníci tradičně v Pardubickém kraji. Silnou voličskou podporu pak dále v krajích Plzeňském, Českobudějovickém a Jihlavském, mírně nadprůměrnou podporu měl BdL v Královohradeckém, Brněnském a Českolipském kraji. Ve Slavonicích si strana udržovala ve spojení s DGP dominanci v městském zastupitelstvu až do jejího zániku v roce 1938. Její hlavní představitelé tak byli po celé období první republiky voleni starosty města, do roku 1931 to byl Anton Plach, po něm se funkce ujal

Praha 2000, s. 92.

155 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

Poslední německou politickou stranou, která si udržuje výrazný vliv ve Slavonicích po celá dvacátá léta, je strana německých živnostníků Deutsche Gewerbepartei. Byla založena v Liberci v srpnu roku 1920. V rámci celé republiky nepatřila mezi nejsilnější německé politické subjekty, v parlamentních volbách se spojovala se strany většími – ve Slavonicích ve volbách 1920 kandidovala s DCV, v roce 1925 s BdL a v roce 1929 opět s DCV. Díky velké koncentraci drobných živnostníků ve městě měla ve Slavonicích poměrně velký význam. V obecních volbách se její členové stávali v rámci koalic pravidelně členy zastupitelstva i rady města. Hlavními představiteli strany ve městě byl okresní předseda strany ve Konrád Borth a Heinrich Helleport, člen rady města v letech 1923 až 1938. Strana ve Slavonicích vedle pořádání agitačních schůzí vystupovala i ve 30. letech též jako organizátor společenských a především kulturních akcí.¹⁵⁸

Politická orientace slavonických Němců se výrazně změnila po nástupu hospodářské krize, která výrazně zasáhne především textilní průmysl ve městě. I ve Slavonicích se nejsilnější stranou třicátých let stane Sudetendeutsche Partei.

156 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

157 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 66 (volby do obecního zastupitelstva).

158 Ještě počátkem 30. let se v listu Zlabingser Wochenblatt v rubrice Zlabingser Nachrichten pravidelně objevuje činnost DGP ve městě.

Zlabingser Wochenblatt, ročníky 1932 a 1933.

Třicátá léta

První významnou událostí počátku třicátých let bylo již druhé prvorepublikové sčítání lidu koncem roku 1930.

Druhé sčítání lidu v roce 1930

Podle zákona č. 256 z roku 1920 se mělo druhé československé sčítání lidu konat po pěti letech, tedy v roce 1925. Avšak hospodářské důvody a ostatně zkušenost většiny zemí světa konat populační censy v desetiletých odstupech vedly k tomu, že i Československo přistoupilo na tuto obvyklou praxi. Sčítání se uskutečnilo k 1. prosinci 1930.

Zjišťování národnosti obyvatelstva navazovalo svou definicí na šetření při předešlém sčítání. Bylo však ještě úžeji spojeno s podpůrnou charakteristikou mateřského jazyka a jeho výsledky byly jako předtím předmětem kritiky z řad reprezentantů národních menšin i řad většinové populace. Přesto byly přijímány jako věrohodné a obhájci to dokládali řadou srovnání s jinými informacemi o národnosti, např. s výsledky voleb umožňující porovnání podílů odevzdaných hlasů národnostně orientovaným politickým stranám s výsledky sčítání lidu 1930.

Z hlediska národnostního dochází oproti roku 1921 jen k nepatrným změnám:

	Obyvatelstvo celkem	České, resp.Československé	Německé	Ostatní
Slavonice 1921	2 324	294	1 832	198
Slavonice 1930	2 288	323	1 837	128 ¹⁵⁹

159 Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč,

Co se týče celkového počtu obyvatel dochází, stejně jako tomu bylo v celém slavonickém soudním okrese, k nepatrnému poklesu obyvatel o 36 slavonických občanů (1,5%). Z hlediska národností oproti roku 1921 přibýlo 29 obyvatel hlásících se k české národnosti a 5 obyvatel hlásících se k německé národnosti. Výrazně ale ubylo obyvatel hlásících se k jiným národnostem, tedy především rakouské, celkem šlo o 70 obyvatel. Určitou roli zde mohly sehrát odchody těchto obyvatel za hranice, ale možná také mocenský úpadek Rakouska a nezájem o „své“ občany v Československu.

Významnou charakteristikou je také náboženské vyznání obyvatelstva. Pokud se podíváme na celorepublikové údaje, uvidíme velmi podobná čísla jako v roce 1921. Jediný výrazný rozdíl můžeme vidět u počtu obyvatel hlásících se k Československé církvi, který narostl o více než 250 000 obyvatel.¹⁶⁰ Tento údaj se ale netýká námi sledovaného německého města, kde zůstává dominantní již tradičně katolické církve. K ní se hlásí celkem 2213 obyvatel (96,5%). Druhým nejpočetnějším náboženstvím zůstává judaismus, počet lidí hlásících se k izraelskému náboženství je i nejvěrnějším údajem o počtu Židů ve městě. Těch z počtu 77 v roce 1921 ubylo na 51 ve sčítání na počátku let třicátých. K Československé církvi se přihlásili dva občané, k ostatním evangelickým církvím 9 obyvatel a bez vyznání se cítilo 13 Slavoničanů.¹⁶¹ Především tento údaj svědčí o podstatně menší míře sekularizovanosti, v celorepublikových statistikách se přihlásilo ke skupině bez vyznání necelých 8%, ve Slavonicích je to údaj podstatně menší.

Pro Slavonice třicátých let bylo stěžejní událostí založení nového spolku Německý dům, jehož prostory se staly hlavním dějištěm společenských, kulturních, ale i politických akcí.

Spolek Německý dům

Již v předchozí kapitole o dvacátých letech ve Slavonicích byl popsán bohatý spolkový život Němců i Čechů. Počátkem třicátých let ve městě přibývá spolek nový, pro nadcházející léta svou

Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv., Ostrava 1990, s.198.

160 Základní informace – sčítání v 1.republuice. ČSÚ – Sčítání lidu, domů a bytů.

Dostupné z internetu: [URL:http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_1_republice/](http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_1_republice/). 3.12.2009

161 Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv., Ostrava 1990, s.198.

činností nejvýznamnější, a tím je spolek Německý dům.¹⁶² Hlavním důvodem jeho založení byla potřeba vybudovat ve městě tělocvičnu, což bylo dlouholetým přáním hlavně členů Turnverbandu. Tělocvična měla sloužit nejen tělovýchovným účelům tohoto spolku, ale měla být i vhodným střediskem pro shromažďování německého obyvatelstva ze Slavonic a okolí a místem

s velkým sálem, ve kterém by se pořádaly nejrůznější kulturní a společenské akce. Německé spolky do té doby byly roztroušeny po městě v menších prostorách jako byly například hostince Franze Thomy a Franze Niederhofferu.

Na konci roku 1931 byl ve Slavonicích založen spolek Německý dům. Ustavující schůze proběhla 21. prosince 1931, předsedou byl zvolen Josef Pabisch, prvním místopředsedou Konrad Östereicher a druhým Josef Trittner, zapisovatelem Albert Blösl a Sigmund Jocham byl náhradníkem. Karl Sprinzl ustanovili pokladníkem a jeho náhradníkem byl určen Franz Helleport. Spolek měl k datu svého založení 30 členů. Volba nového předsedy proběhla již v květnu 1932 a dalším dlouholetým předsedou se tehdy stal ing. Friedrich Hock, který ve funkci setrval až do ukončení činnosti spolku.¹⁶³

Samotnému založení spolku předcházelo jednání o koupi domu čp. 29 (dnes čp. 463) na Masarykově náměstí ve Slavonicích, kde býval hostinec. Jednání byla velice složitá a ve zprávě o vzniku a současné situaci spolku z roku 1939 se píše, že malá skupinka nadšených a odhodlaných cvičenců tento dům – německý hostinec pana Winklera - zachránila před zkázou, protože ho chtěli koupit Češi. Chyběla jim tenkrát sice potřebná hotovost, zato však nechyběly všudypřítomné "*nepřátelské postoje a nepřátelsky smýšlející spoluobyvatelé, jako Češi, židé, liberálové a klerikálové, kteří způsobovali příšerné těžkosti*".¹⁶⁴ Celková kupní cena byla stanovena na 130 000,-Kč, a to včetně inventáře a hostinské koncese.

Velkolepou událostí a zároveň ukázkou německé národní hrdosti se stalo slavnostní otevření a vysvěcení Německého domu v roce 1932. Slavnost začala již 20. 8. pochodňovým průvodem a pokračovala projevem předsedy Německého tělocvičného spolku Turnverband

162 Podobná kulturní centra se stejným názvem stáli také v ostatních moravských městech. V Brně byl Německý dům slavnostně otevřen již 17. května 1891, v Ostravě 2. června 1895.

163 Chládková, M.: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Dačický vlastivědný sborník, II. Dačice 2003, str. 135.

Konrada Österreichera, který vyzdvihoval činnost tělocvičného spolku, jež slavil současně 25 leté jubileum svého působení. Dále promluvil za obecní zastupitelstvo a občany starosta města Julius Helleport. V ranních hodinách 21. 8. odstartovaly fanfáry z městské věže následující program. Nejprve se konaly zápasy v jednotlivých disciplínách na tenisovém dvorci. V 9 hodin byla sloužena slavnostní mše ve farním kostele za zemřelé členy všech spolků a za padlé hrdiny. Dále následoval pochod k Německému domu, který slavnostně otevřel starosta města. Církevní vysvěcení provedl prof. Dr. Deimel. Večer byla na řadě taneční zábava.¹⁶⁵

To ovšem neznamena, že by Německý dům sloužil výhradně Němcům bez účasti českých měšťanů. Je možno vystopovat kulturní akce, na kterých se podílely nebo musely podílet obě strany. Za takové platily např. oslavy pořádané k narozeninám prezidenta T. G. Masaryka v roce 1930 a 1935 nebo společná oslava 28. 10. v roce 1936, která se konala v Německém domě za účasti městského zastupitelstva, německé obecné a měšťanské školy, české menšinové školy a dále českých a německých místních vzdělávacích spolků, četnictva a finanční stráže.

Již od počátku provázely spolek Německý dům nemalé problémy, především finančního charakteru. Při založení spolku a koupi domu měl Turnverband úspory 11.000,- Kč a nový spolek hned získal od svých příznivců 7.000,-Kč. Byly pořádány sbírky, finančně vypomohl i pivovar v Českých Budějovicích, členové a přívrženci půjčovali na stavbu sálu své úspory, poskytovali zdarma stavební materiál, ale přes veškerou snahu měl spolek po dokončení stavby dluhy ve výši 240.000,-Kč. Spolek se snažil získat státní subvence, a proto se představitelé spolku obrátili již 29. ledna na senátora Luksche, který přislíbil pomoc a kontaktoval v této záležitosti ministra veřejného zdravotnictví a tělovýchovy dr. Spinu. Dále žádost putovala v dubnu až k prezidentovi republiky, nakonec ale skončila u ministerstva školství a národní osvěty, které v odpovědi z 28. dubna žádost slavonického spolku zamítlo z důvodů rozpočtových.¹⁶⁶ S problémy se potýkal i provoz hostince a jeho vedoucí byl několikrát vyměněn, složité byly z pohledu činitelů spolku i vztahy s českými úřady.¹⁶⁷

I přes veškeré obtíže se spolek snažil plnit své poslání. Německý dům převzal od města

164 SokA Jindřichův Hradec, fond Německý dům Slavonice, karton 1.

165 SokA Jindřichův Hradec, fond Německý dům Slavonice, karton 1.

166 Podobné události mohli hrát významnou roli při vytváření obrazu o aktivistických stranách, které byly součástí vládní koalice a přesto nebyly schopny dotaci od státu obstarat. Konkrétně v letech 1929-1935 byly součástí tzv. Panské koalice BdL a DSAP.

167 Chládková, M.: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Dačický vlastivědný sborník, II. Dačice 2003, str. 136.

licenci na provozování kina, byly zde pořádány různé společenské a kulturní akce, jako divadelní a filmové produkce, slavnosti spojené s oslavami výročí místních spolků a sál byl také pronajímán škole pro výuku tělocviku. Sál hojně využívaly snad všechny místní spolky a organizace pro pořádání plesů, různých veselí, schůzí - dobrovolnými hasiči počínaje a spolkem Deutscher Kulturverband konče. Pro své aktivity ho používala i místní a okresní organizace Svazu Němců - Bund der Deutschen. Pořádala zde osvětové a dobročinné akce, jako

např. vánoční výstavy spojené s prodejem drobných domácích výrobků a "svazových" upomínkových či dekorativních předmětů. Také zde probíhaly okrskové schůze a shromáždění, přednáškové a agitační akce, které byly postupem času stále více zpolitizovány. Přední slavonické spolky (Svaz němců, Turnverband a Kulturverband) totiž byly stále zřetelněji napojeny na Henleinovu stranu, spolkové akce se tak postupem 30. let stávali také propagačními manifestacemi.

Pro ilustraci uvedu průběh jedné slavnosti konané v Německém domě. Ve dnech 21. a 22. srpna 1937 se konaly oslavy 5. výročí německého domu a 30. výročí Turnverband. Program začal v sobotu v 8 hodin večer předehrou k opeře Lazebník Sevilský a uvítacím proslovem předsedy spolku. Po divadelní hře vystoupili cvičenci a zpívali se sborové písně. Další den začal ranní slavností na venkovním cvičišti, po kterém následoval přesun do kostela. Po mši byla vzdána pocta hrdinům u pomníku bojovníka. Odpoledne byl uspořádán průvod městem k místu konání slavností, kde byla vztyčena státní vlajka a vlajka spolku Deutscher Turnverband. A opět byla předváděna cvičení členů spolku, prokládána proslovy předsedy, národními tanci a zpěvem. Po roce 1935 okresní hejtmanství v Dačicích věnovalo stále více pozornosti spolkovým akcím v německém pohraničí, kvůli jejich často protistátnímu zaměření. Ve výnosu okresního úřadu v Dačicích, kterým bylo povoleno konání slavností, je mimo jiné dopodrobna rozepsáno, které písně či sloky písní se nesmí při oslavách zpívat.¹⁶⁸

K závěrečnému období existence spolku Německý dům ve Slavonicích se vztahuje epizoda s jednotkou československé armády, která byla od konce září do 8. října 1938 ubytována přímo v prostorách spolkového domu. Během těchto dnů došlo k poškození vybavení sálu i hostince.

168 SokA Jindřichův Hradec, fond Německý dům Slavonice, karton 2.

O předání domu byl sice 8. října sepsán protokol potvrzený "*vlastnoručním podpisem*" zástupce města Slavonic (a současně pokladníkem spolku a správcem spolkového domu) Karla Sprinzla, ve kterém se píše, že předávané místnosti jsou ve stavu, v jakém byly před ubytováním vojska, "*t. j. ve stavu dobrém*" a že je "*všechno na místě a nic nechybí*". O pár dnů později, tedy 12. října, byl však sepsán výkaz škod způsobený vojáky zřejmě až po oficiálním předání domu jeho správci Karlu Sprinzlovi, který ve výkazu uvádí, že místnosti přebíral ráno v půl sedmé, ale vojáci se vystěhovali až mezi sedmou a osmou hodinou, takže měli přibližně hodinku na "balení". Podle soupisu bylo poškozeno či zničeno nádobí, zrcadlo, umývadlo, obrazy, zařízení pro výčep piva, 4 skříně, 2 klarinety, 10 klíčů od dveří, 2 míče, 2 balíčky hracích karet a tak dále. Celková škoda byla vyčíslena na 3.851,- Kč.¹⁶⁹

Činnost spolku Německý dům ve Slavonicích byla ukončena v roce 1939 na základě rozhodnutí o rušení organizací v Sudetech z 22. října 1938. Majetek spolku byl převeden na NSDAP, která na celém okupovaném území převzala i úkoly někdejších německých spolků a organizací. Dům čp. 29 odkoupila v roce 1942 slavonická obec.¹⁷⁰

Obecní volby 1931

V roce 1931 došlo k dalším změnám ve slavonické politice. Po smrti dlouholetého starosty Antona Placha 13. května muselo dojít k provizorní volbě nového starosty. 29. května byl na krátké období zvolen Josef Höbinger za stranu rolnicko-živnostenskou a jeho zástupci Karl Baar, sociální demokrat, Josef Pabisch, křesťanský sociál a Josef Kiesling za rolnicko-živnostenskou stranu.¹⁷¹

Podzim roku 1931 se stal obdobím konání dalších, během první republiky v pořadí čtvrtých voleb do městského zastupitelstva. K samostatnému postupu ve volbách se tentokrát rozhodla i strana německých živnostníků DGP, do komunálních voleb ve Slavonicích tak poprvé

169 Chládková, M.: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Dačický vlastivědný sborník, II. Dačice 2003, str. 140.

170 SokA Jindřichův Hradec, fond Německý dům Slavonice, karton 1.

171 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 89.

vstupovalo 5 samostatných politických subjektů. K volbám přišlo celkem 1 356 slavonických obyvatel, z toho 1 232 volilo německé strany, 124 slavonických Čechů volilo jednotnou národní kandidátku. Ve volbách zvítězily Spojené německé strany včele s BdL, které získaly celkem 12 mandátů. Následovala německá sociální demokracie s 9 mandáty, němečtí živnostníci se 4 mandáty, němečtí křesťanští sociálové se 3 mandáty a československá kandidátka se 2 mandáty.¹⁷² Starostou města se stal Julius Helleport za Spojené německé strany, jeho prvním zástupcem Karl Baar za sociální demokraty a druhým zástupcem Heinrich Helleport za stranu živnostnickou. Zbytek rady tvoří Josef Höbinger, Johann Wimmer a Friedrich Thomma za Spojené Německé strany, za křesťanské sociály tradičně předseda strany Josef Pabisch a Franz Glaser s Johannem Bauerem za sociální demokraty. V radě se opět objevuje také zastupitel za českou kandidátku Čeněk Schaffer.¹⁷³

To, že je městské zastupitelstvo tvořeno i nadále drtivou většinou Němci, bude mít v následujících letech ještě zřetelnější vliv na dění ve městě. Zastupitelstvo zůstává ve stejném složení až do květnových voleb v roce 1938. S prohlubující se hospodářskou krizí a německými nacionálními a protistátními náladami se totiž postavení české menšiny bude výrazně zhoršovat a ve městě se čím dál častěji budou objevovat ignorování a porušování státních zákonů a nařízení.

I přes začínající hospodářskou krizi ale ve Slavonicích zůstávají Němci ještě v roce 1931 věrni aktivistickým stranám. Tato situace se změní s prohloubením nezaměstnanosti v okrese a s nástupem Henleinovy strany.

Hospodářská krize

24. říjen roku 1929, neboli tzv. Černý čtvrtek, bývá interpretován jako den počátku hospodářské krize, která postupem času zachvátila ekonomiku většiny států světa. V Československu se začala projevovat s určitým zpožděním, zato ale v českých zemích trvala krize ze všech evropských zemí nejdéle, počty nezaměstnaných nám ukazují pokračování krize v menším měřítku až do Mnichovské konference roku 1938. Předznamenáním ekonomických

¹⁷² SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 91.

problémů byla agrární krize, jež sice na konci roku 1928 postihla pouze výrobu orientovanou na export, nicméně v jejím důsledku došlo k velmi prudkému poklesu cen všech zemědělských produktů a tedy k zchudnutí všech zemědělských oblastí.

Světová hospodářská krize se nejprve projevila ve spotřebním průmyslu a po roce 1931 i v ostatních odvětvích. Export poklesnul na třetinu předkrizového stavu, průmyslová výroba na přibližně 60 procent úrovně roku 1929 a nezaměstnanost se zvýšila téměř dvacetinásobně.¹⁷⁴ Vláda široké koalice se sice pokusila zmírnit dopad hospodářské krize celou řadou opatření,¹⁷⁵ k čemuž ji opravňoval zákon o mimořádné moci nařizovací z 9. června 1933, ale to všechno bylo pouze a jenom sérií kosmetických úprav. Udržalova vláda totiž neměla adekvátní program a tak jí nezbylo nic jiného, než stále častěji používat různá represivní opatření, aby dokázala alespoň zmírnit sociální radikalizaci společnosti. Koncepční řešení krize, založené na zahraničních zkušenostech, vypracoval až nový premiér Jan Malypetr.¹⁷⁶

Dopady krize se fatálně promítly do vývoje česko-německých vztahů, podstatně totiž prohloubily hospodářské rozdíly ve vývoji vnitrozemí českých zemí a pohraničních oblastí, obývaných z velké části Němci. Průmyslová odvětví, typická pro pohraniční oblasti - sklářský, porcelánový a textilní průmysl byl krizí postižen nejvíce. Příčinou byla orientace na export, jehož propad byl největší i z celoevropského hlediska. Dalším důvodem byl samotný charakter odvětví, v době nedostatku právě tyto výrobky obyvatelstvo mohlo postrádat. Krize tak postihla především německý kapitál a management ovládající tato odvětví z drtivé většiny¹⁷⁷ a zároveň také německé dělníky zaměstnané v těchto podnicích. A Slavonicko jako pohraniční oblast se silně vyvinutým textilním průmyslem byl zasažen touto krizí velmi výrazně.

Jak již bylo řečeno, i před hospodářskou krizí nebylo Slavonicko ekonomicky silným regionem. Platové podmínky se v dačickém politickém okrese i před rokem 1930 pohybovaly

173 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 65 (volby do obecního zastupitelstva).

174 V ekonomicky nejúspěšnějších letech 1928 a 1929 bylo registrováno pouze necelých 50 000 nezaměstnaných, v březnu roku 1933 statistiky uváděly 920 000 nezaměstnaných. Skutečný stav se odhadoval na 1 300 000.

Olivová, V.: Dějiny první republiky. Praha 2000, s. 165.

175 K těmto opatřením patřilo například zvýšení agrárních cel, regulace exportu a importu, zásahy do úvěrových poměrů a zavedení obilního monopolu. Sociální dopad hospodářské krize pak mělo řešit zvyšování státních příspěvků pro nezaměstnané, nouzové stravovací a poukázkové akce apod.

Olivová, V.: Dějiny první republiky. Praha 2000, s. 179.

176 Jan Malypetr stál v čele tří vládních kabinetů, a to od 29. září 1932 do 14. února 1934, poté od 14. února 1934 do 4.

června 1935 a jeho poslední funkční období bylo od 4. června 1935 do 5. listopadu téhož roku.

177 Německý kapitál ovládal 89% textilního průmyslu, 90% keramického a 80% sklářského.

Šebek, J.: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, Brno 2006, s. 154.

kolem 65% celostátního průměru. Nezaměstnanost se v okrese navýšila především po roce 1932, kdy se pravidelně pohyboval nad tisícovkou nezaměstnaných, nejvyšší byla v roce 1934, kdy bylo v okrese 1740 nezaměstnaných.¹⁷⁸ Situace v okrese byla navíc ztížena platností tzv. gentského systému. Gentský systém byl uzákoněn již 19. července 1921, v život vstoupil až v roce 1925. Podle něj byli v nezaměstnanosti podporováni pouze odborově organizovaní dělníci. Na základě tohoto systému vyplácely podpory odborové organizace, kterým stát vyplácel státní příspěvek. V dačickém politickém okrese byla v odborech organizována méně než polovina dělníků, zbytek byl odkázán na státní stravovací akce, v rámci které se rozděloval především chleba, cukr, mouka, tuk, kroupy a ječná káva.¹⁷⁹ O přidělování poukázek v hodnotě deseti korun rozhodovaly místní orgány, ve Slavonicích městské zastupitelstvo. Stravovací akce byly omezeny tím způsobem, že nebyly pravidelně udělovány po celý rok, nýbrž především v zimních měsících. Letní období skýtalo větší možnosti pro tzv. nouzové práce, práce na silnicích, v lomech apod. Při těchto pracích byla průměrná mzda samozřejmě menší než mzda normálně zaměstnaných dělníků, daly se zde ale vydělat peníze aspoň na základní potraviny.¹⁸⁰ Mimo tyto uvedené formy podpory nezaměstnaných existovaly ještě podpory na principu dobročinnosti, které organizovaly humanitní spolky. Ve Slavonicích tímto způsobem fungovaly Kulturverband, Turnverein i Bund der Deutschen, který se snažil pomoci při hledání zaměstnání a pořádal podpůrné finanční akce tzv. Volkshilfe. Pro slavonické Čechy podobným způsobem fungovala Národní jednota. Ve městě byl v roce 1933 založen i místní charitní spolek, který organizoval sbírky pro nezaměstnané.¹⁸¹

Veřejná zprostředkovatelná práce v Jihlavě, pod který spadal i dačický politický okres, nám udává čísla neumístěných uchazečů o zaměstnání:

1930 – 31.12.	55
1931 – 31.12.	119
1932 – 31.12.	1221
1933 – 31.12.	1140
1934 – 31.1.	1276
1934 – 31.7.	371
1934 – 31.12.	1740
1935 – 31.12.	1639
1936 – 31.12.	1283

178 Stehlík, M.: Vývoj v období let 1914-1960. In: Dačicko, Slavonicko, Telčsko, Brno 2005, s. 293.

179 Janák, J.: Sociálně ekonomická struktura západní Moravy a velká hospodářská krize. Brno 1970, str. 59.

180 Janák, J.: Sociálně ekonomická struktura západní Moravy a velká hospodářská krize. Brno 1970, str. 59.

181 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 106.

1937 – 31.12.	1002
1938 – 28.2.	1029182

Ze slavonického soudního okresu byly nejvíce krizí postiženy právě Slavonice díky svému textilně průmyslovému charakteru. Ostatní obce živící se především zemědělstvím byly zasaženy méně, na druhou stranu se nemalý podíl zaměstnanců ve slavonických textilních firmách rekrutoval z okolních obcí, i část z nich tak přišla o práci. Místní textilní firmy totiž kvůli zmenšené poptávce byly nuceny snížit počty zaměstnanců, některé firmy musely svou činnost

definitivně ukončit. Tak zanikla již koncem roku 1930 továrna na ubrusy, šátky a módní zboží Wilhelma Mayera, před krizí zaměstnávající 40 lidí. V prvních letech krize svoji činnost musela ukončit také Fiedlerova výroba pleteného zboží, která měla 20 zaměstnanců. Stejně dopadla i tkalcovna bavlny J. Schmieda, která zaměstnávala do té doby 10 až 20 lidí.¹⁸³ O omezeném chodu dalších slavonických firem nám podává zprávy městská kronika, která zmiňuje firmu Silvet a tkalcovskou továrnu Josefa Pabische.¹⁸⁴

Vedle textilního průmyslu byly ve městě zasaženy i další průmyslové oblasti. Zanikl soukromý pivovar Emila Lichtwitze, stejně tak počátkem třicátých let ukončila činnost výroba lihovin a likérů, výroba stavebního kamene i výroba sodové vody a limonád Felixe Schwestky. Pro okres významný velkoobchod s uzeninami byl rovněž uzavřen ještě v roce 1930. Mimo to musely zavřít živnosti všichni místní obchodníci s oděvy čerpající sortiment ze slavonických továren. Slavonice byli totiž vedle textilního průmyslu městem drobných živnostníků, v roce 1918 v krizi po první světové válce je jich uváděno na 171.¹⁸⁵ Tyto živnosti byly krizí také značně zasaženy.

Velice špatná situace v dačickém politickém okrese jde vyčíst z dochovaných oběžníků kolujících po obecních radách. Pořádali se schůze na téma „jak pozvednouti hospodářský, průmyslový a obchodní život ve Slavonicích, Dačicích a Jemnici, aby tak byla řešena i otázka nezaměstnanosti.“ V jednom z nich si Obvodní odborová rada v Jemnici stěžuje, že *náš kraj systematicky upadá proto, že hospodářský život se čím dál více soustřeďuje do středu státu i přes to, že pomalé vylidňování pohraničí z důvodů krize jistě není na prospěch zájmu státu.*¹⁸⁶

182 Na příkladu z roku 1934 můžeme vidět, že sezónní nouzové práce výrazně snížili počet nezaměstnaných v okrese.

Janák, J.: Sociálně ekonomická struktura západní Moravy a velká hospodářská krize. Brno 1970, str. 42 – 44.

183 Bartoš, J. A kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 18648-1960), I sv., Ostrava 1966, s.237.

184 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 132

185 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, inventář fondu, s. 4.

186 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

Velmi podstatným prvkem dopadů hospodářská krize ve Slavonicích byl ten, že se občanů české národnosti ve městě dotkla méně než slavonických Němců. Český národní živel byl po roce 1918 dosazován na místa státní správy, jako jsou například školy, četnické stanice, pošty, železniční úřad, finanční stráž apod., zatímco německý živel zůstával povětšinou u textilního průmyslu a zemědělského a živnostenského povolání. Zatímco textilní továrny a malé živnosti krachovaly, státní úřady samozřejmě pokračovaly v činnosti i nadále. A právě toto národnostní rozdělení v sektorech zaměstnání bylo hlavním důvodem toho, že německé obyvatelstvo bylo ve Slavonicích přicházející hospodářskou krizí postiženo podstatně výrazněji než to české.

Na těchto hospodářských základech tak ožily česko-německé diskrepance, využívané k útokům na československý stát, který německé obyvatele všemožně diskriminuje. Radikalizace sociální byla velmi úzce propojena také s radikalizací národnostní. Nově vzniklá situace byla doprovázena vřením na politické scéně, kdy se každý politický tábor snažil přijít s adekvátní reakcí na hospodářskou krizi a stoupající nezaměstnanost a získat si voliče v obecních volbách roku 1931, ale zejména při parlamentních volbách roku 1935. Všeobecně se předpokládal vzestup počtu voličů komunistické strany, což se do jisté míry vyplnilo, na scénu přichází jiný politický subjekt, který podstatně výraznějším způsobem ovlivní situaci v Československu ve druhé polovině 30. let a tím je Henleinova Sudetoněmecká strana.

Úpadek německé minority během hospodářské krize se stal tématem, jímž se zabývaly všechny německé politické strany, ať se nacházely ve vládě či v opozici. Před popisem vzniku SdP si tak přiblížíme reakce ostatních politických subjektů, které si udržovaly rozhodující vliv ve Slavonicích až do parlamentních voleb roku 1935.

Němečtí agrárníci si na počátku třicátých let snažili udržet své voliče z venkova především podporou zemědělství. Prioritou v jejich politice bylo zavedení ochrannářských opatření, spočívající v regulaci dovozů zemědělských produktů z ciziny. Účast na vládě ale agrárikům v době krize do značné míry svazovala ruce, což se např. projevilo při schvalování středoevropského celního hospodářského prostoru v roce 1931. Pro ČSR a Francii znamenala smlouva ohrožení koncepce zahraniční politiky, všechny vládní strany tedy podpořily Benešovo zamítavé stanovisko. Příhraniční oblasti jižní Moravy včetně Slavonicka očekávaly od unie zlepšení svých odbytových možností v Rakousku, možnost unie tedy byla zvláště zde přijímána velmi pozitivně. Svaz zemědělců tak již v obecních volbách v září 1931 ztratil velké množství

hlasů na úkor křesťanských sociálů a nacionálních stran DNP a DNSAP. Volby do parlamentu pak znamenaly další propad pozic německých agrárníků, místo aktivismu převládajícím ve 20. let totiž v letech 30. přichází na řadu jednoznačně negativní odmítání československého státu.¹⁸⁷

Římsko-katolická církev na hospodářskou krizi reagovala vydáním papežské encykliky *Quadragesimo anno*, která byla vydána v květnu roku 1931 a stala se také ideovým základem postojů německých křesťanských sociálů a částečně také české lidové strany. Podnikatelé podle ní měli mít větší ohled na sociální potřeby zaměstnanců, a nikoli sledovat v prvé řadě maximální zisk. Z tohoto důvodu za vůdčí myšlenku své hospodářské a sociální politiky DCV považovala ideu křesťanské solidarity, která v jejích očích zaručovala spravedlivé společenské uspořádání a harmonizaci požadavků všech sociálních vrstev.¹⁸⁸ Solidarita se měla stát základem konečného stavovského uspořádání, který spočíval v universalismu, službě a vzájemném ekonomickém propojení všech členů společnosti. Stavby dané spojením lidí s určitým povoláním jsou tak dané a neměnné, sociální mobilita je nežádoucí. Vymezovala se k proti sobeckému individualistickému kapitalismu a liberální ekonomii, ale také vůči kolektivistickému a revolučnímu socialismu. Právě nepřátelství vůči liberalismu a nezmnění politických stran v encyklice přispěli k tomu, že byla *Quadragesimo anno* interpretována jako antidemokratická a východiskem pro autoritativní státní uspořádání. Pozitivní recepce encykliky v konzervativních politických kruzích dokazovala vliv antidemokratických tendencí na část reprezentantů politického katolicismu.¹⁸⁹ Percepce papežské encykliky i ve Slavonicích je zřetelná při akcích katolického spolku *Katolischer Volksbund*, při nichž byli pod vedením Theodora Deimela vytyčeny „hlavní úkoly ve smyslu oběžníku *Quadragesimo anno*“.¹⁹⁰

Debaty o encyklice nakonec nezasáhly širší masy německých pracujících a diskuse o ní se omezila pouze na tradiční katolický okruh, a to navíc hlavně na aktivní věřící. Postupem hospodářské krize se strana i značně radikalizovala v otázce národnostní, k čemuž výrazně přispělo převzetí otěží ve vedení Karlem Hilgenreinerem. Nadále se ve straně také vyhrocovaly antisemitské názory, charakteristické pro křesťanský tábor ale i v letech minulých. Postavení

187 Šebek, J: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno 2006, s.179-181.

188 Šebek, J: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno 2006, s.155.

189 Šebek, J: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno 2006, s.159-165.

190 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

v opozici navíc umožnilo straně tvrdě kritizovat státní politiku a vládní německé strany. Všechny tyto přizpůsobivé tendence ve straně reagující na všeobecnou radikalizaci sudetských Němců přinesl straně posílení pozic v obecních volbách v roce 1931 právě zejména na jižní Moravě. Parlamentní volby však přinesly straně neúspěch, zejména na úkor Sudetoněmecké strany.

Skutečností politicky závažnou se však nakonec nestal ani tak rozměr hospodářské krize, nýbrž její trvání. Sudetští Němci, mezi nimiž bylo v roce 1936 ještě 525 000 nezaměstnaných, totiž měli v průběhu krize možnost nebezpečného srovnání ekonomické situace v sousedním Německu, kde právě probíhal Hitlerův „hospodářský zázrak“ a české hospodářské politiky, kterou lze v některých aspektech označit jako protiněmeckou. Jak píše ve svém článku anglická žurnalistka Wiskemannová: *„Sílicí vyzbrojování Československa znamená pro české dělníky v klíčových závodech sice víc práce, Němcům však musí hrozitv nezaměstnanost v jejich vlastním sklářském a porcelánovém průmyslu připadat jako zlovolná diskriminace. Začátkem tohoto roku vydal ministr obrany Machník, jež patřil k agrární straně, Němcům zjevně nepřátelský výnos, podle něhož směji být státní zakázky přidělovány od nynějška jen takovým firmám, v nichž počet jinonárodních dělníků je v procentuelně adekvátním poměru k domácímu zaměstnanectvu. Toto nařízení bylo doručeno pouze německým firmám, a působilo tudíž pouze jako návod, jak vyhnat německé dělníky, aby se udělalo místo českým.“*¹⁹¹ Pro duchovní klima v Československu, pro hluboko zakořeněné, živé a neřešené rivality mezi Němci a Čechy se stala hospodářská krize mnohem větší zátěží, než například pro poměr mezi Čechy a Slováky, neboť ve východní polovině státu nevzrůstalo po řadu generací hospodářské sebevědomí podnikatelů a dělníků, na rozdíl od oblastí německých, jež byly až do začátku 20. století v čele hospodářského vývoje. Citelné a viditelné utrpení se tak stejně jako v jiných krizových situacích muselo nutně spojit s příslušným resentimentem, aby vzbudilo povědomí všeobecné nouze, které nakonec razilo cestu vůli k odporu. Hospodářská krize tak postupně připravila půdu zárodkům masového hnutí, které dovedlo německou politiku k radikalizaci a semknutosti v první republice dosud nevídané.

Vznik Sudetendeutsche Partei

Nacionalistické, tzv. negativistické německé strany v ČSR DNSAP a DNP se staly jádrem

pro vznik Sudetoněmecké vlastenecké fronty. I když ve Slavonicích byl jejich vliv nepatrný, přibližme si nejdříve činnost těchto stran.

DNP

Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei, DNP), navazovala na svou dřívější činnost v Rakousku a v českých zemích a rekonstituovala se spojením několika nacionalistických skupin v prosinci 1919. Stěžejní postavou a předsedou strany byl Rudolf Lodgman (Dr. Rudolf rytíř Lodgman von Auen, potomek anglického katolického emigranta z 16. století), který se stal jedním z hlavních politických mluvčích německého obyvatelstva v prvních letech republiky. DNP byla stranou ultranacionální a zásadně odmítala československý stát, svým charakterem i osobními kontakty byla strana velmi blízká DNSAP. Činila si nárok na vedení německého národa, již obecní volby 15. června 1919 ji však vyvedla z omylu, že by se mohla stát největší německou stranou. V parlamentních volbách získala postupně 11, 10 a 7 poslaneckých mandátů, volební zisky strany tak byly pokaždé menší než zisky stran aktivistických. V rámci hospodářské krize její radikální charakter získal na popularitě, výraznější volební zisky v obecních volbách a růst členské základny se týkaly především DNSAP. Po procesu s nacistickou organizací Volkssport a nástupu Adolfa Hitlera k moci byla další existence strany neudržitelná. Činnost strany tak byla zastavena 2., resp. 3. října, v té době ale již většina členů strany po dohodě s nacisty vyjádřila ochotu stát se součástí nového politického útvaru SHF.¹⁹² Vláda se s rostoucím vlivem sudetoněmecké strany pokusila o protiakci, povolila obnovení činnosti DNP, která měla SdP oslabit. Podařilo se sice pro tuto myšlenku získat Lodgmana von Auena, jediným výsledkem bylo zdiskreditování této osoby z pohledu již dominantní SdP.¹⁹³

DNSAP

192 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002, s. 141.

193 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002, s. 201.

Už před vznikem první republiky, v květnu 1918, byla ustavena protonacistická Německá národně socialistická dělnická strana či nacionálně socialistická strana (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP) pro české země nástupkyně Německé dělnické strany DAP, založené roku 1905. V jejím programu byl jak sociální radikalismus, tak také nejtvrdší forma velkoněmeckého nacionalismu, který ji stavil po bok DNP. Na rozdíl od Ludgmanovy strany byla strana také hrubě antisemitská. Strana se účastnila příprav k založení nacistických stran v Rakousku a Německu, s těmito pozdějšími sesterskými stranami také úzce po celou dobu činnosti spolupracovala. Sílu strana čerpala, podobně jako DNP, především mezi příznivci na severu Moravy, ve Slezsku a v Mladoboleslavském kraji. Jejimi hlavními vůdci byli Hans Krebs a Rudolf Jung. Nástupem hospodářské krize výrazně stoupla stranická základna DNSAP, stejně jako tomu bylo u NSDAP v Německu. Vedle tělovýchovného svazu turnerů, které byly pod výrazným vlivem strany, vznikla podle vzoru SA nová paramilitární organizace Volkssport. Vzhledem k agitační protistátní i špionážní činnosti byl chod organizace sledován policejními úřady a po řadě domovních prohlídek a zatýkání byl Volkssport úředně rozpuštěn. Československá justice zasáhla proti podobným organizacím a proti šíření nedemokratických názorů nejprve přijetím zákonů „o tisku a mimořádných opatřeních“ (v červenci 1933), které umožňovaly zákazy protistátního tisku a přísnější stíhání protistátní činnosti, dále pak odsouzením sedmi členů Volkssport a Studentenbundu (v září 1933)¹⁹⁴ a nakonec, formou zákona o „zastavování činnosti a rozpouštění politických stran“ (v říjnu téhož roku). Zákaz činnosti tak postihl vedle DNP i DNSAP.

To se již funkcionáři obou zmíněných stran dohodli na založení nové strany. Stěžejní bylo, že měla být organizována celonárodně. Základnou se vedle členů obou politických subjektů mělo stát početné hnutí turnerů (DTV – Deutscher Turnverband), ve kterém již vynikal Konrád Henlein, a pololegální společnost Kamaradschaftsbund, ovládané elitářskou, autoritářskou i profašistickou ideologií. Již 22. července se vedení DNSAP usneslo na založení akční fronty. Světlo světa tak již 1. října spatřila Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta – SHF).

194 24. září vynesl krajský soud v Brně rozsudky, neboť byly prokázány jejich styky s NSDAP, směřující proti celistvosti a bezpečnosti Československa. Rozsudky byly ale velmi mírné, nejdelší odnětí svobody pro tři obžalované v trvání 3 let.

Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002, s. 127.

Sudetoněmecká strana

K založení Sudetoněmecké vlastenecké fronty vyzval 1. října 1933 ašský učitel tělocviku Konrád Henlein následujícím provoláním:

*„Všem sudetským Němcům! Pokusy sloučit v dnešní době plné hrozných útrap existující sudetoněmecké strany v jeden velký, sevřený politický útvar ztroskotaly...Národ má už dost toho malodušného partajničení. Národ si už nežádá ani nenávisti mezi stranami a národy, nýbrž touží po spravedlivém budování národního společenství překonáním stranického a třídního boje a po mírumilovném soužití národů v tomto státě...Sudetoněmecká vlastenecká fronta usiluje pojmut v sobě všechny Němce v tomto státě, kteří stojí pevně na půdě národního společenství a křesťanského světového názoru... Sudetoněmecká vlastenecká fronta bude vystavěna na stavovském základě, aby umožnila pojmut bez výjimky všechny soukmenovce... Dělníci, občané a rolníci! Semkněte řady! Věnujme veškeré úsilí své vlasti!“*¹⁹⁵

Strana tak chtěla mít v rámci ČSR pozici všenněmeckou, všestavovskou, netřídní. Měla být také ze strany státu nenapadnutelnou, protože bude hlásit na rozdíl od DNSAP loajalitu k ČSR, alespoň do té doby, než její rozpuštění pro její sílu nebude pro vládu možné. Zvolení již zmiňovaného Henleina bylo provázenou snahou najít osobu, která nebyla zatím členem žádné nacistické organizace a zároveň bude z hlediska nacismu spolehlivá a věrná. I přes neshody ve vedení hnutí způsobené začleněním názorově se rozcházejících skupin se podařilo SHF náborovými akcemi začlenit do svých řad bezprizorní nacistické členstvo. Již 20. června 1934 strana hrdě hlásila, že je největší německou stranou a disponuje 85 000 členy. Henleinovo úsilí tímto nekončilo, snažil se zvýšit vliv strany začleněním a spoluprací s dalšími stranami. Podařilo se ji postupně pohltit menší, ale velmi významné politické subjekty. Tak se stalo s malým uskupením, jež bylo součástí Deutsche Arbeits und Wahlgemeinschaft (DAWG). Přistoupením tzv. Roscheho skupiny strana získala důležitý vliv a styky s významným německými průmyslníky. Součástí SHF se stala také Karpatendeutsche Partei, zastupující Němce žijící na Slovensku. Dále se strana snažila o spolupráci s velkými aktivistickými stranami, především BdL. Podmínkou byl program, který by byl prostátní a tím i pro německé agrárníky přijatelný. A tak Henlein, především z důvodů obav před zrušením strany, 24. října 1934 přečetl zásadní programový projev, v němž odmítá pangermanismus stejně jako panslavismus, válku mezi ČSR a Německem zatratil a prohlásil, že

195 Seibt, F.: Německo a Češi. Praha 1996, str. 302.

jedinou cestou z bídy je spolupráce mezi národy.¹⁹⁶

Na počátku roku 1935, před parlamentními volbami, se jednalo o rozpuštění strany při vládní schůzi. Za dramatických jednání se vyjádřili pro rozpuštění všichni členové vlády kromě agrárníků jednajících o společném postupu s SHF ve volbách, ani ti ale nebyli jednotní. O rozhodnutí nakonec vláda požádala prezidenta Masaryka. Ten se z obav o destabilizaci v pohraničí, přesvědčen falešnou umírněností Henleinovou i nabourán nejednomyslností vlády, rozhodl proti rozpuštění. Jediná námitka, jež byla přeměněna v čin, byla ta týkající se názvu „fronta“. SHF si tak na poslední chvíli před volbami změnila jméno na Sudetendeutsche Partei (SdP). Díky dotacím z Německa mohla strana intenzivně věnovat předvolební kampani. SdP tak rozšiřovala své okresní a krajské orgány, šířila letáky a v neposlední řadě také pořádala veřejné stranické schůze a propagačních shromáždění.

Volby do Národního shromáždění 1935

V pořadí 4. a zároveň poslední parlamentní volby první republiky se konaly 19. května 1935. Voleb se zúčastnilo celkem 16 stran a koalicí, z nichž mandáty získalo 14. Očekával se veliký volební zisk SdP, konečný výsledek byl ale pro české politiky i německé aktivistické strany šokem.

Sudetoněmecká strana se totiž stala absolutním vítězem voleb v počtu získaných hlasů. SdP volilo bezmála 1 a čtvrt miliónu voličů, což představovalo přes 15 procent všech hlasů. V počtu získaných mandátů však skončila SdP o jedno křeslo za agrárníky. Za SdP bylo zvoleno 44 poslanců (a 23 senátorů). Na tomto nepoměru se projevilo především nadhodnocení obou pražských volebních krajů v I. skrutiniu. Systém přidělování poslaneckých mandátů tak umožnil agrárikům mít převahu jednoho poslance a tím také právo sestavit novou vládu. Staronovým ministerským předsedou byl jmenován Jan Malypetr, svůj úřad zastával pouze do 5. listopadu 1935, kdy byl zbaven funkce předsedy agrární strany¹⁹⁷ a kdy jej na postu premiéra vystřídal slovenský agrárník Milan Hodža.¹⁹⁸ Zajímavostí je, že sám vůdce Sudetoněmecké strany, Konrad

196 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002, s. 191.

197 Do čela agrární strany byl zvolen Rudolf Beran.

198 Milan Hodža stál v čele československé vlády od 5. listopadu 1935 do 22. září 1938, kdy byla jmenována úřednická

Henlein, se voleb neúčastnil a poslancem ani senátorem tudíž zvolen nebyl.

Vůbec nejlepšího výsledku dosáhla SdP v Mladoboleslavském kraji (83 procent hlasů), tj. oblasti s tradičně vysokou podporou německým nacionalistickým stranám. Klíčová pak byla pro stranu nadprůměrná podpora v majoritně německých oblastech – Karlovarském a Českolipském kraji. Dalšími regiony, kde SdP získala více jak 2/3 hlasů byl Lounský a Plzeňský kraj. Průměrného volebního výsledku dosáhla strana ještě v Moravskoostravském kraji. Vzhledem k tradici nacionalistických stran právě v tomto regionu se však jedná spíše o „neúspěch“. Volební podporu kolem 3/5 voličů měla SdP v Královéhradeckém, Jihlavském a Olomouckém kraji, k polovině voličů se blížila volební podpora v Brněnském a Českobudějovickém kraji. Vůbec nejnižší zisk, pouze 37 procent hlasů, zaznamenala SdP v Pardubickém kraji, což však bylo vzhledem k nízkému podílu německých voličů zanedbatelným neúspěchem. Pokud budeme hledat závislost mezi ziskem hlasů SdP a ztrátami etablovaných stran, zjistíme, že zde konkrétní vztah neexistuje. Obecně platí, že největší ztráty ve volebním kraji zaznamenávají vždy ty strany, které jsou v daném regionu nejsilnější (snad s drobnou výjimkou Brněnského kraje). Nejvyrovnanější ztráty měla v jednotlivých krajích DCV (od 10 do 18 procent). Zatímco ztráty SDAP na Moravě a ve Slezsku byly souhrnně 10 procent, na severu a severozápadě Čech dosahovaly přes 20 procent. BdL pak ztrácela průměrně kolem 15 až 18 procent s výjimkou tradičně slabého severu Moravy a ve Slezsku (8 procent ztráty) a naopak velkého propadu v tradiční baště na Plzeňsku (ztráta 27 procent).

Druhou nejsilnější stranou se stali již zmínění čeští agráři s 45 mandáty. V počtu příznivců posílila také Československá sociálně demokratická strana dělnická, která v koalici s Židovskou stranou získala přes milion hlasů a 38 mandátů. V rámci německých stran získala Sudetoněmecká strana 2/3 všech hlasů. Mandáty tak ztratily všechny ostatní německé strany, největší pokles zaznamenal Svaz zemědělců. Sociální demokracie, druhá v pořadí, obdržela mezi německými stranami 16 procent, křesťanští sociálové 9 procent. Němečtí agráři získali pouhých 8 procent. Od minulých parlamentních voleb ztratili více než 250 000 hlasů, získali 5 mandátů oproti 12 mandátům v roce 1929.¹⁹⁹

vláda generála Jana Syrového.

199 Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR přišla oproti minulým volbám o více než 200 000 hlasů a 10 mandátů, Německá křesťansko sociální strana lidová přišla o více než 180 000 hlasů a 8 mandátů.

Kol. autorů: Československé dějiny v datech. Praha 1986, str. 631.

A teď již k výsledkům voleb ve Slavonicích. Ve městě přišlo volit 1 441 obyvatel, české strany volilo 165 lidí, německé strany 1259 a KSČ dostalo ve Slavonicích 12 hlasů. Opět tak byla potvrzen naprosto zanedbatelný vliv komunistů ve městě. Židovská strana tentokrát kandidovala společně s českými sociálními demokraty, její hlasy jsou tedy započteny u této strany.

Z českých stran jako v předchozích volbách v roce 1929 získala nejvíce hlasů Československá strana národně socialistická s 58 hlasy (35% českých hlasů), druhou nejsilnější stranou je sociální demokracie se 48 hlasy (29%). Ve městě si polepšila agrární strana s 34 hlasy (21%), lidovci získali 17 hlasů (10%) a živnostenskou stranu volilo 8 (5%) obyvatel. Na místě je srovnat volební tendence slavonických Čechů s celorepublikovými výsledky. Zajímavé především je, že spojená kandidátka pravicových stran *Československé národní sjednocení* nezískala ve městě ani hlas, stejně tak Národní obec fašistická. Naopak při porovnání s celkovými výsledky dosahují výrazně lepších výsledků ve městě socialistické strany - sociální demokraté a především národní socialisté.

I volby ve Slavonicích vyhrála SdP s 518 hlasy (41% všech německých hlasů), nepříteli pozadu za ní skončila německá sociální demokracie s 406 hlasy (32%). 220 hlasů (17%) získala DCV, němečtí agráři výrazně ztratili i ve Slavonicích, oproti předchozím 270 hlasům v roce 1929 strana získala pouze 47 hlasů (4%). Sudetendeutsche Wahlenblock volilo 68 obyvatel (6%).²⁰⁰

I v celém volebním kraji Jihlava, jehož je slavonický soudní okres součástí, se projevila výrazná převaha SdP. Za tento kraj taky byli z německých poslanců zvoleni 3 poslanci za SdP (Dr. Theodor Jilly ze Znojma – Znaim, Ing. Franz Karmazín a Anton Sogl z Drnholce – Dürnholz) a pouze jeden poslanec za DCV – Johann Wagner.²⁰¹

Podívejme se nyní na výsledky německých politických stran ve městě a porovnejme je s celorepublikovými trendy. SdP se sice stala nejsilnější stranou ve městě, získala „pouhých“ 41% německých hlasů, což je výrazně slabší výsledek než ve většině ostatních německých okresech. Naopak zisk německé sociální demokracie byl ve městě poměrně dost veliký, výrazně nezaostával ani za vedoucí SdP. V katolicky orientovaném městě si svůj vliv podržela i křesťansko – sociální strana, propad Svazu zemědělců ve městě naopak koreluje s trendem v celé ČSR. Svůj význam pro město si podržela i DGP, německá živnostenská strana, která v rámci

200 Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, s. 206.

201 Kudláček, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005, str. 122-129.

koalice Sudetendeutsche wahlenblock získala 6% německých hlasů.

Sudetendeutscher Wahlenblock byla koalicí malých politických stran v čele s Deutsche Gewerbepartei, udržující si ve Slavonicích výrazný vliv po celá dvacátá léta. Její vedení se snažilo již v roce 1934 o spolupráci s SdP, nakonec ze strany Henleinovy nebyla nabídnuta spolupráce, ale de facto pohlcení této strany. DGP se měla stát podřízenou a kontrolovanou složkou SdP a do dvou let se měla v SHF rozplynout. V některých oblastech ordnerské oddíly napadaly schůze SdP, bojkotovaly živnosti členů této strany a agitovaly pro přestup k Henleinovu hnutí. Tak se tato strana dostala pod obrovský tlak. Její strany silně prořídly a v rámci této koalice nedosáhly ani na jediný mandát ve sněmovně, což se stalo předzvěstí konce této strany.²⁰²

Jelikož ve Slavonicích, kde v předchozích volbách měly německé nacionalistické strany jen nepatrný vliv, ve volbách zvítězila rovněž SdP, je na místě se pokusit najít příčiny tohoto úspěchu. Jako základní důvody pro úspěch strany bývají vnímány negativní dopady hospodářské krize a politický vývoj v Německu. Sociální dopady způsobené hospodářskou krizí ve 30. letech se ponejvíce projevovaly právě v periferních regionech s převahou německého osídlení. To evokovalo negativní nálady mezi německým voličstvem jak vůči centru, tak proti etablovaným stranám. Stejně tak tomu bylo ve Slavonicích, kde po poklesu produkce a v některých případech i zániku městských textilních firem zůstala řada obyvatelů bez zaměstnání. Druhým důvodem byl úspěch NSDAP ve volbách v roce 1933 v Německu, který podpořil úspěch strany založené na vůdcovském principu. Zidealizovaný obraz perfektně fungujícího státu, který se úspěšně dostával z hospodářské krize, pod vedením charismatického vůdce Adolfa Hitlera sehrál jistě významnou roli. SdP pak obecně samu sebe definovala jako nový fenomén, který se staví proti existujícím politickým stranám, jež v předchozím politickém vývoji zklamaly. Přestože byla SdP (SHF) stranou relativně mladou, dokázala během dvou let od svého založení vybudovat dobře propracovanou organizační strukturu od základních jednotek, tvořených na úrovni domů či pouličních bloků, až po nejužší vedení strany kolem vůdce Konrada Henleina. Hospodářská krize a s ní spojené zvýšení nacionální psychózy se staly ideálním podhoubím pro přísnou kritiku na adresu československé státu a především pak na aktivistické německé strany. Právě to, že BdL a DSAP byli v době krize součástí tzv. Panské koalice až do roku 1935, je jedním z hlavních

202 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002, s. 202.

důvodů, proč se voliči od těchto stran ve velké míře odklonili. Z pohledu obyčejného Němce je totiž jejich neschopnost úspěšně prosadit německé zájmy ve vládě jedním z důvodů jeho bídy. Alternativou je volba Sudetoněmecké strany. Od Henleinovy strany si mnoho Němců slibovalo lepší zastoupení svých menšinových zájmů při jednání s vládou a hospodářské a sociální změny k lepšímu.

Velmi podstatné i pro Slavonice byl výrazný vliv Sudetoněmecké strany na chod jiných společenských organizací, především na tzv. národně ochrannářské spolky. Již od roku 1901 intenzivně ve městě působící Bund der Deutschen, udržující po celá dvacátá léta úzké vazby na německé iredentistické strany DNP a DNSAP, se pak logicky po zániku těchto stran dostal pod vliv SdP. V roce 1935 organizace čítala v celém ČSR na tisíc poboček se 150 tisíci členy.²⁰³ Úzké vazby strana navázala i se spolkem Deutscher Kulturverband, který se zaměřoval na ochranu německého školství. I tento spolek ve Slavonicích působil a to od roku 1921. Naprosto rozhodující pro město je vliv strany na tělovýchovný spolek Deutscher Turnverband, ve městě působící od roku 1908. Přestože šlo o spolek tělovýchovný, a nikoli národně uvědomovací, německý nacionalismus byl podstatnou součástí tohoto spolku. Slavonický Čech měl členství ve spolku zakázané a mohutné každoroční turnerské sjezdy jsou kromě společných sportovních akcí také manifestací německého národního zdraví a národní myšlenky. A ve Slavonicích se místní členové spolku podílejí na pořádání většiny sportovních, ale i kulturních akcí. Především kvůli potřebě nových prostor byl založen zmiňovaný Německý dům.²⁰⁴

Předvolební kampaň prostřednictvím těchto satelitních organizací byla podpořena rozsáhlou agitací prostřednictvím celé řady brožurek a předvolebních novin a letáků tisknutých v nakladatelství Karla Hermanna Franka (1898-1946). Důležitým prvkem v předvolební kampani SdP se stal přímý nátlak na voliče, ozbrojené oddíly ordnerů „mobilizovali“ voliče ve prospěch strany. Ve Slavonicích o působení podobné bojůvky zprávy nemáme. Příčinou úspěchu SdP ve volbách v roce 1935 byla zřejmě i dosavadní relativně silná fragmentace německého stranického pole. Pro vývoj v meziválečném Československu je zřejmě paradoxní, že se po celá 20. léta nedokázal zformovat jednotný volební blok německých stran, jaký byl patrný za první republiky například u polské nebo maďarské menšiny. V politickém centru byly všechny německé strany

203 Šebek, J: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu. Brno 2006, s.100.

204 Chládková, M.: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Dačický vlastivědný sborník, II. Dačice 2003, str. 135.

periferními stranickými subjekty (jejichž zastoupení v exekutivě nebylo nikdy větší než dva ministři). Sudetoněmecká strana se nekonstitovala primárně na ose pravice-levice, ale na ryze národnostním principu do podoby zastřešující společensko-politické organizace československých Němců. Dokázala do svých řad vlákat voliče ze všech společenských tříd. SdP zaplnila logický politický prostor a v důsledku toho mohla být v takové míře úspěšná ve volbách.

Radikalizace Němců v letech 1936 – 1937

V následující kapitole bych se rád snažil vytyčit stěžejní body vývoje ve Slavonicích i v celé ČSR po parlamentních volbách v roce 1935 až do počátku roku 1938. Především příčiny radikalizace slavonických Němců a jejich příklon k SdP, který se výrazně projevil na rozdílech mezi výsledky voleb 1935 a výsledky květnových obecních voleb 1938.

Je třeba zdůraznit, že hospodářská krize ani v těchto letech není zdaleka zažehnána, v nejvíce postiženém německém pohraničí dokonce krize dosáhla vrcholu až v roce 1936, Slavonice a celý dačický politický okres nebyl výjimkou. Nabízela se možnost nebezpečného srovnání ekonomické situace ve značné míře zidealizovaném sousedním Německu, kde právě probíhal Hitlerův „hospodářský zázrak“. A právě napojení na NSDAP v Německu byla čím dál více zřetelnější, výrazným milníkem se staly spory ve vedení strany, kdy byli hlavní představitelé Kameradschaftbundu nahrazeni radikálním nacistickým křídlem. Právě v tomto období do dění ve straně zasáhl Berlín a činil tak až do Mnichova 1938. Rozšiřování stranických organizací a vydávání více krajských a okresních časopisů stálo obrovské peníze, strana však byla dotována z Německa a dostávala také dary od německých podnikatelů v ČSR.²⁰⁵ Nic tak nebránilo dalšímu rozšiřování. Už v říjnu měla strana přes 380 000 členů, zrodila se tak nejpočetnější politická strana první republiky.

Československá vláda se na sílící protistátní hnutí snažila reagovat. 18. února 1937 přislíbila, že uskuteční tzv. národnostní vyrovnání, podle kterého měla být pohraničním oblastem poskytnuta hospodářská pomoc, zlepšena sociální situace a podle národnostního klíče mělo být upraveno také složení státního aparátu. Rychlý výsledek ale národnostní vyrovnání nepřineslo, neboť jednak probíhalo příliš zdlouhavě a jednak k němu již z německé strany nebyla dostatečná vůle.

Neúspěšně skončila také Hodžova soukromá schůzka s Konrádem Henleinem (16. září 1937), na níž se ministerský předseda pokusil zjistit, zda je možná dohoda s SdP a stejně tak i Hodžův plán pro Podunají, tzn. pokus aktivizovat Malou dohodu.²⁰⁶

Velmi výrazným aspektem politiky SdP se stalo zmezinárodnění sudetské otázky. 24. dubna 1936 podala SdP ve Společnosti národů na Československo stížnost s tím, že porušuje mezinárodní závazky o ochraně menšin. SdP si zřídila v Londýně v listopadu svoji zahraniční kancelář, kterou dostal pod správu Walter Brand. Jednání v Anglii se vedly především o utlačování Němců.²⁰⁷ Sudetští Němci byli aktivním jednání strany nadšeni, počet jejich stoupenců neustále stoupal, a tak tomu bylo i ve Slavonicích.

Jak již bylo v předchozích kapitolách naznačeno, důležitým nástrojem při rozšiřování idejí nacionálního socialismu a protistátních myšlenek se staly německé spolky. Intenzivní činnost lze ve Slavonicích sledovat u Bund der Deutschen a Deutscher Turnverband, oba spolky přímo napojené na SdP. V polovině 30. let lze rozdělit činnost slavonického svazu Němců na tyto hlavní pracovní oblasti: ústřední a župní vedení, organizační práce, národní pospolitost, pomoc a zprostředkování pracovních míst pro místní Němce, podpora národní kultury a národní pomoc.²⁰⁸ Deutscher Turnverband již od roku 1931, kdy se náčelníkem spolku stává Konrad Henlein, nepokrytě propaguje myšlenky nacionálního socialismu. Spolek se silně zpolitizoval a zmilitarizoval již před vypuknutím hospodářské krize. Především vlivem sítě autoritářského, ke klerofašismu se klonícímu Kameradschaftsbundu nikoli v aktivistickém, nýbrž v útočném německonacionálním všenárodním pojetí. Tato pololegální organizace, vyvíjející činnost podobné zednářským lóžím, spojovala české Němce aktivní v politických stranách i nestranických orgánech, jako byli právě svazy Němců a turnerů.²⁰⁹

Tyto dva spolky byly svou všeobecnou činností pro Slavonice nejdůležitějšími, i u Turnverbandu můžeme vedle sportovních akcí sledovat pořádání různých pochodů, silvestrovských zábav či oslav příchodu slunovratu. V jejich čele stáli přední představitelé města, jako byl kněz Theodor Deimel, Franz Bauer či rodina Österreicherova. Propagace SdP (ať už

205 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 71.

206 Proti aktivizaci Malé Dohody se neohradila pouze Itálie spolu s Německem, ale také ostatní velmoci a kuriózně i její bývalý člen - Jugoslávie.

207 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 74 – 75.

208 Tarasová, L: Politický okres Dačice v letech 1938-1945. Brno 2007, s. 73.

209 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-

otevřená nebo skrytá) z úst pro město stěžejních postav měl jistě značný vliv na ostatní obyvatele Slavonic. Od poloviny 30. let se i další slavonické spolky přiklání k nacistickému hnutí. Například slavonický střelecký spolek se stále více orientoval na Německý střelecký svaz, který byl součástí Národněsocialistického říšského svazu pro tělesnou výchovu.²¹⁰

Velmi významnou činností spolku Bund der deutschen podporovanou SdP je podpůrná činnost lidem postiženým hospodářskou krizí. Díky dostatku financí se tak ve Slavonicích uchytila akce Sudetendeutsche Volkshilfe, která intenzivně rozdávala stravovací lístky a pomáhala nezaměstnaným hledat práci. Tato pomocná akce se stala po celém pohraničí ČSR nástrojem k nabírání členstva Henleinovy strany, o nichž se mluvilo i v Poslanecké sněmovně. Zde je uvedeno, že akce byla využívána k podněcování protičeských nálad a pomoc obdrželi pouze henleinovci či lidé, kteří se rozhodli od podpory loajálních aktivistických německých stran ustoupit. Během zimních období 1934 až 1936 akce přerozdělila na 20 miliónů korun.²¹¹

Na městském úřadě ve Slavonicích se množí stížnosti na nedodržování podmínek, za kterých byly akce spolků ve městě povoleny. Dačické hejtmanství si stěžuje na ignoraci státního praporu, začlenění protistátních písní v programu apod.²¹² I když se český politický okresní úřad upozorněním, zakazováním a udělováním pokut snažil omezit rozšiřování protistátních myšlenek, nic podstatného na průběhu radikalizace slavonických Němců již nezměnil.

Výrazným aspektem rozšiřování vlivu a členstva SdP se staly propagační schůze a projevy. Tou nejvýznamnější akcí pro Slavonicko a celé jižní Čechy byla manifestační jízda pohraničím Konráda Henleina v září roku 1936. Z Volar a Prachtic vedla jeho cesta až k Novým Hradům, všude byl bouřlivě přijat svými přívrženci. Tato propagační cesta upevnila hnutí, které brzy potom dalo o sobě vědět na četných demonstracích, z nichž nejbouřlivější v celé oblasti byly zpočátku akce SdP v Nové Bystřici.²¹³ České obyvatelstvo a němečtí demokraté reagovali společným vystoupením na nejrůznějších slavnostech (např. Den sbratření českého a německého lidu) a zejména ku příležitosti 1.máje. Sjížděli se do center s výraznou sudetoněmeckou aktivitou jako byl Český Krumlov, Nová Bystřice či Slavonice. Do Slavonic, které už také zaplavovaly hákové kříže, svolaly své srazy Sokolská župa plukovníka Švece a župní vedení hasičstva. Téměř na státní

1935). Praha 2002, s. 185.

210 Chládková, M.: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třebońska 16. Jindřichův Hradec 2004, str. 44.

211 NR RČS 1929-1935, PS, Tisk 2995.

Dostupné z internetu: URL: http://fenrir.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2995_00.htm/ 21.2.2010

212 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

hranici demonstrovaly české demokratické strany spolu s německou sociální demokracií jednotu v boji proti fašismu.²¹⁴

Pro politickou orientaci ve Slavonicích byl po celé období první republiky rozhodující vliv přirozeného centra této oblasti, Znojma. Jednotliví zástupci politických stran, mezi kterými nechybí i poslanci Národního shromáždění jako byl Erwin Zajicek za DČV, pořádají ve městě politicko agitační akce. Po roce 1935 nejintenzivnější činnost vyvíjí znojemští zástupci SdP, nejvýznamnějším a nejčastějším řečníkem je znojemský nacionál Theodor Jilly.²¹⁵ Reakcí na úspěch strany totiž bylo vystupňování činnosti orgánů strany po celé jižní Moravě. Tyto akce měly na německém venkově a rozhodně i ve Slavonicích velký úspěch, počty členů SdP neustále stoupaly.

Ve Slavonicích měl také na názorovou radikalizaci místních Němců vliv německý rozhlas, který byl zde čteně poslouchán. Protičeské projevy Hitlera a dalších nacistických pohlavárů ještě zostřovaly neklid ve městě. V třicátých letech tak opět dačické hejtmanství upozorňuje slavonickou městskou radu : *Zneužívání rozhlasu k nepřipustné politické agitaci prováděné z ciziny je trestné!*²¹⁶

Vedle spolků a manifestačních či náborových akcí bylo dění a názorové posuny v jednotlivých okresech ovlivňovány také zaměřením místních novin, přibližme si tedy slavonický tisk Zlabingser Wochenblatt.

Zlabingser Wochenblatt

Velmi důležitou novinkou na počátku 30. let je vznik lokálních novin Zlabingser Wochenblatt. Byl určen pro Slavonice a okolní obce, území téměř totožné s rozlohou slavonického soudního okresu. Jeho první vydání spatřilo světlo světa ve čtvrtek 17. listopadu 1932 a tisk vycházel až do roku 1940 jednou týdně každý čtvrtek. Noviny byly tištěny a vydávány ve Znojmě nakladatelstvím M. F. Lenka, šéfredaktorem byl Heinrich Polier.²¹⁷ Obsah novin je tvořen shrnutím lokálních událostí, celostátních i zahraničních. Můžeme zde tak najít

213 Kol. autorů: Kultury na hranici. Vídeň 1995, s. 295.

214 Kol. autorů: Kultury na hranici. Vídeň 1995, s. 295.

215 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

216 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 47 (jazykové zákony).

217 Zlabingser Wochenblatt, 17. listopadu 1932, s. 1.

zprávy o chystaných slavnostech či spolkových akcích, které jsou soustředěny především v centru okresu, tedy ve Slavonicích. Ve městě se noviny prodávaly v obchodě s galanterií a papírnictvím J. Sauschlägera.²¹⁸ V novinách mají významné místo také články o dějinách Slavonic a okolí, o které se starali místní vlastivědní badatelé Rudolf Hruschka a Hans Reutter. Menší místo je věnováno také událostem státním, tedy československým. Nepoměrně větší prostor je věnován zprávám ze zahraničí, kde se redaktoři soustředí především na události v Rakousku a Německu.

A zde je právě patrné zřetelné zaměření týdeníku. Zprávy jsou především po roce 1933 často věnovány vnitrostátní situaci v Německu, kde autoři pochvalně popisují hospodářský vývoj v Říši, manifestační sjezdy NSDAP a proslovy Adolfa Hitlera. Se silícím vlivem Henleinovy strany se vedle těchto zpráv rozmnožily také zprávy o činnosti SdP, o jejich programu, ohromných výsledcích a objevují se zde i rozhovory s hlavními funkcionáři strany. Vedle jasného německo-nacionálního charakteru týdeníku můžeme s blížícím se rokem 1938 sledovat stále ostřejší a početnější výpady proti Čechům a československému státu, najít můžeme i články výrazně antikomunistické.²¹⁹ I historické texty Rudolfa Hruschky jsou psány z krajně nacionálního stanoviska, při níž je kladen důraz na původní německý charakter oblasti. Naprosto stěžejní postavou je bez pochyby postava šéfredaktora Heinricha Poliera. Německý nacional ze Znojma je před rozpuštěním strany členem Deutsche Nationalpartei (DNP), za niž v roce 1928 dokonce kandidoval do okresního zastupitelstva. Po zániku strany se stává členem SHF a v roce 1935 již kandiduje za Henleinovu Sudetendeutsche partei do obecního zastupitelstva, do něhož je i následně zvolen.²²⁰ Od roku 1935, kdy strana získala obrovský úspěch v celostátních i obecních volbách ve Znojmě, se stává jedním z hlavních organizátorů manifestačních akcí strany a náborových jízd do okolního venkova.

Heinrich Polier byl tedy významnou postavou při vytváření charakteru novin. Nacionální protistátní stanovisko, které je v novinách tak dominantní, mělo tedy určitě vliv i na posun politických názorů ve Slavonicích.

Ve dvacátých letech ve Slavonicích působily jako politické organizace pouze orgány BdL a DGP. Po úspěšných volbách v roce 1935 ve Slavonicích začala působit také organizace SdP, jehož předsedou se stal Richard Feiler. Ten se stal zároveň i okresním vůdcem strany a stěžejní

218 Zlabingser Wochenblatt, 17. listopadu 1932, s. 4.

219 Zlabingser Wochenblatt, ročníky 1932 – 1938.

postavou pro celé Slavonicko pro zbytek 30. let. Tento muž se stává hlavním organizátorem nejen vyloženě politicko propagandistických akcí, ale také společenských a kulturních pořádaných především v Německém domě. Veřejný život ve Slavonicích se dostával čím dál výrazněji pod vliv Sudetoněmecké strany. I když tedy městská rada i zastupitelstvo byly tvořeny členy aktivistických stran, řada z nich se postupně přikláněla k SdP. Například již v létě 1935 byl obecní sluha řízený radou města využíván k veřejnému vyhlašování schůze Sudetendeutsche partei v Německém domě.²²¹

S působením stranického orgánu tak počíná i nová etapa radikálního německého nacionalismu namířeného proti Čechům a státu, ale také antisemitismu proti Židům. Podle tvrzení německého slavonického kronikáře Theodora Deimla zde české i německé obyvatelstvo žilo klidně vedle sebe bez národnostních třenic až do roku 1936. Kulturní akce pořádané českým obyvatelstvem navštěvovali i Němci a naopak. *„Z počátku ani hitlerismus, ani Henleinovci nezanechali zde zvláštních úspěchů. Teprve v roce 1936 objevoval se (nejdříve) mezi německou mládeží rasismus nejdříve proti židům a s tím související fašizace a nacizace.“*²²² Že postavení české menšiny ve Slavonicích nebylo bez obtíží, dokazují i stížnosti českých obyvatel na šikanování ze strany Němců, které postupem třicátých let nabývá na četnosti. Šlo např. o vyvěšování praporů ČSR, o užívání českého jazyka nebo o neochotu německých úředníků. Čeština byla ignorována v městských vyhláškách, v zápisech v rodní a křestní knize fary i v jednáních s českými občany. Postupem 30. let jsou čím dál četnější také upozornění zaslané městské radě ve Slavonicích od hejtmanství v Dačicích, týkající se nedodržování jazykových zákonů při korespondenci mezi úřady. Dále se na úřadu městské rady objevují další stížnosti o neplacení dávek ze zábav či ze spotřeby piva od Moravského zemského výběrčího úřadu v Brně. V jednání městské rady se čím dál zřetelněji objevuje tendence k ignoraci a vědomému porušování státních zákonů.²²³

Protože katolická církev zůstává během první republiky významnou součástí života ve Slavonicích, pojďme se podívat na vztah mezi církví a silícím nacionalismem v ČSR.

220 Kudláček, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005, přílohy č. 41-53.

221 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany). (viz příloha číslo 12)

222 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 132.

223 SOKA Jindřichův Hradec, fondu Archiv města Slavonice, kartony č. 47 a 93 (Jazykové zákony, pokuty).

V období první republiky, zejména v první polovině třicátých let, se objevují volání po integraci katolických politických stran. Národnostní roztržky, především pak odmítavé stanovisko nacionálně orientované Šrámkovy moravské frakce lidové strany, těmto snahám bránily. Politický katolicismus tak nevyužil svého univerzalistického potenciálu a v druhé polovině třicátých let pozvolna sklouzával ke spolupráci s nacionalistickými hnutími. DNSAP věnovala velkou pozornost rozptýlení obav z nacionálního socialismu u německých věřících. Sjednocujícím faktorem pak bylo vědomí společného nepřítele a to ateistických marxistů a Židů. A právě tento stereotyp charakteristický pro nemalou část katolické německé veřejnosti přispěl k získávání dalších příznivců především ze středostavovských vrstev. Někteří němečtí biskupové vydávali pastýřské listy, v nichž důrazně upozorňovali na neslučitelnost členství v nacionálněsocialistické straně s křesťanskou vírou, postupem třicátých let se ale i většina duchovenstva přidala k podporování Henleinova hnutí. Výrazně k tomu přispělo uzavření konkordátu mezi Hitlerovým Německem a Vatikánem, což bylo v sudetoněmeckých katolických kruzích bráno jako vyjádření úzké spolupráce mezi katolickou církví a novým režimem. I německé katolické spolky z rozhodnutí svých ústředí začali navazovat úzkou spolupráci s hnutím sudetoněmecké národní jednoty, dochází tak k pozvolné instrumentalizaci náboženství a církve do služby národa.²²⁴ A tento fakt obrovskou měrou ovlivnil politické tendence také ve Slavonicích. Římsko-katolická církev, mající tak významný vliv v tomto městě i celém okrese, svou spoluprací a podporou nacionálního hnutí výrazně přispěla k získávání příznivců Henleinovy strany.

I ve Slavonicích katolické spolky po roce 1935 slouží k rozšiřování idejí nacionálního socialismu. Je to zřetelné jednak ze spojení společenských akcí s národními spolky, především Turnverband, ale také při korespondenci s dačickým hejtmanstvím. Při slavnosti spolku Katholischen Volksbund na počátku roku 38 se již jeho členové objevují ve stejnokrojích, mající zřetelně vzor v těch německých.²²⁵

Pokusím se tedy shrnout rozhodující aspekty rozšiřování vlivu Henleinovy strany ve Slavonicích. Je to činnost slavonických spolků již tradičně organizujících společenský život ve městě, při spojení s SdP se tak akce zároveň stávaly i nástrojem k rozšiřování ideologie strany.

²²⁴ Šebek, J: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, Brno 2006, s.214.

²²⁵ SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 93.

Postupem času zostřující se nacionální charakter mají i přední slavonické noviny Zlabingser Wochenblatt. Díky podpůrné akci Sudetendeutsche Volkshilfe strana šikovně využívá hospodářské krize k získání nezaměstnaných Němců. Díky výraznému vlivu katolické církve je též důležitý pozitivní vztah předních německých duchovních k činnosti strany. V neposlední řadě je to pak velice intenzivní propagandistická činnost strany podporovaná znojemskými nacionálními poslanci, které se činnost ostatních německých stran nedá ani přirovnat. Díky dobře zvolené strategii, dostatku financí i neschopnosti ostatních politických subjektů se tak Slavonice postupně stávají baštou Henleinova hnutí.

Jak již bylo řečeno, výrazně ve městě zesílil také antisemitismus. Podívejme se tedy blíže na osud židovské menšiny ve městě.

Slavoničtí Židé ve třicátých letech

Nástup hospodářské krize znamená pro místní obyvatele židovské národnosti zvlášť velkou ránu, většina zdejšího průmyslu totiž byla právě v rukách této menšiny. Z textilního průmyslu se s velkými problémy potýkala tkalcovna Franze Glasera, svoji činnost dokonce musela ukončit Fiedlerova výroba pleteného zboží. Z ostatních byl na tom nejhůře slavonický Lichtwitzův pivovar, který musel svou činnost taktéž ukončit. Židovští podnikatelé museli ze svých továren propouštět německé dělníky, jejich podniky se zadlužovaly a krachovaly a postavení této menšiny se ve městě čím dál více komplikovalo. Stěžejní je také úmrtí nejvlivnějšího člena zdejší židovské obce Emila Lichtwitze 13. března 1931. Lichtwitz byl pravidelnou součástí rady města a často se stával mluvčím a hlavním zástupcem města vedle starosty Antona Placha.²²⁶

Od počátku třicátých let bylo zjevné nacionální napětí, které propukalo mezi českým a německým etnikem. Židé byli postaveni mezi obě etnika, přičemž ani jedna strana je nepovažovala za své. Mluvili většinou německy, tudíž byli považováni za Němce. Na druhé straně se sílící pozice nacionálního socialismu projevila antisemitsky vyostřeným chováním německého etnika. Ve Slavonicích získala Henleinova SdP přes 41% německých hlasů, až do obsazení německým vojskem v roce 1938 byla nejsilnější stranou v okrese. Vedle hospodářské krize tak židovskou menšinu postihuje antisemitismus místních Němců. Reakcí na tento stav je další odchod

226 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 89.

Židů z města. V roce 1930 se k judaismu ve městě hlásilo 51 obyvatel, při součtu Židů v roce 1938 je jich ve městě pouze 28.²²⁷

Při komunálních volbách v roce 1931 jsou za německé sociální demokraty zvoleni do desetimístné rady města místní členové židovské obce Johann Bauer a Franz Glaser. Až do dalších květnových voleb si tedy udržují významný vliv na dění ve městě. S prohlubující se hospodářskou krizí v regionu a zintenzivnění antisemitsky laděných akcí Henleinovy strany se Židé dostávají pod ohromný tlak. Členové zastupitelstva za BdL, DGP a DCV postupem 30. let inklinují a podporují činnost SdP a sociální demokraté se dostávají jako jediná strana do opozice vůči henleinovcům. Až do Mnichova se místní členové sociální demokracie s podporou místní židovské komunity i slavonických Čechů snaží ve městě propagovat myšlenky zachování celistvosti ČSR a šířit protinacistické názory, jejich strana je nakonec v květnových obecních volbách roku 1938 drtivě poražena.²²⁸

Ve chvíli, kdy otázka německého pohraničí získala mezinárodní aspekt, vzniklo akutní nebezpečí rozbití ČSR. Pro Židy to znamenalo stejně akutní nebezpečí, že se dostanou pod říšskou správu. Toto nebezpečí ještě zesílilo po anšlusu Rakouska, kdy se Slavonice v březnu 1938 ocitly přímo na hranici s Velkoněmeckou říší. Tragédie začala dostávat konkrétnější obrysy.

Slavonice byly navíc obsazeny již po mnichovském diktátu v prvních říjnových dnech roku 1938. Brzy po svém příchodu do Slavonic okupační správa vyhotovuje seznam všech slavonických Židů. Ten je datován 20. října 1938 a obsahuje celkem 33 jmen. U pěti z nich jsou připsány křížky na znamení smrti dotyčných Židů.²²⁹ Okamžitě však následoval ilegální přechod zdejšího židovského obyvatelstva na území druhé republiky, kde hledali útočiště u svých příbuzných v Čechách a na Moravě. Tento zdánlivý azyl byl definitivně ukončen okupací zbytku ČSR v březnu 1939. Do terezínských a vzápětí východních transportů nakonec nastupuje 28 slavonických Židů, přičemž jejich jména nacházíme v transportech z celé republiky - podle toho, kam se uchýlili po svém útěku v roce 1938 - Praha, Brno, Třebíč, Pardubice atd. Konečnými stanicemi byla místa dobře známá z dějin holocaustu - Osvětim, Majdanek, Treblinka, Lublinské ghetto, Izbica. Zbytek Židů, kteří holocaust přežili, se již na Slavonicko nikdy nevrátil a tím

227 Stehlík, M: Historie židovského etnika na Dačicku a Slavonicku v letech 1670-1948. Brno 2000, s. 76.

228 SOka Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

229 SOka Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton 53 (právo domovské).

definitivně končí židovské osídlení ve městě.²³⁰ S likvidací židovského etnika přišly Slavonice nejen o přirozenou součást svého národnostního obrazu, zároveň zmizela i neopominutelná složka jejich hospodářského potenciálu.

Obrana pohraničí

ČSR a její vláda musela reagovat na sílící vliv SdP, jakožto páté kolony Hitlerovy, který se evidentně prostřednictvím této strany snaží o změnu poměrů v ČSR. Vedle klasických veřejně prospěšných prací, jako byly stavby vodovodů, se hlavní pozornost soustředila na zbrojení, budování strategických silnic a stavění obranných opevnění. Touto masivní akcí, která spadala pod Ministerstvo obrany ČSR s vedoucím Františkem Machníkem, se měla jednak modernizovat armáda, zlepšit obranyschopnost republiky, ale také pomoci krizovým oblastem z krize. Ale i tato činnost se nakonec stala dalším podnětem k napadání politiky ČSR ze strany Němců. Do popředí totiž v rámci kampaně vstoupilo přidělování státních zakázek jednotlivým firmám. Zakázky byly cíleně předávány především českým firmám, pomoc v krizi tedy ani tato akce českým Němcům nepřinesla. Důvodem bylo pochopitelné hledisko státní a občanské spolehlivosti, při němž členové SdP mohli těžko obstát.²³¹

Důležitou součástí této akce bylo také zintenzivnění prací na pohraničním opevnění. Již 20. března 1935 byla ustavena Rada pro opevňování a Ředitelství opevňovacích prací, tyto instituce se pak pod vedením Ludvíka Krejčího, resp. Karla Husárka staly hlavními koordinátory budování opevnění. Na obranu země před nacistickou agresí byl postupně budován mohutný obranný val kolem celé hranice Československé republiky, jehož součástí byla i linie v okolí Slavonic. Na

230 Stehlík, M: Historie židovského etnika na Dačicku a Slavonicku v letech 1670-1948. Brno 2000, s. 78.

231 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 77.

stavbu se najímali i místní obyvatelé, kterým byl udělen status státní spolehlivosti. Práci tak nemohly dostat samozřejmě členové SdP, ale také aktivní komunisté.²³² K zadání stavby 104 objektů lehkého opevnění vzoru 37 úseku 1 Slavonice došlo dne 14. dubna 1937 a na jaře roku 1938 tyto pevnůstky armáda doplnila dalšími 45 objekty v rámci úseku 9 Jemnice II, aby bylo dosaženo souvislé palebné přehrady z objektů. Stavební práce zde prováděla plzeňská firma Mandaus a Švajcer, která betonáž všech objektů včas ukončila. Úsek chránil prostor od zemské hranice u osady Kadolec až po Cikánský les u obce Rancířov.²³³ Lehké pevnostní objekty tak byly oproti většině území u Slavonic dokončeny.

Vedle opevnění bylo na řadě posílení vojenských posádek v pohraničí a také budování obranných organizací. Jednou z nich byla *Stráž obrany státu* (SOS), která vznikla na základě vládního nařízení číslo 270 z roku 1936. Existovala a působila až do 26. listopadu 1939. Byla jednotnou ozbrojenou složkou, která měla chránit neporušitelnost státní hranice a nedotknutelnost státního území a spolupůsobit při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti. Vedle slavonické finanční stráže, založené jako československý orgán ve městě roku 1924, měla také SOS spolupůsobit při provádění úkonů celní správy. Zpočátku tvořilo SOS ve Slavonicích místní četnictvo a právě příslušníci finanční stráže. Posléze k ní byli přiřazováni i další spolehliví občané a členové vhodných organizací. V případě hrozících nepokojů existovala možnost posílit oddíly SOS příslušníky pravidelného vojska. Předpokládalo se, že v případě náhlé bezprostřední nepřátelské hrozby budou prapory SOS schopny v několika hodinách obsadit hranice a poskytnout armádě určitý čas na přípravu. Výzbroj oddílů SOS tvořily pistole, pušky, lehké kulomety a granáty. K plánovanému dozbrojení těžkými kulomety již nedošlo, navíc mnoho oddílů dostalo jen část patřičného vybavení.

Podle původních plánů mělo vzniknout 38 praporů SOS, nakonec jich však bylo pouze 31. Počet příslušníků SOS postupně rostl. V září 1938 činil 29 611 mužů, z toho 6 438 finančníků a 16 582 vojenských posil a aktivních vojáků. Příslušníci SOS byli v rámci mimořádných opatření rozmístěni v bojových a strážních pozicích na hranicích v květnu 1938 a s výjimkou vojenských posil tam zůstali až do září. V září došlo k ostrým střetům ozbrojených složek s německými záškodníky organizovanými Sudetoněmeckou stranou Konráda Henleina a patrně i s příslušníky ozbrojených sborů německé říše.

232 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 463.

233 Pevnostní areál Slavonice. Dostupné z internetu: URL: <http://www.slavonicebunkry.cz/> 1.2.2010

Další z obranných organizací je *Civilní protiletecká ochrana* (CPO), která vznikla roku 1929 jako Ústřední výbor obrany obyvatelstva a zákonem č. 82 ze dne 11. dubna 1935 o ochraně a obraně proti leteckým útokům byly její úkoly přeneseny na místní civilní úřady v řízení Ministerstva vnitra. Jejímí hlavními úkoly bylo zabezpečit pro obyvatelstvo dostatečný počet úkrytů a plynových masek. V hlavním okresním městě, Dačicích, tak byly obranné orgány postupně budovány. Dne 14. 3. 1935 byl ustanoven místní výbor obyvatelstva proti leteckým útokům, jehož předsedou se stal starosta Karel Kesner. O měsíc později byl v Dačicích zřízen Okresní výbor brannosti, kterému předsedal okresní hejtman František Cagaš. V září 1935 dále vznikl Místní poradní výbor pro protiletadlovou ochranu v Dačicích. Ten společně s Okresním výborem brannosti pořádal v prosinci 1935 výstavu protiplynové a protiletecké obrany v tělocvičně měšťanské školy.²³⁴ Městská rada ve Slavonicích se rozhodla toto vládní nařízení o vybudování CPO ignorovat. V roce 1937 opět došlo ke konfrontaci mezi Dačicemi a Slavonicemi, což potvrzují pokyny ze strany dačického okresního úřadu ohledně CPO adresované městské radě ve Slavonicích ze dne 1. 6. 1937. *„Bylo zjištěno, že v tamní obci nebyla dosud organizace CPO vybudována, zatímco ve všech ostatních obcích organizace CPO již dávno byla provedena a všechny výkonné složky CPO prováděly již praktická cvičení. Hlavně překvapuje, že dosud nebyly zřízeny veřejné pohotovostní oddíly...“*²³⁵ Okresní úřad proto nařizuje, aby tyto veřejné pohotovostní oddíly okamžitě byly utvořeny ve všech službách – pořádkové, poplachové a hlásné, požární, asanační, zatemňovací, spojovací a samaritské. Dále následuje kritika, která se týká požární, poplachové a také hlásné služby, jejímž úkolem by bylo sledovat nebezpečí náletů. O odstraněných závadách má slavonická městská rada podat zprávu nejpozději do 20. 6. 1937. Zároveň má povinnost, aby do 20. dne každého měsíce podala podrobnou zprávu o činnosti místní CPO. Na základě tohoto nařízení je uspořádáno dne 15. 10. 1937 ve Slavonicích denní poplachové cvičení se všemi orgány Civilní protiletecké ochrany za účasti obyvatelstva.²³⁶

Státní úřady na čím dál vyhrocenější situaci v pohraničí reagovaly několika vyhláškami. Na státních hranicích u Slavonic byl od 18. listopadu 1936 například zákaz fotografování vojenských staveb a ve „volném prostoru“.²³⁷ Od slavonických henleinovců již tak hrozila i protistátní činnost a mapování vojenské obrany hranic.

²³⁴ Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 23-43.

²³⁵ SOKA Jind. Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton. č. 158 (všeobecné vojenské záležitosti), i. č. 362.

²³⁶ SOKA Jind. Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton. č. 158 (Všeobecné vojenské záležitosti), i. č. 362.

Rok 1938

Dne 20. února pronesl Adolf Hitler projev, ve kterém vyhlásil „ochranu práv“ Němců v Rakousku a Československu za životní zájem Německa. Je dokonce odhodlán osvobodit 10 milionů Němců žijících za hranicemi státu. Tato slova se pak stala osou dění ve střední Evropě po zbytek roku 1938.

Již 12. března vpochodovaly jednotky Wehrmachtu na území Rakouska a bylo připojeno k Německu. Rakousko se tak stalo novým potenciálním nástupním místem při útoku na Československo.²³⁸ Slavonice se ocitly na státní hranici s Velkoněmeckou říší. Tato událost vyvolala v celém dačickém politickém okrese rozruch a vážné obavy mezi českým obyvatelstvem a zároveň nadšení mezi obyvatelstvem německým, které se podle hlášení SNB Dačice *stávalo ve svém vystupování smělejší, správněji řečeno drzejší*.²³⁹ Jistým uklidněním pro Dačice v této bouřlivé době je příchod vojska jihlavského pluku 31 Arco dne 30. 4. 1938. Měla se stát trvalou místní posádkou. Pluk byl slavnostně přivítán na nádraží a za zvuku hudby a doprovodu občanů doveden až na Palackého náměstí, kde posádku za město uvítal náměstek starosty Josef Schmied. Na domech vlály prapory a Telečskou ulici zdobily nápisy typu „Vítáme naši armádu“. Velitelství posádky bylo umístěno v domě občanské záložny na Palackého náměstí,

237 SOKA Jind. Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton. č. 153.

238 České země byly nyní obklíčeny ze severu, západu i z jihu. Za těchto okolností musel čs. generální štáb přehodnotit celou obrannou koncepci Československa a postarat se o nejohroženější prostor obrany – jižní Čechy, které byly v té době ze všech míst českých zemí nejméně opevněné. Z toho důvodu měla být stejně jako v jiných místech republiky budována i zde souvislá linie lehkého opevnění vz. 37.

Sviták, M.: Jindřichohradecko 1938. Dostupné z internetu: <http://jhspecial.webpark.cz/zari1938/zari1938jh.htm/> 21.1.2010

239 Muzeum Dačice, památníky SNB ze zdejšího okresu, hlášení okresního velitelství národní bezpečnosti v Dačicích ze dne 17. 2. 1947, s. 1.

mužstvo se ubytovalo v obecním domě v Antonínské ulici, ve Starém zámku, v sokolovně a v maštálích u Nového zámku.²⁴⁰

Ještě důležitější změnou pro Slavonice bylo zřízení Státního policejního úřadu ve městě. Stalo se tak bezprostředně po anšlusu, úřad zahájil svou činnost již 14. března. Byly tak posíleny jednotky finanční stráže a četníků především k udržení klidu v pohraničí.²⁴¹

K. H. Frank bezprostředně po anšlusu reagoval vytyčením programu teritoriální autonomie na základě uzavřeného německého území.²⁴² Německé aktivistické strany se po chabých výsledcích neoaktivismu a následujícím anšlusu Rakouska dostaly pod ohromný tlak. Henlein znovu již 13. března vyhlásil SdP za jediného zástupce Němců ve státě a vyzval Němce ke sjednocení do velké politické fronty národní skupiny. Němečtí agráři reagovali vstupem do strany již 23. března. Téhož dne vydal prohlášení i Alois Stenzl, představitel henleinovci notně zdecimované živnostenské strany (DGP), jež byla agrárikům vždy blízko. Jen o den později zvolili podobný postup němečtí křesťanští sociálové, jež obzvláště utrpěli pádem klerikálního režimu v Rakousku. SdP tak během několika dní pohltila 3 velké politické subjekty, tvůrce politiky německého aktivismu, které si ve Slavonicích v obecních i parlamentních volbách držely velký vliv. Jednotliví představitelé těchto stran ve městě se tak zachovali podle stranických center a stali se posilou slavonské SdP.

Ve Slavonicích tak na kandidátce SdP při obecních volbách můžeme najít osoby, které byli při předchozích volbách členy pohlcených aktivistických stran. Heinrich Helleport, který byl v letech 1931-1938 druhým zástupcem starosty za Deutsche Gewerbeartei, Johann Österreicher, který byl členem zastupitelstva za německé rolníky či Karl Zahrada, zastupitel za křesťansko-sociální stranu v letech 1927-31.²⁴³

SdP posílena o zástupce těchto stran vystupňovala svůj tlak na československou vládu. 28. března na setkání v Berlíně vyzval Adolf Hitler Konráda Henleina a Karla Hermann Franka, aby

240 Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 67.

241 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 93 (městské úřady).

242 Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 503.

vedení SdP kladlo československé vládě nepřijatelné požadavky.²⁴⁴ Na sjezdu SdP v Karlových Varech (24. dubna) vyhlásil Konrád Henlein nejenom autonomisticko-federalistické požadavky své strany²⁴⁵, ale také požadoval volné hlásání nacistické ideologie.²⁴⁶ Přestože československá vláda oznámila již 25. dubna do Paříže a do Londýna, že připravuje nový návrh národnostního statutu, vyzvaly ji vlády obou zemí zvláštní demarší ze 7. května k hledání dohody s německou menšinou, tzn. prakticky k hledání dohody s SdP.

Na základě zpráv o přesunech německých vojsk ke státní hranici vyhlásila vláda i z obavy z možných incidentů při plánovaných obecních volbách částečnou mobilizaci 21. 5. 1938, která byla provedena prostřednictvím svolávacích lístků jako na mimořádné vojenské cvičení. Byl tak povolán jeden ročník záložníků a příslušníci technických a speciálních oddílů. Z 20. na 21. 5. 1938 došlo na Okresní úřad v Dačicích šifrové sdělení, že Stráž obrany státu má zesílit pohraniční stráž. Ještě v noci 21. 5. 1938 vyzbrojila četnická stanice podle stanoveného plánu tři družstva, která do pěti hodin zaujala své pozice na hranicích. Tato družstva se skládala ze dvou pěších a jednoho ženijního družstva. Součástí hlídky číslo 1 v rámci SOS se stali i dva četníci ze Slavonic. Nástup jednotek Stráže obrany státu byl proveden velmi rychle a za vlasteneckého nadšení jejích příslušníků. Samotní obyvatelé Dačic pohlíželi s údivem na stále nové jednotky SOS, které přijížděly z bližšího vnitrozemí a projížděly Dačicemi směrem ke státním hranicím. Později byly tyto jednotky zesíleny ještě regulérním vojskem. Situace byla velmi napjatá, i když ve zdejších obvodech zatím k žádným velkým incidentům nedošlo.²⁴⁷

Dne 25. 5. přijelo do Dačic v odpoledních hodinách i těžké dělostřelectvo a ještě téhož dne zaujalo bojové pozice v okolí obcí Urbaneč a Bolíkov. V této souvislosti je zajímavé to, že většina dělostřelců byla německé národnosti. Asi za dva týdny byli odvoláni ze svého postavení a navrátili se do vnitrozemí.²⁴⁸

243 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 64 - 66 (volby do obecního zastupitelstva).

244 O den později konzultoval Konrád Henlein novou taktiku Sudetoněmecké strany s ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentrop a na následném jednání s československým ministerským předsedou se již držel stanovených směrnic.

245 Karlovarské požadavky byly shrnuty do osmi bodů a za nejdůležitější z nich lze považovat uznání úplné rovnoprávnosti německé národní skupiny s českým národem, vytvoření uzavřeného německého národního území s německou samosprávou a úplnou svobodu přiznání se k německému národu.

246 Zatímco výše zmíněné požadavky by snad mohly být pro československou vládu akceptovatelné, tak požadavek svobody přiznání se k německému světovému názoru, tzn. svobodné hlásání nacionálního socialismu byl již zcela nepřijatelný.

247 Muzeum Dačice, památníky SNB ze zdejšího okresu, hlášení okresního velitelství národní bezpečnosti v Dačicích ze dne 17. 2. 1947, s. 1.

Rychlý a vysoce organizovaný průběh částečné mobilizace, stejně jako její mezinárodní ohlas, odradily Němce od přímé vojenské akce a situace se tak částečně uklidnila až do počátku září.

Soupeření Sudetendeutsche partei a Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei

Jedinými čistě německými stranami, které zůstaly až do Mnichova v opozici vůči SdP, byla Německá demokratická strana svobodomyšlná (Deutsch-demokratische Freiheitspartei – DDFP), která ale mimo Prahu neměla žádný vliv, a především němečtí sociální demokraté DSAP. Strana německých sociálních demokratů byla sice v parlamentních volbách roku 1935 drtivě poražena, stále ale byla druhou nejsilnější německou stranou, ve Slavonicích byly její zisky jen nepatrně nižší než zisky SdP.²⁴⁹ Strana se mohla stále opírat o fungující odborové organizace, jež v době pokračující krize hrály obrovskou roli, a o postavení hlavního představitele strany Ludwiga Czecha, který byl ve funkci ministra veřejných prací. Stupňující se teror henleinovců, ovládající stále více německých podniků, měl za následek i změny ve straně. Byly zřízeny pořádkové hlídky a oddíly na ochranu proti předákům henleinovců, Republikanische Wehr a po anšlusu byl do čela strany nově zvolen Wenzel Jaksch. Jeho nová perspektiva lidového socialismu Volkssozialismus měla čelit henleinovské kampani. V německém pohraničí se tak jaro roku 1938 stalo obdobím politického souboje mezi SdP a DSAP, které často své propagační akce spojovalo s místními Čechy i německými komunisty.

Němečtí sociální demokraté ve Slavonicích se po relativně úspěšných parlamentních volbách v roce 1935 nehodlali s nástupem SdP v okrese smířit a až do Mnichova ve městě můžeme sledovat velkou řadu akcí pořádaných pod hlavičkou DSAP. Strana organizovala pochody městem, koncerty, politické proslovy i za účasti německých poslanců za tuto stranu atd. Příkladem za všechny je veřejná schůze strany s programem „Německo pod vládou fašismu – náš boj za svobodu a práci.“²⁵⁰ Stěžejní postavou je opět okresní předseda strany Karel Brem, na akcích se pak hojně objevují další sociální demokraté Karel Baar, Adolf Fritz a Rudolf Müllner. Již tradičně byla strana podporována místní židovskou komunitou, Johann Bauer a Franz Glaser

248 Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 70.

249 SdP získalo 508 hlasů, DSAP 406 hlasů.

Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990, s. 237.

byli členy rady města ž do květnových obecních voleb.

Sociální demokraté museli na pořádání svých akcí hledat provizorní místa jako byl sál radnice či tradiční místo sociálních demokratů hostinec Volksgarten Jana Niederhoffera. Stěžejní spolek Německý dům disponující velkými prostory byl již plně ovládnut místními henleinovci. S tím souvisí další problém dávající převahu SdP a to zaměření místních spolků. Již nejen nacionální spolky Bund der Deutschen, Turnverbadn a Kulturverband jsou plně ovládnuty členy SdP, se stranou spolupracují již i takové spolky jako je pěvecký Eintracht, střelecký spolek a po začlenění DCV již naprosto otevřeně také všechny katolické spolky. Většina zastupitelstva se po začlenění center svých stran do SdP přiklání k nacionálnímu socialismu a i přední slavoničtí (nežidovští) továrníci mají blíže k této straně.²⁵¹ Strana se opírala již pouze o Dělnickou tělovýchovnou jednotu, část německého dělnictva a o spolupráci s místními Čechy. Sociální demokracie navíc nemohla disponovat takovými finančními prostředky jako místní orgán SdP, natož pak lákavými nacionálními vizemi o radikální změně hospodářských poměrů po připojení k Říši.

Slavoničtí Češi byli povzbuzováni pořádáním akcí v hostinci Beseda. Vedle informačních přednášek jako byla akce Františka Pokorného o hospodářských poměrech v republice, se v předmnichovském období množily i národně povzbuzovací až bojovné akce. A tak se ve městě organizovaly divadelní představení od Rajske – Smolíkové „*K počtě zbraň!*“ či „*Zrádce mezi námi*“, které měly posílit odhodlání slavonických Čechů bránit republiku, ale svým charakterem také přispívaly k protiněmeckým náladám. Dalším příkladem může být přednáška Ferdinanda Hykla z Jindřichova Hradce s programem „*Proti škůdcům našeho státu, proti rozbití ČSR a za větší práva českých menšin*“.²⁵² Česká menšina byla podporována také navštěvováním českých politiků pořádajících v Besedě volně přístupné přednášky, mezi nimi třeba poslanec za župu jihlavskou Jiří Branžovský. Hlavními představiteli české menšiny ve městě byli předseda místního odboru Národní jednoty Jan Boubek a člen rady města Čeněk Schaffer.

Stěžejní akcí byly již tradičně oslavy 1. máje, které se konaly ve Slavonicích za účasti českých politických stran, spolků a občanů z Dačic. Rozvášněný dav čítal okolo dvou tisíc

250 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

251 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

252 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153.

občanů. Tito přijeli podpořit tamní českou menšinu a německou sociální demokracii, která uspořádala manifestační projev na 1. máje odpoledne, přičemž dopoledne se konaly oslavy Henleinovců. SdP uspořádaly průvod a tábor lidu na Masarykově náměstí, kterého se zúčastnilo německé obyvatelstvo z širokého okolí. Při projevech již nechyběly otevřené útoky na ČSR.²⁵³ Odpoledních oslav se zúčastnila spolu s hasičstvem i sokolská župa plukovníka Švece, která na tento den zorganizovala ve Slavonicích sokolský sraz. Čeští účastníci mimo jiné nadšeně vyjadřovali odhodlání bránit republiku. Dačická kronika v této souvislosti uvádí, že Čechové z vnitrozemí se zde poprvé v tak velké míře setkali s německým nacistickým pozdravem a s prapory s hákovým křížem.²⁵⁴

Sociální demokraté podporováni místními Židy spolu se slavonickými Čechy se stali hlavními oponenty Henleinovy strany i ve Slavonicích, intenzita agitačních akcí v roce 1937 a počátkem roku 1938 výrazně narostla. V některých případech ve Slavonicích a okolí docházelo při manifestacích a politických schůzích ke střetům mezi demokraty a henleinovci, dačické hejtmanství pak reagovalo alespoň zákazem pořádání politických akcí ve stejný den.²⁵⁵ O rozložení sil mělo být definitivně rozhodnuto v obecních volbách.

Obecní volby

Komunální volby ve většině obcí v ČSR²⁵⁶ proběhly ve třech vlnách 22. května, 29. května a 12. června. Šlo o mimořádnou událost pro všechny strany, tj. jak SdP a Německo, tak také pro německou sociální demokracii, Čechy v pohraničí a celé Československo.

Předvolební agitace Sudetendeutsche partei byla již nejen otevřeně nacistická, ale byla také charakteristická vystupňováním agresivity. Úderné oddíly strany (Freiwilliger Schutzdienst), které vznikly podle vzoru SA, byly povoleny vládou a staraly se o systematické vyvolávání konfliktů se zbylými odpůrci strany. Zastršovacími metodami měly dovést SdP k drtivému vítězství ve

253 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 132.

254 Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 67-68.

255 Výjimku tvořil již zmíněné oslavy 1. máje.

SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 153 (politické strany).

256 V některých obcích proběhly volby již v roce 1937.

volbách. Ve velkém počtu obcí SdP dokázala zastrašit své odpůrce natolik, že ani nepodaly své vlastní kandidátky, SdP tak kandidovala samostatně.²⁵⁷ I tento fakt silně ovlivnil konečné výsledky voleb.

V celorepublikovém měřítku výrazně posílily extrémní strany, nacionální Národní sjednocení a komunistická strana. Pokud se zaměříme pouze na německé hlasy, SdP získala téměř 90% hlasů, DSAP pak něco málo přes 10%.

Ve Slavonicích se do městského zastupitelstva volilo 12. června a kandidovaly pouze 3 strany – SdP, DSAP a jednotná česká kandidátka. Již při prohlídnutí kandidátních listin je zřetelná převaha SdP, ke které se přihlásili řada městských osobností a bývalých členů zaniklých aktivistických stran. Na kandidátní listině můžeme najít třeba i jméno významného slavonického rodáka Josefa Österreichera, který v předchozích obecních volbách kandidoval za sociální demokracii.²⁵⁸ SdP čekalo i ve Slavonicích drtivé vítězství.

Přišlo volit celkem 1 503 obyvatel, Sudetendeutsche partei získalo vítězných 1 100 hlasů, což představovala 22 mandátů, 213 hlasů bylo pro českou kandidátku a 195 pro německou sociální demokracii, oběma stranám tak volby přinesly po 4 mandátech. Drtivá převaha SdP byla jednoznačná. Starostou města se stal za SdP Franz Harzhauser, který ve funkci setrvá až do konce války. Jeho zástupcem, rovněž z této strany, Franz Österreich a druhým zástupcem Karl Brem, sociální demokrat. Dalších 7 míst v radě obsadilo 5 mužů z SdP a dva Češi, Josef Balcárek a Josef Pazdera.²⁵⁹ Pro německé sociální demokraty tak volební zisky po úspěšných volbách v roce 1935 znamenaly obrovský neúspěch, v zastupitelstvu i v radě byli jednoznačně odsunuti na vedlejší kolej. I když jak uvádí kronika, docházelo ke spolupráci mezi českými zastupiteli a zastupiteli za německé sociální demokraty,²⁶⁰ převaha henleinovců byla drtivá a bez jejich souhlasu nemohli v zastupitelstvu ani v radě prosadit vůbec nic.

I ve Slavonicích se tak vlády chopili členové strany SdP, vnitřního nepřítele Československé republiky.

257 Podle úředních údajů se tak stalo v 1456 obcích z celkového počtu 2724.

Kárník, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003, s. 531.

258 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 66 (Volby do obecního zastupitelstva).

259 SokA Jindřichův Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton č. 66 (Volby do obecního zastupitelstva).

260 SokA Jindřichův Hradec, Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings, s. 131.

Mnichov

Prezident Edvard Beneš se pokusil nalézt pro českou a německou stranu v ČSR přijatelné řešení, a proto se ve dnech 24. a 25. srpna 1938 sešel s poslanci SdP Kundtem a Sebekowským a oznámil jim, že připravil nový plán na řešení sudetoněmecké otázky. Tento tzv. třetí plán byl SdP předán 30. srpna a o tři dny později ho její zástupci odmítli.

5. září tedy vyslovila československá vláda souhlas se čtvrtým plánem, který již prakticky beze zbytku vyhovoval oficiálním požadavkům SdP a o dva dny později jej ministerský předseda předal zástupcům Sudetoněmecké strany. SdP však o čtvrtém plánu také odmítla jednat a následně vyvolala v Moravské Ostravě incident, při němž došlo k potyčkám mezi policií a členy strany a který se stal záminkou pro přerušení rozhovorů s prezidentem i vládou. Jen o několik dní později, 12. září, vyburcuje Hitlerův projev v Norimberku, který útočí proti Československu a proti prezidentu Benešovi, protičeské nálady většiny sudetských Němců v pohraničních okresech. Ještě téže noci došlo na řadě míst, hlavně v bezprostřední blízkosti hranice, v západních, severozápadních a jižních Čechách a též na severní a jižní Moravě, k útokům henleinovců na československé státní úřady. Šlo především o policejní stanice, celnice, pošty apod.²⁶¹

Vláda provedla určitá vojenská opatření, vyhlásila v osmi okresech stanné právo a poslala do oblastí, které byly zachváceny nepokoji, vojenské asistenční oddíly a část motorizovaných jednotek. Proto již 13. září nastupuje během částečné mobilizace i v dačickém politickém okrese na hranice opět SOS. Družstva byla odvezena nákladními auty na hranice a zaujala své pozice od Starého Města pod Landštejnem až k Janovskému údolí u Starého Hobzí.²⁶²

Vláda odmítá ultimativní žádost SdP o odvolání vojenských opatření a naopak přikročuje ještě k radikálnějším opatřením, když rozpouští SdP jako protistátní organizaci. Většina lídrů SdP uprchlo do Říše a utekli i někteří Němci z pohraničí, podobně přeběhla i část Němců ze slavonského soudního okresu. Z těchto německých uprchlíků z pohraničí byl utvořen 17. září

261 Němeček, J. a kol.: Cesta k dekretům a odsunu Němců. Praha 2002, s. 39-41.

262 Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 71.

Sudetendeutsches Freikorps (SFK), jehož vznik schválil předchozího dne Adolf Hitler na základě Henleinova návrhu. Jeho úkolem bylo udržovat v českých a moravskoslezských pohraničních oblastech napětí, vyvolávat nepokoje a ozbrojené srážky. Jádrem jednotek tvořili henleinovští ordneři a turneři. Do hlavního štábu a velení jednotlivých skupin byli dosazeni odpovědní důstojníci německé armády a SA jako poradci. Svou činnost zahájili v noci z 19. na 20. září přepady československých celnic a policejních stanic. Velice aktivní byla činnost praporu se sídlem ve Waidhofenu nad Thayou, který se formoval právě z řad Němců ze Slavonic, z okolních vesnic ze slavonického soudního okresu a dalších obcí na Jindřichohradecku.²⁶³

Tato krize v pohraničí vyvolala reakci u britské vlády. Na jednání Nevilla Chamberlaina s Hitlerem v Godesbergu 22. září předkládá Hitler překvapenému Chamberlainovi mnohem větší územní nároky než při schůzce v Berchtesgadenu 15. září. Neomezil je už pouze na oblasti s německou většinou na základě současného stavu, ale požaduje i území s německou většinou podle sčítání z roku 1910. Československá vláda reagovala již zmíněným rozpuštěním SdP a vyhlášením stanného práva v pohraničí. Stanné právo bylo vyhlášeno prezidentem republiky dne 16. září 1938 z důvodu dlouhotrvajícího napadání českých občanů, četnictva a celní stráže německým obyvatelstvem a záškodníky. Klid a pořádek udržovaly ve Slavonicích nové jednotky Stráže obrany státu.

22. září byla jmenována nová vláda generála Jana Syrového, ta vyhlásila hned další den, tedy 23. září 1938, všeobecnou mobilizaci. O půlnoci ze soboty na neděli 24. září byl zrušen civilní jízdní řád a nahrazen mobilizačním jízdním řádem, ve kterém byla zrušena všechna motorová osobní doprava, rychlíky a spěšné vlaky. Následující den byly již po železniční trati Kostelec – Slavonice prováženy vojenské transporty mužstva a techniky do pohraničních útvarů a pevnostní linie ve Slavonicích.

V centru politického okresu, v Dačicích, opět místní Češi vyjadřují bojovnost a odhodlání bránit svou vlast v jednom z dalších podpůrných telegramů, který odeslala rada města Dačic 21. září.²⁶⁴ Mobilizace zde byla provedena opět vzorně a v krátké době. K činné službě byli povoláni všichni muži do 40 let. Do Dačic téhož dne přibyl prapor pěšího pluku 48 jako záloha II.

263 Sviták, M.: Jindřichohradecko 1938.

Dostupné z internetu: URL: <http://jhspecial.webpark.cz/zari1938/zari1938jh.htm/> 21.1.2010

264 Muzeum Dačice, Kronika města Dačic, II. díl, s. 72.

pěšího praporu 31. V rybnících byl zvyšován stav vody, koryta potoků byla prohlubována, aby posloužila jako protitankové příkopy, připravovalo se zaplavení terénu před obrannou linií a zatarasování komunikací. V prvních hodinách mobilizace byly obsazeny i pozice druhé obranné linie na čáře Písečné – Slavonice.²⁶⁵ Díky nadšenému úsilím všech železničářů se podařilo všechny mimořádné vlaky na trati Kostelec - Slavonice i přesuny vojenských útvarů do Slavonic provést hladce a rychle. Očekávalo se, že německá armáda má zřejmě v úmyslu prolomit československou obranu v prostoru Nové Bystřice či Slavonic, postupovat na Jindřichův Hradec či Dačice a dále směrem na Havlíčkův Brod. Početnému i materiálnímu vybavení této oblasti byla věnována velká pozornost.²⁶⁶

Vedle vojenských opatření přistoupily státní úřady k zavedení dalších represivních opatření mající pomoci uklidnit situaci na Slavonicku. Státní policejní úřad ve Slavonicích 19. září vyhlásil zákaz nošení stejnokrojů členů politických stran.²⁶⁷

V obvodu slavonické četnické stanice z německých příslušníků československé armády na vojenskou službu nastoupila jenom část, pohraniční obce zažívaly ohromný exodus německého obyvatelstva do Rakouska, kde se stávali dalšími členy Freikorpsu. Dalším problémem bylo, že zde vybudovaný systém lehkého opevnění nebyl plně vnitřně vybaven, chyběla například ventilační soustava.²⁶⁸

Mobilizace československé armády znamenala ohrožení pro Hitlerův plán získat Sudety politickou metodou a zároveň mařila i jeho představu o bleskovém rozhodnutí války za 5 – 8 dní. Přijal tak návrh svého spojence Mussoliniho na svolání mezinárodní konference, která by za účasti Itálie, Německa, Francie a Velké Británie vyřešila československý problém.

Mnichovská konference byla zahájena 29. září 1938 a ukončena následující den v 6 hodin ráno. 30. září 1938 předal německý chargé d'affaires Hencke text dohody spolu s mapou československému ministru zahraničních věcí Kroftovi, kterého informoval, že zástupci zprostředkujících velmocí, tzn. Francie, Velké Británie a Itálie, si ve 12 hodin přijdou pro odpověď vypracovanou prezidentem republiky a vládou. Text dohody zněl následovně:

265 Vašek, B.: Protifašistický odboj v Dačicích a na Dačicku. Pracovní materiál Městského muzea Dačice. Dačice 1985, s. 22.

266 Sviták, M.: Jindřichohradecko 1938. Dostupné z internetu: <http://jhspecial.webpark.cz/zari1938/zari1938jh.htm/> 21.1.2010

267 SOKA Jind. Hradec, fond Archiv města Slavonice, karton. č. 153 (politické strany).

268 Pevnostní areál Slavonice. Dostupné z internetu: URL: <http://www.slavonicebunkry.cz/> 1.2.2010

„Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, již bylo ve věci odstoupení sudetoněmeckých území v podstatě již dosaženo, na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení a na opatřeních, jež třeba proto učinit – a prohlašují, že podle této dohody je každý jednotlivě odpověden za kroky, které je třeba učinit, aby bylo zajištěno její provedení:

Vyklizení započne 1. října.

Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října a to bez ničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědna za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.

Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, vyznačené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí: úsek označený I. – 1. a 2. října, úsek označený II. – 2. a 3. října, úsek označený III. – 3., 4. a 5. října, úsek označený IV. – 6. a 7. října. Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října.

Mezinárodní výbor uvedený v paragrafu 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Tým výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví rovněž den, kdy se lidové hlasování bude konat, tento den nesmí být pozdější než konec listopadu....“²⁶⁹

Československá vláda mnichovský diktát 30. 9. 1938 přijala. Československá republika tak v hranicích z roku 1918 přestala existovat.

Podle Mnichovské dohody mělo dojít k záboru česko-rakouské hranice hned 1. a 2. října. Slavonice a okolní obce spadaly do tzv. IV. pásma, celá jižní Morava pak měla být obsazeno jednotkami generála Lista. Samotné Slavonice byly obsazeny německou správou 8. října. Ve městě vznikla úřední správa pro zabraných 26 obcí a až do května 1945 patřilo město pod Landráť ve Waidhofenu, který patřil pod župu Nieder Donau.

Obsazování slavonského soudního okresu se neobešlo bez vážných excesů. Německé vojsko především nedodrželo určenou vzdálenost a stanovené podmínky. Nejenže nezůstalo 7 km od stanovené demarkační čáry, ale dokonce překročilo hranice a neprávem obsadilo obce Urbaneč, Markvarec a Lipnici ze soudního okresu dačického. Obce Markvarec a Lipnice byly

269 Kural, V. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002, s. 38-40.

vraceny teprve po několika měsících. V zabraných obcích se pak setkáváme s několika doloženými případy terorizování ze strany příslušníků Wehrmachtu.²⁷⁰ Dalším smutným faktem jsou případy násilí vůči českému obyvatelstvu a příslušníkům jednotek SOS. O jednom takovém případě se zmiňuje památník dačické stanice, kdy došlo k zajetí několika strážmistřů – Rudolfa Hrona, Josefa Zukala, Jakuba Steinbacha a Josefa Borovce – kteří byli surově týráni.²⁷¹ Nedaleko Slavonic, v Českém Rudolci, došlo k útoku proti příslušníkům československé četnické stanice, přičemž strážmistru Zukalovi byla zlomena žebra a vyraženy zuby.²⁷² K dobrým sousedským vztahům mezi německými a zbylými českými obyvateli v pohraničí rozhodně nepřispívaly ani hanlivé letáky o ČSR, které byly rozšiřovány ve formě úmrtních oznámení na území zabraném Němci.²⁷³

Situace přímo ve Slavonicích se zradikalizovala ihned poté, co vešel ve známost mnichovský diktát, kdy podle hlášení SNB Slavonice *vyvrcholila nenávist německého obyvatelstva vůči českým občanům* a na intenzitě nabývaly i provokace z německé strany:

„Německé dobrovolnické oddíly znepokojovaly české obyvatelstvo a československé vojenské hlídky v pohraničí zejména v noci střelbou na státních hranicích. České obyvatelstvo bylo událostmi zneklidněno a evakovalo do vnitrozemí.“²⁷⁴

Do německé správy měl být předán samozřejmě i úsek železniční tratě Slavonice - Dačice. Během dní 7. a 8. října bylo tak ve stanici Slavonice a nákladišti Peč ve spěchu nakládáno veškeré zařízení, které nemělo připadnout Němcům, zvláště ve Slavonicích se nakládala vojenská technika. Československé vojenské oddíly, hlídky SOS, příslušníci četnických stanic a finanční stráž se postupně přesunovaly do Dačic. Vedle nich město opouštěli i obyvatelé české národnosti, během druhé světové války ve městě zůstalo pouhých 19 českých rodin. Dne 10. října byla stanice Slavonice předána německé správě a vypraven poslední vyklízecí vlak, který sbíral český personál a zbývající vysídlenec.

Realizací dohod z Mnichova tak skončila dvacetiletá historie života Slavonic v Československu, která byla symbolicky zakončena návštěvou samotného Adolfa Hitlera 26. 10. 1938, jenž triumfálně projížděl zabraným pohraničím. Na oficiálních hlavičkových papírech města

270 Muzeum Dačice, hlášení stanice SNB Heřmanec z 19. 3. 1946 do památníku SNB.

271 Muzeum Dačice, hlášení stanice SNB Dačice, s. 2.

272 Stehlík, M.: Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí. Dačice 2007, s. 24.

273 Muzeum Dačice, hlášení stanice SNB Dačice, s. 2.

274 Muzeum Dačice, hlášení stanice SNB Slavonice do památníku SNB z 23. 5. 1946, nestránkováno.

se brzy poté objevil text, že město bylo 8. 10. 1938 „osvobozeno Adolfem Hitlerem“.

Závěr

Rok 1918 znamenal pro německé město na jižní Moravě výrazný zlom, Slavonice se po rozpadu habsburské monarchie dostaly pod správu československého státu. Městská rada vyjádřila svůj nesouhlas stát se součástí státu řízeném Čechy a podobně jako představitelé dalších pohraničních obcí se přihlásila k Německému Rakousku. Polická situace v Evropě po první světové válce byla ale pro německé představitele pohraničních území nepříznivá a projekt vytvoření německo – rakouského státu byl tudíž neúspěšný. Pohraničí bylo obsazeno československým vojskem a na Pařížské mírové konferenci bylo definitivně rozhodnuto o zachování integrity českých zemí. Slavoničtí Němci se cítili být omezeni v tolik proklamovaném právu na sebeurčení, stejně jako ve svém právu svobodně si zvolit zemi, ve které chtějí žít.

Poválečné hospodářství ve městě bylo silně ovlivněno změnou hranic. Hlavním nedostatkem se stala ztráta velkých odbytišť za hranicemi, které byly dříve stejně jako Slavonice součástí Rakouské monarchie. Zejména ztráta spojení s Vídní a s místní židovskou komunitou, mající ve Slavonicích řadu poboček svých firem, se stala důvodem ke stagnaci výroby. Na předválečné hospodářský rozkvět, především v oblasti textilního průmyslu, již město nenavázalo.

Dalším významným rysem poválečného období je snaha o počestění německého města a praktické začlenění Slavonic pod českou správu. Ve městě vzniká česká menšinová škola a jsou zde zakládány první české spolky. Ve správních orgánech jako byla četnická stanice, finanční stráž, okresní soud či správa železnice jsou němečtí obyvatelé postupně nahrazováni českými přistěhovalci. Podle jazykových zákonů se navíc vedle němčiny stala úředním jazykem čeština. I když i nadále město disponovalo německou obecnou i měšťanskou školou a Němci mohli ve svém jazyce komunikovat na všech místních úradech, všechna tato opatření a změny byly slavonickými Němci vnímány velmi negativně. Svědčí o tom například soustavné porušování jazykových zákonů a konflikty s okresním politickým úřadem v Dačicích.

I když se nová politika československého státu nedá ve Slavonicích označit za vyloženě represivní či dokonce šovinistická, pro slavonické Němce znamenala změna poměrů po říjnu 1918

řadu nevýhod. Ztrátu hospodářského spojení s Rakouskem a ztrátu vlivu ve státních úřadech ve Slavonicích bych zařadil mezi ty nevýraznější. Politika přerozdělování půdy v rámci pozemkové reformy taktéž nebyla pro místní Němce příznivá. I přesto se Slavonice v období dvacátých let nestávají centrem protistátních demonstrací nebo baštou krajně nacionalistických negativistických politických stran či komunistického hnutí. Obecní i parlamentní volby zde až do roku 1935 ovládají aktivistické strany DSAP, DCV, BdL a DGP, které se stávají i součástí vládních koalic.

Změna poměrů nastává až s příchodem hospodářské krize, která se ve městě projeví zvláště výrazně. Ochromení textilního průmyslu i dalších odvětví a velká míra nezaměstnanosti trvala ve městě až do roku 1938. Po řadu generací budované hospodářské sebevědomí slavonických podnikatelů a dělníků bylo smeteno nepříznivými poměry. Situace ve Slavonicích je ovlivněna také tím, že české obyvatelstvo zaměstnané většinou ve státní správě, není hospodářskou krizí zdaleka tak postiženo. Rozměr a délka trvání krize se tak stala důvodem k oživení a radikalizaci nacionálních a protistátních tendencí. Negativní nálady německého obyvatelstva se vystupňovaly jak vůči centru, tak také etablovaným německým stranám, které vinily z neschopnosti podpory Němcům v krizi. Světlo světa tak v roce 1933 spatří Henleinova SHF, která se prezentuje jako celonárodní a nikoliv stavovský politický subjekt, ale také se silně vymezuje právě proti umírněné politice ostatních německých stran. Situace je silně ovlivněna hospodářským rozvojem v Německu, které se pod vedením NSDAP dostává z krize. Nabízí se tak jednoduché srovnání s československým státem, který krizí trpí i v druhé polovině 30. let.

I ve Slavonicích v roce 1935 vyhrává volby Sudetendeutsche partei, i když má zde silného konkurenta v podobě Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei. SdP po volbách využívá všech možných prostředků k získávání dalších členů. Ve městě můžeme sledovat masivní propagační činnost strany s podporou znojemských poslanců za tuto stranu, vzrůstající vliv v německých spolcích a v místním tisku. Díky podpůrné akci Sudetendeutsche Volkshilfe si strana získává nezaměstnané Němce a začlenění politických subjektů BdL, DCV a DGP do SdP již uděluje slavonickým henleinovcům ohromnou převahu. I politická situace v Evropě má za následek postupný odklon od DSAP a drtivé vítězství henleinovců v obecních volbách v květnu roku 1938. SdP získává 1100 hlasů, DSAP pouze 195. I ve Slavonicích se moci chopili zástupci Henleinovy strany.

Zbytek roku 1938 je již obdobím politické krize v Československu i v Evropě vůbec. V březnu je k nacistickému Německu připojeno Rakousko a Slavonice se tak dostávají

do bezprostřední blízkosti k území ovládaném Třetí říší. Vyhrocuje se tlak evropských velmocí na Československo i výtržnosti německého obyvatelstva v pohraničí, načež reaguje vláda částečnou mobilizací v květnu a všeobecnou mobilizací 22. září. Část slavonických Němců odchází za hranice, kde se stávají členy nově formovaných oddílů Freikorps. Ani na jihozápadní Moravě kolem Slavonic ale k bojům s Wehrmachtem nedošlo, politická krize totiž byla z pohledu západních velmocí „vyřešena“ podpisem Mnichovské dohody v noci z 29. na 30. září. Podle ní mělo být pohraničí Československa včetně slavonického soudního okresu přenecháno Třetí říši. Československá vláda pod tíhou okolností mnichovský diktát o den později přijala. Období první republiky pro Slavonice končí 8. 10. 1938, kdy příjíždějící Wehrmacht nadšeně vítají slavoničtí Němci.

Shrnutí procesu vývoje ve Slavonicích v letech 1918 až 1938 přináší konstatování, že se jednotlivé fáze vývoje výrazně neliší od základních podob, které byly popsány ve výzkumech týkajících se celkového vývoje v pohraničních německých oblastech. Drobnými odchylkami jsou prakticky nulové zisky nacionálních stran až do roku 1935 a konkurence a akceschopnost DSAP proti silicímu vlivu SdP až do roku 1938. I zde se po celou éru první republiky můžeme setkat s negativními projevy vůči státu končící až u odmítnutí české správy většinou obyvatelstva na konci třicátých let. Bohužel ani situace po druhé světové válce se ve městě i v okolí od ostatních německých oblastí neliší.

Radikalizace sudetského obyvatelstva, jeho přihlášení se k Henleinovy i k Třetí říši a následné obsazení pohraničí německým vojskem představuje začátek konce česko - německého soužití a soupeření nejenom ve Slavonicích, ale v rámci celé republiky. Vynucený odchod židovského a českého obyvatelstva ze Slavonic je o několik let později vystřídán odsunem obyvatelstva německého. Po staletí trávající multikulturní a jazykově a etnicky smíšený charakter Slavonicka tak byl díky vzrůstajícímu nacionalismu násilně přerušen. Němečtí občané, pro které byly Slavonice bydlíštěm po několik staletí, byli v duchu kolektivní viny násilím odsunuti. A to i ti obyvatelé města, kteří byli členy či podporovateli Německé sociální demokracie. Byli to oni, kdo společně s českými obyvateli Slavonic přísahali věrnost Československé republice, byli připraveni ji bránit proti nacistické agresii a otevřeně kritizovali politiku strany Henleinovy. Tak jak

bohužel nemůžeme přijmout obraz kolektivní neviný českého obyvatelstvu během války, nemůžeme se podle mého názoru smířit ani s potrestáním všech Němců, bez ohledu na jejich přesvědčení, stranickost a činy, ať už v 30. nebo následujících válečných letech.²⁷⁵

Pro město léta odsunu neznamenaají pouze konec národnostního soužití v oblasti, ale také řadu problémů, se kterými se oblast evidentně potýká do dnešních dnů. Demografický pokles je spojen s totálním úpadkem zdejšího průmyslu z důvodů odchodu profesně znalých továrníků, obchodníků i dělníků. Odchod obyvatelstva, které mělo vybudovaný vztah k místnímu území, měl za následek dlouholeté chátrání i rabování řady budov, jako je zámek v Maříži či řada kostelů v okolí Slavonic. Po roce 1989 je Slavonicko jednou z oblastí největší míry nezaměstnanosti a oproti živému průmyslovému správnímu centru první republiky Slavonice dnes připomínají spíše vylištěné město často chátrajících objektů.

Při hledání oprávněnosti a legitimacy této destrukce se většinou sáhá právě k jednání a politickým tendencím sudetského obyvatelstva ne konci první republiky. *Za jejich zradu a rozbití ČSR musel přijít odpovídající trest.* Při takto položené konstrukci ale nesmíme zapomenout na kořeny jednání sudetských Němců v roce 1938. Měli bychom se totiž vrátit do roku 1918, kdy na případě slavnických Němců jde jasně rozpoznat porušení práva na sebeurčení a jejich násilné začlenění do československého státu. Na řadu tedy přichází otázka, zdali můžeme u slavnických Němců o dvacet let později, při změně politických poměrů v Evropě, očekávat a požadovat po nich loajalitu k rozpadajícímu se státu. Jen těžko bychom mohli odpovědět kladně.

²⁷⁵ Z velice torzovitých pramenů se mi nepodařilo získat informace o nějakém protestu či odbojových akcích ve Slavonicích po okupaci. Je ale vcelku jasné, že obyvatelé hlásící se k německé sociální demokracii, kteří z města neutekli, to neměli po Mnichovu vůbec jednoduché.

Seznam použitých pramenů a literatury

a/ Prameny

1. Archivní

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec:

Fond města Slavonice

Fond Německý dům

Pamětní kniha města Slavonice - Gemeinde Gedenkbuch der Stadt Zlabings

Městské muzeum a galerie Dačice:

Kronika města Dačic, II. Díl 1933 - 1945

Dokumenty I, Období kapitalismu, inv. Č. 13.666.

Muzeum Dačice, hlášení stanice SNB Dačice a Slavonice.

2. Vydané

VOŽENÍLEK, J.: Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská. Praha 1930.

HARNA, J., ŠEBEK, J.: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920. Praha 2002.

b/ Tisk

Zlabingser Wochenblatt, 17. listopadu 1932 - 1938

c/ Literatura

BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 (okresy Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice), XII. sv.. Ostrava 1990.

BARTOŠ, J. A kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 (Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 18648-1960), I. sv.. Ostrava 1966.

BAŘINKA, J.: Národní jednota pro jihozápadní Moravu. FF MU, Brno 2000.

BLÁHA, J.: Vývoj osídlení jihozápadní Moravy do doby husitské (se zvláštním zřetelem k osídlení středověkému). Brno 1968.

BRÜGEL, J.: Češi a Němci 1918 – 1938. Praha 2006.

CÉŠAR, J., ČERNÝ, B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938, I-II. Praha 1962.

ČAPKOVÁ, K: Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938. Praha-Litomyšl 2005.

HAAS, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Brno 2000.

HRABAL, L: České národně obranné spolky na Moravě před rokem 1918. Národní jednota pro jihozápadní Moravu. FF MU, Brno 1990.

HROCH, M: Historické události – Evropa. Praha 1980.

HRUSCHKA, R.: Geschichte der Juden in Zlabings. Althart – Staré Hobzí 1929.

CHLÁDKOVÁ, M: Z osudů a činnosti spolku Německý dům ve Slavonicích. Dačický vlastivědný sborník 2. Dačice 2003.

CHLÁDKOVÁ, M.: Slavonické spolky před rokem 1945. Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska, XVI. Jindřichův Hradec 2004.

JANÁK, J.: Sociálně ekonomická struktura západní Moravy a velká hospodářská krize. Brno 1970.

KÁRNÍK, Z.: České země v éře První republiky. Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2000.

KÁRNÍK, Z.: České země v éře První republiky. Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha 2002.

KÁRNÍK, Z.: České země v éře První republiky. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha 2003.

KLIMEK, A.: Velké dějiny Koruny české, XIII. 1918-1929. Praha/Litomyšl 2000.

KUDLÁČEK, M.: Vývoj česko-německých vztahů ve Znojmě v letech 1918 – 1938. Brno 2005.

KURAL, V.: Konflikt místo společenství? Praha 1993.

KURAL, V. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002.

SVÁTEK, F.(ed.): Kulturen an der Grenze. Südböhmen – Südmähren – Waldviertel – Weinviertel. Wien 1995.

NEKUDA, V.(ed.): Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno 2005.

BUCHVALDEK, M.(ed.): Československé dějiny v datech. Praha 1986.

OLIVOVÁ, V.: Dějiny první republiky. Praha 2000.

PERZI, N., STEHLÍK, M.: Zapomenutý všední den – Vergessener Alltag, Waidhofen an der Thaya. 2001.

SEIBT, F.: Německo a Češi. Praha 1996.

STEHLÍK, M.: Český Rudolec v bouřlivém půlstoletí. Dačice 2007.

STEHLÍK, M.: Historie židovského etnika na Dačicku a Slavonicku v letech 1670-1948. Brno 2000.

SMUTNÁ, K., SMUTNÝ, B. : Staré Hobzí 1190/1990. Staré Hobzí 1990.

SVÁTEK, F.(ed.): Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel. Vídeň 1995.

ŠEBEK, J.: Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu. Brno 2006.

ŠÍPEK, Z: Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na Jižní Moravě v letech 1918-1923. Mikulov 1963.

TARASOVÁ, L: Politický okres Dačice v letech 1938-1945. Brno 2007.

TIRAY, J: Slavonický okres. Brno 1926.

d/ Internetové stránky

<http://financ.wz.cz/> - internetové stránky zabývající se činností československé pohraniční finanční stráže v letech 1918-1945

<http://www.psp.cz/> - internetové stránky poslanecké sněmovny parlamentu ČR

<http://encyklopedie.seznam.cz/> - internetová encyklopedie

<http://www.czso.cz/> - internetové stránky Českého statistického úřadu

<http://www.cvvm.cas.cz/> - internetové stránky Centra pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR

<http://www.slavonicebunkry.cz/> - internetová stránky o pohraničním opevnění u Slavonic

<http://www.muzeumdacice.cz/> - internetové stránky Městského muzea a galerie v Dačicích

